

**Жоламан
ШАХАНОВ**

**“Айтпайын
десем...”**

84.5каз
ШЗІ

Сазым Мухамедов
атындагы облыстық
кітапхананың кітап
қорына ағылшын
түсінікшісі.

Шәфәт Р

2014 ж.

Книга должна быть возвращена
не позже указанного здесь срока

Количество предыдущих выдач

7.04.15-1792 (10)
~~27.07.18 - 2306 (10)~~
06.08.20. (15) 3610.
18/1 22 Сергеев

*Бұл еңбегімі өмірден өткен
анам Шайзат Байғазықызының,
қайны әкем Сыздықбай Әубәкіровтың,
құдам Тілеужан Ақтановтың,
ұлым Саматтың,
іні-келінім Дулат пен Сәуленің,
апам Зәбираның рухтарына арнадым.*

Издательство
«Северный Казахстан»

*Осы кітаптың жарыққа шығуына де-
меушілік көмек көрсеткендері үшін*

Жомарт Қалжырақымовқа.

Асқар Жанкинге.

Біржан Кенжеғозинге.

Ерік Нұрақиевқа.

Сапарбек Құсайыновқа.

Азамат Өміринге.

Бейбіт Исмановқа.

Александр Прядкоға.

Шариф Якубовқа.

Қанат Дүйсенбаевқа.

*мың мәрте алғысымды арнап. өмірдің
бар тәттісін татып. ұзақ ғұмыр кеңу-
леріне тілектестігімді білдіремін.*

Жоламан
ШАХАНОВ

«АЙТПАЙЫН ДЕСЕМ...»

ӘЗІЛ - СЫҚАҚ ӘНГІМЕЛЕР

Петропавл қаласы
2014 жыл

УДК 821.512.122
ББК 84(5 Қаз)-7
Ш31

Шаханов Ж.

Ш31 Айтпайын десем. Әзіл - сықақ әңгімелер. /
Ж. Шаханов. - г. Петропавловск:
Издательство «Северный Казахстан», 2014 - 184 б.

ISBN 978-601-7247-00-0

50434

Қырық жылға жуық солтүстік өңірдің облыстық газетінде қызмет істеген журналист Жоламан Шахановтың алғашқы “Солақайлар соқпағы” кітабы сатира жанрын сүйер өз оқырмандарынан лайықты бағасын алған еді. “Айтпайын десем...” қаламгердің екінші жинағы. Оған соңғы кездері жазған әзіл-сықақ әңгімелері еніп отыр. Бұл кітап та өз оқырмандарының көңілінен шығар деген сенімдеміз.

УДК 821.512.122
ББК 84(5 Қаз)-7

ISBN 978-601-7247-00-0

© Шаханов Ж., 2014
© Издательство «Северный Казахстан», 2014

Северо-Казахстанская
областная библиотека
им. С. МУКАНОВА
г. Петропавловск

КЕТІК

Тіс жөндету үшін кезекте тұрғанмын. Ойда жокта досым кездесе кетті.

– Ау, тісің ауырғаннан сау ма? – деді таңданған сыңай білдіріп. Таңданса таңданғандай, өмірі тісім ауырды деген жан емеспін.

– Жо-жок. Тісімнің әншейін кетігі бар еді.

– Алтын салғызатын шығарсың?

– Қайдағы алтын. Әйтеуір тісімнің кетігін бітеп берсе болды. Қорлығы өтті.

– Қақсай ма?

– Қақсамайды, басқа бір пәлесі болып тұрғаны.

– Ол не пәле?

– Сұрама. Аанада мені Бәкең шақырып алды. Бардым. “Отыр”, - деді. Отырдым.

– Осы сен, бала... тісіңнің кетігі бар екен. – деді, түкті қара саусақтарымен жылтыр үстелді шерткілеп. Түсінсем бұйырмасын, тісімнің кетігін шұқып отыра беріппін. Бір ауық уақыттан кейін Бәкең көзін алартып, сөйлеп кетті:

– Аанада жұмысқа жарым күн кешігіп қалып... Соны біреу бастығымызға сыбырлап қойыпты. Бала, тісіңнің кетігі бар, сенен басқа тірі пенде көрген де, білген де жок.

– Бәке, жо-жок. Ондайым болған емес. Со-сын, сіздің бөлімде істеп жүріп, оны бастыққа қалай айтам?

Әйтеуір, не керек, қанша безек қақсам да, Бәкеңді иландыра алмадым.

Тағы бірде ұзын залды бойлап, әлде нені ойлап келе жатыр едім. Төкең кездесе кетті.

– Әй, кім... тоқташы.

Тоқтадым. Сосын жеңімнен ұстап алып, оңаша шақырды. Бардым.

– Әй, кім... тісіңнің кетігі бар екен ғой?

– Рас. Төке. Анау бір жылы шөлмек ашам деп кетіп алып едім.

– Онда шаруам жоқ. Қосымша ақы жазып жүргенімді біреу бастыққа жеткізіп қойыпты. Тісіңнің кетігі бар, сенен басқа еш пенде білген емес. Соны сен...

– Ә-ә, ағатай, ондайға әуестігім жоқ, – деп тағы да безек қақтым.

– Әй, кім... Жалтарма, – деп Төкең аяқ астынан ұрыс шығарды. Міне, тісімнің осындай гәбі бар.

Әңгімемен тұрғанда кезегім де келіп қалыпты. Кетік тісімді бітетіп шығайын. Сосын, енді кім айтар екен, тісіңнің кетігі бар деп.

КЕРЕК АДАМ

Ауылдан қалаға көшіп келген бетіміз. Мен бір шағындау мекемеге кіші-гірім бастықтау болып орналастым да, келіншегім дәрігерлік ақ халатты киіп алды. Сөйтіп желіміз оңынан соғып, әлде кімдерге керектеу адам болып шыға келдік.

Қалада бұрын-соңды тұрып жатқан ағайын-туыс, жолдас-жора дегендер кезектесе қонаққа шақырып, ерулік беріп жатқан кез. Бірде түскі үзіліске келген бетім еді. Келіншегім алдымнан шығып:

– Бытбыттың үйі бүгін кешкіге шақырып кетті, – деген тілдей хабарды алдыма жайып салды.

– Бытбытың кім еді? – деймін туыстығын есіме түсіре алмай.

– Білесің, баяғыда біздің үйлену тойымызда болған ше? – дейді келіншегім.

– Е, әлгі, иә, мас болып, түшкіріп... Шалқасынан түскен... Айтпақшы, соның шын аты қалай еді. Мынау “өзі бытылдап жүріп пәле” деп жолдастарының қойған аты ғой, – деймін Бытбыттың қылықтарын еске түсіріп бір күліп алғасын. Мұнымды келіншегім, намыс көрді ме, аяқастынан түсін өзгертіп:

– Кім болса да қайын жұртың, әрі машина маңында жұмыс істейді, келіншегі болса нардай сауда қызметкері. Ертең машина алсақ керек адамдар, барамыз, – деді. Келіншек айтты бітті, бармай көр, көзің көгерсін.

Кешкісін жұмыстан сағат жарым ерте сырғып шығып, ұлымызды көрші үйге ақысымен қалдырдық та, Бытбыттың үйіне жиналдык. Есікті Бытбыттың өзі ашып қарсы алды. Сол бетімен бізді залға жұмсақ креслоға қондырды да:

– Көптен көрмедік қой, күйеу бала, бүгін бір өзіңді оңаша шақырып. – деп әңгімені әріден бастап, біраз амандық-саулық сұрады. Оған айтқан саулығымызды ас үйден кештеу шыққан келіншегіне де қайталап айттық. Сосын екеуі әлде нені іздеуге екі бөлмеге кіріп кетті. Залда оңаша қалған біз үй ішіндегі сығылысқан жиһаз-мүлікті көзбен түрткілеп отырмыз. “Бытбытың расында да пәле екен” деймін ішімнен.

Әлден уақытта ас үйден келіншегінің дауысы естілді:

– Бәштай, дүкеннен нан алып келе қойшы, – деп, әйнектен тысқа айғайлап жатыр екен.

– Ойбай-ау, нан деген есімізден шығып кетіпті ғой, Бәштайды ... деп келіншегіне нұсқау берген Бытбыт қасымызға келіп жайғасты да:

– Иә, қалаға көшіп келіп жатырсың, дұрыс болған. Орналасқан мекемең қандай? – деді.

– Қандай болушы еді, шағын мекеме, – дедім.

– О, не дегенің, шағын мекемелердің ішінде де мығым мекемелер бар. Бірдене сұрай барсаң көмейі бүлкілдейді. Бастығы туыс болса өйтер ме еді... Әйтеуір, өзіңді қызметке орналасты дегенде қуанып қалдық. Айтпақшы, бастық дегендерден кімдер бар? – деді Бытбыт кеңкілдей күліп.

– Кімдер болушы еді, нән бастығымыз бар, нән бастығымыздың зам бастығы бар. Мен сол зам бастықтан кейінгі бастықпын, – дедім.

– Сенің қарамағыңда кімдер бар? – деді Бытбыт.

– Менің қарамағымда ешкім жоқ. – дедім.

– Сонда қалай, бір мекемеде үшеуің-ақ па? – деді Бытбыт сұрақты одан әрі төкпелеп.

– Иә, үшеуіміз-ақ. Ортамызда шекілдеуік шағып отыратын секретарь қызымыз бар. Төртеуіміз жабылып шаруашылықтардан жүн-жұрқа, темір-терсек жинаудың жоспарын тексереміз. – дедім. Бытбыт одан әрі ләм деп аузын ашқан жоқ. Жобасы керек адамы мен болмай шықтым білем.

Ас үйден шыққан дыбысқа тағы елең ете түстік.

– Бәштай, андағы нанды баладан беріп жібер де, жіптегі кірді жинап алшы, жел ұшырып кетер, – деп қайынбікем тысқа тағы айғайлап жатыр екен.

– Бәштайларыңыз үлкен қыздарыңыз болар? Жұмсауға жарап қалғаны, жасы нешеде еді? – дедім.

– Бәштайымыз биыл алпыстың алтауына карайды, шешеміз ғой. Әйтеуір, денсаулықтың арқасында немересін есік алдына ойнатып, қайынбікеңе осылай көмектесіп тұрады. – деді Бытбыт.

Үйге беттеп келеміз.

– Түскір, не деген бақытты еді, кемпірлері бар. Біздің де бір кемпіріміз болса ғой, шіркін, – деп күрсініп қояды келіншегім.

АҚЫЛДЫҢ КЕНІ

Темекіні Телпеңдей шеге алмайсың. Телпеңдер темекі шеккенде кабинеттің ішін көк түтінге көміп жібереді. Қашан барсаң ерініне сары құйрық сигаретті қысып алып, будак-будак түтінді делдиген танауынан бұрқыратып шығарып отырғанын көресің.

– Мына тартысыңмен өкпе-бауырыңды қақталған балықтай сүрлеп аласың ғой. – дегендерге:

– Інілерге ақыл айтамын деп қалжырап жүргесін... – немесе. – басыма бір қалың ой келіп, шабыттанып тұрғасын.... – дей салатын.

Айтпақшы, ақылды да Телпеңдей айта алмайсың. Телпең ақыл айтқанда тайпаңдаған жорғадай бүлкілге салып отырып, аяқ астынан адам қылып жібереді. Адам боламын десең. – Телпеңнің ақылын тыңда.

– Мына, біз сияқты ағаларыңның көңілін қалдырма. жұмсағанына бара сал, бірдеңені сыйлай сал, сонда коллективке сіңімді боласың, жұғымды боласың, – деген аталы сөздері не керек, пайдасын тигізіп жатады.

Осы мекемеге алғаш келгенімде ақыл айтып, алдымнан шырақ жағып шыққан жанашыр ағалардың бірі – осы Телпең еді. Сосын да Телпеңді көңілім жылы көріп, аға тұтып жүретінім. Бүгін де сол Телпеңнен азын-аулақ ақыл сұрап қайтайыншы деген ниетпен каби-

нетіне кірдім. Сол баяғы әдетінше темекісін шегіп, көк түтіннің ішінде бұлдырап жалғыз отыр екен.

— Ой, балақай, көптен бері қаранды корсетпей, жоғалып кеттің ғой, — деп, құшақ жая қарсы алды. Біз сияқты жомарт “інілерін” сағынып қалса керек, ес жоқ.

— Жұмысбасты болып, сәлем беруге қол тимей жүргені.

— Е, оқасы жоқ, анда-санда ағаларыңды ұмытпай, сәлем беріп сыйлай салсаңдар дәнеңелерің кетпейді дегенім ғой. Айтпақшы, осы жаңа жұмысбасты болып жүрмін дедің бе, о не қылған шаруа? Мүмкін, ақыл айтып, қол ұшын берерміз.

— Үйленгелі жүрмін, — дедім Телпеңнен сырымды жасырмай.

— Е, бұл бір үлкен шаруа болды. Еркек болған соң еріксіз басқа түсетін күн бұл. Өзіміз де үйленерде ұйқы көрмей қалжырап-қажығанбыз.

Телпең тағы темекісін тұтатып, енді ақыл айтуға кірісті.

— Ал адам болғың келсе, ақылымды тыңда. Үйлену оңай да, үй болу қиын. Ыдыс қирап, шыны сынбасын десең бар билікті осы бастан қолыңа ал. Оның үстіне қазіргі әйел халқы ерке болып кетті ғой. Әу бастан-ақ сол еркелігіне көнсең, желкені шегірткедей шырылдап мініп алады. Мойныңа майлы сөмке іліп, дүкенге жү-

гіртеді. Нан, сүт тасытады. Сосын, бара-бара өзі жатып, “үйді сыпыра салшы”, “ыдысты жуа салшы”, – деп назданады. Құйтырқы халық кой, сол наздануымен дымыңды құртып, түбіне жетеді. Ол былай тұрсын, ертең, кішкентайлы болғанда көресің, көкебайдың көкесін. Әйелі қыдырып, үйінде бала күтіп отырған еркектерді көріп жүрміз ғой талай. Ол ол ма, еден жуып, әйел алдында елпендеген еркектер де бар ғой арамызда. Мына ағаң үйленген күні-ақ жеңгеңе ырық бермеді. “Үй жұмысын сен, дала жұмысын мен” деп шаруаны қақ бөліп алдық. Содан бері жеңгең қыңқ етіп аузын ашпайды. Айтпақшы, тағы айтар ақылым, ұялмай ат басын тірейтін жердің қызын ал. Епті жігіт есті жердің қызын іздейтінді әдетке айналдырды ғой қазір. Бар жердің қызын алсаң, аузың майдан босамайды. Мына ағаң сөйткен. Әлі қайын жұрттың май-қаймағын жеп, мәз болып жүрміз. Айтпақшы, келін бала қайдан, кімнің қызы?

– Мэрика. Қазақша Мәрмәр ғой, – дедім.

– Е, ондай-ондай болады. Біз де әлгі үйдегі қызды Мэрикажан деп еркелетіп жібердік. Оның да шын аты Мәрмәр болатын... Токта, фамилиясы қалай дедің келіннің?

– Бектұрғанова Мәрмәр ғой.

– Өй, ит, ол менің қызым ғой! Бәсе, бір жігітпен сөзі бар деп қыңқылдап жүр еді шешесі. Есімнен шығып кеткенін қарашы, қара басып!

Телпен темекісін тұтатып, қалың ойға шомылған күйі үнсіз қалды. Сірә, ақылы таусылған жері осы болуы керек...

ҚАЛҒАНЫ ҚАШАН КЕЛЕДІ?

Қазақта не көп, ұбақ-шұбақ той көп. Ұзын-ырғасы тоқсан тоғызға жетіп жығылатын сол тойлардың ішінде алымдысы мен берімдісі мол құдалық тойы. “Бір атым насыбайға көңіл қалады” дегендей, жол-жобасыз берілген бір жапырақ шүберекке дау-дамай тұғызып жататын да осы той. Сондықтан бұл тойды өткізу кәдесін бұлжытпай атқару үшін аukatтылар бәсеке дүрмегіне түсіп, ат басындай алтын құнын сұдай шашып жатса, қалтасы жұқалар қысқа жіпті күрмеуіне келтіріп, кредит-қарызға кіндігіне дейін батып жатады. Сөйтсе де “бәрі екі шүйкебастың камы үшін” деп камықпайды. Қалтасын қақса да, барын шашып, аukatтылардан қалыспайды. Әйтеуір “Қуырдақтың көкесін түйе сойғанда көресін” дегендей, тойға жұмсалатын шығынның көкесін осы құдалық тойда көресің.

Бірде жан дегенде жалғыз досым – Бытбыттың отызды ойсыратып тастаған жалғыз ұлы ойламаған жерден қыз алып қашты. Танаудың астынан тарамыстай тарқатылып шиыршық мұрт шығып қалған ұлдың келін әкелгеніне

Бытбыт түгілі, өзіміз де әжептәуір қуанысып қалыстық. Жағымды хабарды естігесін жарғақ басымыз жастықта жата ма, туыс-муыс, дос-мос дегендей жиылып, “қайырлы болсын” айтып жатырмыз. Әңгіменің ендігі мәнісі той қамына ойысқанда Бытбыт қатты қысылып қалды. Қысылмағанда қайтсін, ірі қара дегеннен жалғыз тұяқ сиыры, жылқы малы дегеннен мініске пайдаланам ба деп жүрген жалғыз байталы бар болатын. Соларды аяқастынан сатып, пұл жинауға кірісті. Қысылғанда сатқан малда құн бола ма, бәрі арзанға сатылды. Осындайда байланған қолыңды жоқшылықтан босатып, абырой әперетін кредит бар емес пе. Күні кеше құтылған кредиттің орнына тағы бір кредит алды. Сол пәлеңді алғанда алтын тапқандай қуанасың, құтыларға келгенде қуырылған қуырдақтай қысыласың. Соны білсе де, Бытбыт кредитке тағы кіндіктен батып, қаржы мәселесін бір жайға келтіргендей болды. “Ұялған тек тұрмас” дегендей, туыс-муыс, дос-мос болып, біздер де жылу жинап көмек көрсеттік.

Сөйтіп, той қамына кірістік. Алдымен қыз жақтағы құдалардың құлқынын байқайық дегендей оймен елші, яғни алдынан өтетін кісілерді жіберетін болдық. Оған сөз дегенде қамшы салдырмайтын, қанша сөйлесе де кісі жалықтырмайтын Үкібасты, ішімдік жағына күбімен күмпілдетіп ішсе де мыңқ етпейтін, ас асаса, ықылық атпайтын Асанбай дегендей

ығыр-сығыр төрт жігітті сайлап, аттандырдық. Құдалардың алдынан өтетін елшілердің әкеткен сый-сияпаты да арзанға түскен жоқ.

Елшілер кеткелі күн екі рет шығып, екі рет батуға айналды. Алыстан қыз алғасын олардың кешіккенін қуанышқа балап, кешкілік уақытымызды Бытбыттың үйінде өткізетін болдық. Аузымыз босаған жоқ, асын да сіңірдік, шарабын да сімірдік. Сөйтіп отырғанымызда “елшілер” келіп жетті. Үйге теңселе кірген Үкібас:

– Құдаларың “во” кісілер екен. Ақша деген қалталарында пәшкесімен жүреді, – деді Бытбытты құшақтап. Ал алқынып кірген Асанбай алдымыздағы асты көріп, үн-түнсіз жанымызға жайғаса кетті. Олай-бұлай әңгімелер де айтылып жатыр.

– Құдалыққа неше кісі келеді екен? – деді Бытбыт енді әңгіменің ең құйқалы жеріне ойысып.

– Алпыс, – деді Асанбай. Мұны естігенде жайшылықта да мінгірлеп сөйлейтін Бытбыт тілі күрмеліп, инфаркт алғандай ұшып түсті. Қатыны Қатыш су бүркіп, есін жиғызып алды.

– Ойбай, алпысқа есіңнен адасып жатырсың. Жүзі келгенде не болар едің? Қыз бердік, жүз адам барамыз деп отырып алды ғой. Әйтеуір, өйтіп-бүйтіп алпысқа әрең көндірдік, – деді Асанбай талықсып отырған Бытбытқа басу айтып.

Ақыры не керек, сол алпыс құданы күтіп алуға дайындалдық. Алпыстың алтауына кілем, алтауына жағалы киім, алтауына алтын жүзік, қалғандарына – кәстөм-шалбар мен бағалы көйлектер. Бас құдаға жылқы аталатын болды. Ана жақтың тапсырысы солай. Амалы құрыған Бытбыт қарызға тағы белшеден батып, мұның бәрін дайындайды.

“Тойдың болғанынан боладысы қызықпен” жүргенде уәделі күн де жетті. Құдалар мінген джип, иномаркалар жіптей тізіліп, есік алдына тоқтап жатыр. Абырой болғанда күн жазда есік алдына үй тігіп, құдаларды қысылмай қарсы алдық. Барымызды базарлап, бақайымыздан тік тұрып күттік. Құдалық той болғасын ана-мына ырым-жырымы да қалмайды ғой. Табақ тарту, төсек жинау, күйеу көрімдігі, күйеу сәлемі дегендей жол-жоралғыны да құдалардың алдына тосып жатырмыз. Ақылдасып алған-ау деймін. бас құда:

– Осы жол-жоралғылардың бәрінен бір-ақ құтылсақ қайтеді, үлкен табак әкеліндер, – деді. Даяғашы болып жүргендер сасқаны ма екен, үлкен шараны қолдарына ұстап жетіп келді. Бас құда бастап, алпыс құда қостап, шараға уыс-уыс долларды лақтырып жатты. Мұны көрген қызылкөз жеңгелердің бірі:

– Қайным-ау, Құдай қаласа, құдалар мінген джипті сен де мініп, қаладан үй де сатып алатын болдың. – десіп жатыр. Бәрінен бұрын

шара толы ақшаны көріп есінен жаңылды ма,
Бытбыт та:

– Қалған қырық құда қашан келеді? – деп қалды. Міне, алымдысы мен берімдісі мол құдалық тойы деп осыны айт! Бытбыттың сол құдалық тойын күні бүгінге дейін аузымыздан тастамай айтып жүрміз.

ІШІҢ БІЛСІН, ҚЫҢҚ ЕТПЕ!

Жолдасым екеуміз еріккенде ығы-жығы әңгімелердің етегін ұстап, ермек қылатын әдетіміз бар-ды. Бүгін де сол әдетімізді тауып алып, күн тас төбеден домалағанша ұзақ әңгіме қауғаңдастық.

– Қашып кеткен қызыл ерін хатшы қыздың орны табаны күректей үш ай бос тұрғанын білесің бе?

– Е, білмегенде ше?!

– Білсең сол, осы орынды сенің әйеліңе неге бермейді? Иә, болмаса мына менің әйелімді сол орынға неге қонжитпайды? Мейлі, екеуіміздің әйеліміз былай тұра тұрсын, анау жылмыңдағанда жүзіктің көзінен өтетін қоймашы Қыдықбайдың әйелін неге сол орындыққа қонақтатпайды? Білімсіз жандар емес қой, бәрінің де дипломы бар. Осының мәнісін не деп ойлайсың?

50434

– Анығын білмеймін, әйтеуір. ұзынкұлақ біреулерден естігенім. оқуын тастап кеткен балдызын...

– Ішің білсін, қыңқ етпе! Айтса өзге жұрт айта берсін. Біз жаман атты болып қайтеміз, – деп жолдасым аузымды жапты.

– Ал енді жуырда келген жеңіл машинаны кімге береді деп ойлайсың? Анау көршіңе неге бермейді?! Сол көршің жұмыс десе елпілдеп тұрады ғой. Айтқаныңды бет қақпай орындайды. Жұмсағаныңа балаша бара қояды. Былтыр да, биыл да қолы жүріп, астық орудан алдына жан салмады. Әрі кезектің алды да сол екен. Ендеше сол машинаны көршің неге мінбейді?

– Е, анығын білмеймін, әйтеуір, ұзынкұлақ әркімнен қағып-соғып естігенім, машинаны өзге біреуге беріп, үстінен үстеме тиын-тебен...

– Ішің білсін, қыңқ етпе! Біз айтып, абыройдан айрылып қайтеміз? Айтса өзге жұрт айта берсін. – деп жолдасым жалпақ алақанымен тағы да аузымды жасырды.

– Ал, енді сенің мына оқиғадан хабарың бар ма? Жақында кітапханашы қызға бастығымыз көзін алартып, “жұрт кітабыңды аз оқып жүр” деп қатаң сөгістің бірін берген-ді. Кеше “кітаптарын мылжың” деп сондай сөгістің бірін тағы жапсырып, әлгі қызды шырылдатып жұмыстан қуып шығыпты. Бұл іске біздің бастық неге шұғыл кірісіп кетті, білесің бе?

– Е, білмегенде ше? Ұзынқұлақтан естігенім. байдан оралған құдашасын...

– Ішің білсін, қыңқ етпе! Біздің шаруамыз қанша? Айтса өзгелер айта берсін. Бізге жаман атанып керегі не?..

– Мына, жуырда біткелі тұрған алты бөлмелі үйді кімге береді деп ойлайсың?

– Меніңше, дауысқа салса, біздің көршіге беретін болар. Иә, болмаса, балапандай балалары көп әрі үйі тіреумен тұрған анау күзетші шалға беретін шығар...

– Бұл үйді тура мына маған бергелі отыр.

– Саған?!

– Солай, солай. Мына көкеңе беретін болды.

– Сонда қалай, сенің үйің жаңа емес пе еді?

– Жаңасы сөз бе екен, ішің білсін, қыңқ етпе! Айтса өзгелер айта берсін. Сен жаман атты болып қайтесің?

ҚОЛДЫ БОЛҒАН ҚҰДА

Ертең Жаңа жыл дегенде қалаға құдалыққа барғанбыз. Қыз берген жактан әдетте құдалыққа баратындардың саны көп болатындығы белгілі ғой – бес табактық кісі аттандық. Ауылдан шығар алдында бас құданың міндетін Қыдуға тапсырдық. Бұл кісі – той иесінің ең жақын тумасы. Бұрын өңеші бостау болғандықтан, мұндай құрметті лауазымға бірінші рет не болып отыр. Сондықтан бас құданың

атқаратын міндеті Қыдудың құлағына мықтап құйылды. Қазір әйелдер қандай жиын болмасын үстелге жайылған тағамды жер-жеместен жиып, салып алатынды әдетке айналдырды ғой. Арамыздағы әйелдер де осыны ескеріп, бір-бір таза пакет ала шығуды да ұмыт қалдырмады. Әйтеуір, құдалыққа мұқият дайындалып шықтық.

Құдамыз қаланың қақ ортасында, көпқабатты үйдің төменінде, төрт бөлмелі жайлы пәтерде тұрады екен. Есік алдына келіп тоқтаған төрт-бес машинадан он шақтылап топырлап түсіп жатқанымызға шошынған жан байқалмады. Қайта “құданды құдайыңдай күтіп ал” дегендей, құда-құдағиымыз ағайын-туыстарымен, көрші-көлемдерімен жұбынжазбай есік алдына шығып, аңқылдаған көңілдерімен қарсы алды. Оған ішіміз жылып жүре берді.

Амандық-саулықтан кейін шашу шашылып, дәлізге кіре берісте талтиып тұрған екі-үш жігіт білек-жеңдерін түріп алып, бір-екі шिशаның ноқтасын да ағытып жатты. Есікке тақап келген біздің топтың алдыңғылары:

– Ойбай-ау, құда жігіттер, бұл ілтипаттарыңызды үйге кіргесін де көрсетіп үлгересіңдер ғой, далада тұрып арақ ішкен ұят емес пе!
– десіп дау айтысқан болды.

– Құдаларды есіктен кіргізгеннен, шығарып салғанға дейін сыйлау – салтымыз. Оның үстіне суықтан келдіңіздер, жайғасқанға дейін

аздап жытынып алған дұрыс, – десіп әлгі жігіттер өздеріне жүктелген міндетті міз бақпай атқаратындықтарын байқатып жатты. Шіркін, көңілшектігіміз-ай, ауылдан шығарда артық арақ ішіп, мас болмайық дескен берік байламымыздың бауы босаңқырап, кейбіріміздің жүзіміз жіпсіп, жылмия бастадық. Әйелдер жағы ішке кіре бастағанымен, еркектер жағы жіпсіген еріндеріне темекі салып, тыста кібіртіктеп қалдық. Баяғыда біреу арақ ішуіңді қоясың ба дегенде, көрмесем ішпеймін, көрсем ішемін деп уәде бергендей, Қыду да ауылда айтылғанды есінен шығарып, далада жігіттермен бірге желіңкіреп алды.

Аз-мұз бой жазудан кейін бас-аяғымыз түгел үйге кірдік. Даяшы жігіттердің нұсқауымен ересектер жағымыз залға жайғастық та, әйелдер жағы бір бөлмеге, жастар жағы тағы бір қуысқа бөлініп кетті. Бұл бізге тиімсіз соқты. Бір жерде отырып, артық ішіңкіреп бара жатсақ, бір-бірімізге көз қиығымен ым жасаймыз дегеніміз ойымыздан шықпады. Қонақтардың санына, бөлмелердің ретіне қарай құдалардың бізді осылай жайғастыруына амалсыздан көндік.

Әне-міне дегенше, алдымызға дастарқан жайылып, неше түрлі тағамдар бірінен соң бірі келе бастады. Бір мая шөп үйіп келгендей, біздің де тәбетіміз ашылып, жапырып жеп жатырмыз. Әйелдер жағы да ауызға салаты-

нын ауызға салып, пакетке салатынын пакетке салып, дастарқанды жеңілдетіп қояды. Түннің бір уақытына дейін ет жедік. Сосын тағы шайға отырдық. Басында тілск айтушылар сөзін қысқа қайырып жатқан сияқты еді, енді ақаннан желіккен бойға шабыт кіріп, шетімізден жарты сағаттан кем сөйлемейтін шешен болып кеттік. Екі жастан бастап, екі жақтағы үрім-бұтаққа келіп тұрған Жаңа жылға ұшан-теңіз тілек айтып жатырмыз. Отырыстың соңына дейін біздің жақтан да, ол жақтан да дастарқан басында көзі кірбиіп, тілі күрмеліп, “нокаутқа” түсіп жатқандар болды. Жас балаша буыны былкылдаған оларды даяғашы жігіттер қолтықтарынан демеп, жатар бөлмеге жайғастырып жатыр.

Құдалар жағы танертен түгенше үйден пәленше туысымыз қонакасы береді деп хабарландыру жасағаннан кейін аз-мұз көз шырымын алуға кірістік. Шетімізден тас қопарып келгендей-ақ басымыз жастыққа тиісімен қор ете түстік. Бір кезде тәтті ұйқымызды Қыдудың катыны Қатыштың ащы даусы бұзды.

– Құдалықта аяқтағы шұлықты ұрлаушы еді, құда ұрлағандарын не сұмдық! Бүкіл бөлмені карап шықтым. Қыду жоқ, қайда жібердіңдер? – деп ас бөлмедегі даяшы жігіттердің апшысын қуырып жатыр екен.

– Жалғыз емес, жанымыздағы бір жігітпен тысқа шығып еді, содан ұшты-күйлі жоқ. Із-

деу салып жатырмыз. – деп жігіттер де ағынан жарылып ақталу үстінде. Қатыштың қатты айғайынан шетімізден ояна бастадық. Біріміз мастықтан есімізді жинай алмай ан-таң болып тұрсақ, біріміз бөлмелерді сүзіп. Қыдуды іздейміз. Расында да, үйде болмай шықты.

– Қашаннан жоқ? – дейміз.

– Үш сағат болды. Анғарбай екеуі тысқа шығып кетіп еді, – дейді жігіттер. Сол жоқтан бас құдамыз – Қыду түске дейін табылмады. Қалалық құдамыз да әбден сергелденге түсті. Телефон шалмаған жері жоқ. Даяғашы жігіттер де үйдің манайын, көрші үйлердің аулаларын әлденеше рет тіміскілеп тінтіп шықты. Бірге еріп шыққан жігіттің үйіне де сұрау салып еді, ол да жоқ. Сырт киімдері үйде, сонда бұларды сайтан қақты ма, жер жұтты ма деген сауал бәріміздің есімізді шығарды. Жоғымызды іздеп көрші үйлерге де бардық. Не керек. Қыдудың жоғалғанын қаланың жартысы естіді. Осылай абыр-сабыр болып жүргенде жоғымыз акыры түс кезінде табылды-ау. Екі жігіт Қыдуды жанындағы Анғарбаймен бірге аңқылдатып айықтырғыштан алып келді.

Оқиғаның мәнісін кейін білдік. Шөлдеген Қыду ас бөлмеге су ішуге барыпты. Оның тұрып кеткенін жанында жатқан қатыны Қатыш та аңдамапты. Қонақтарға қызмет көрсеткен даяғашылар ас бөлмеде демалып отыр екен, бас құда деп Қыдуды көре сала ортаға

алыпты. Өзі де көңілшек неме, жігіттердің сый-құрметінен тартынбапты. Бір кезде дәретханаға барамын десе керек. Жігіттердің бірі үйдегі дәретхананы көрсетсе, мен мұнда шаруамды бітіре алмаймын, түзге шығамын, – деп бой бермеді. Сосын Аңғарбай жетектеп тысқа алып шығады. Мас адамның шолақ ойлайтын әдеті емес пе. Екеуі үй алдындағы ашық алаңда қатар шокиып, “жеңілденіп” жетісіп отырғанда Жаңа жыл түнінің тәртібін күзетіп жүрген бір топ полиция үстерінен шығып, айықтырғышқа жетелеп әкетті.

«Сен бас құдасың ғой, құдалықтың жол-жоралғысын сен атқарасың», деп қалтасына ауылдан шығарда салып берген ақшаны да айықтырғышқа қактырыпты. Сөйтіп, Жаңа жыл жалғыз Қыдудың емес, құдалыққа барған бәріміздің есімізде қалатын болды.

“СЕНДЕРГЕ СОЛ ҰЯТ”

Ертеректе ауылда Әубәкір деген ақсақалдың Қали, Әли есімді екі ұлы болды. Әубәкірдің өзі жастайынан колхоздың жылқысын бағып, зейнет жасына дейін еңбектен қол үзген жоқ. Сол еңбегімен құрметке бөленген кезі де аз емес еді. Ал қос ұлы әкеге тартпаған, жатып ішер жалқау болатын.

Әкесі қартайған шағында да қолынан айыр-күрегін түсірмей, қора маңында мал күтіп,

азын-аулақ картоптың шөбін жұлып, қыбырлап жүріп, тыным таппайтын. Бұл кезде еңгезердей екі ұлы ұйқыларын әбден қандырып, түске таман бір-ақ тұратын. Түскі шайды ішіп болған кезде жастыққа жантайған үлкен ұлы – Қали есінеп алып:

– Анау үйдің сыртындағы шок ағаштын түбіне қарағайдан төрт бөлмелі үй тұрғызамын. Айналасына жеміс ағашын отырғызып, бау-бақша жасаймын. Жазда сол ағаштың жұпар ауасын жұтып, дем аламын. Шіркін, қандай ғажап, – деп тамсанып, талықсиды екен. Ағасынан Әли де қалыспай:

– Сен үй тұрғызсаң, мен сол ағаштың арғы бетіндегі алаңға желдиірмен тұрғызамын. Жұрттың бидайын үгіп, күмпілдетіп ақ ұнды сатып, байлыққа белшеден батып жатамын. Шіркін, неткен ғажап, – деп жарыса сөйлейді екен. Осылай тәтті қиялға балқыған екі ұл буындары босап, тағы ұйқыға кетеді. Бұл олардың жыл сайынғы ала жаздай әдеттері болса керек. Бір жылы ағайынды екі жігіт ала жаздай қысыр әңгіменің қызуында жүріп, жалғыз сиырларына жеткілікті шөп те дайындай алмапты. Қаңтарда шөптері түгесіліп, қорадағы бір-екі тұяқ қой мен жалғыз сиыр азынап тұрса керек. Аш малдың ащы дауысына шыдай алмаған Әубәкір қарт тысқа шығып, маңдайшада қыстырулы тұрған шалғысын алып, ақ қар-

дың үстінде олай бір, бұлай бір сілтеп тұрады. Мұны көрген екі ұл бір-бірін шақырып:

– Өне қара, біздің әкеміз ақылынан алжасыпты. Сау адам көйлек-дамбалшаң ақ қардың үстінде шалғы сілтей ме? Қой, үйге енгізейік. жұрт көріп, ұят болар, – деп тысқа шығыпты. Сонда Әубәкір қарт:

– Әй, шырақтарым, мына жерде, ақ қардың үстінде көкорай шөп жайкалып тұрса, шалғыны олай сілтеп, бұлай сілтеп, жосылтар ма едім, шіркін, – депті.

– Ойбай, әке, қыста шөп шапқан не сұмдық! Жұрт естісе ұят болар, үйге жүр, – депті ұлдары қосарланып.

– Мұны қойшы, ана қорада көтерем болып өліп жатқан сиырды жұрт көрсе, сендерге сол ұят, – депті шал үйге беттеп. Қос ұл не дерлерін білмей, тыста қала берсе керек.

ҚОС ОЛЖА

Бірде балыққа бара жатқан біреулерді көріп қызықтым да, қисық сапты қармағымды ала салып, мен де Есілге тарттым. Өзенге енді жете бергенімде дәл алдымнан бір ондатрдың қаша жөнелмесі бар емес пе.

– Апырмай, жаңадан тіктіріп жатқан құлақшыныма шамамен осы ондатрдың терісіндей бір тері жетпей тұр еді, мынау жақсы болды ғой, – деп қуанғанымнан қуа жөнел-

дім. Жеткізсін бе, желаяқ неме, қурай-қурай-дың арасымен қашып келіп, суға күмп берді.

– Қап, қаттырақ қусам, соғып та алатын едім, амал не, құлақшынның сәті биыл да түспейтін болды-ау. – деп өкінген күйі жиекте қала бердім.

Суға карап, телміріп тұра берем бе, кармағыма жем салып, әлгі жерден балық аулауға кірістім. Бір шабак ұстадым, екі шабак ұстадым. Сосын балық түспей қойды. Үлкен балық келгенде сөйтеді дейтін кәнігі балықшылар. Солардың айтқаны есіме түсе қалып, шабақтың бірін кармағыма шаныштым да, суға тастадым.

Бір мезгілде су бетінде қалқып жүрген салтқым жайын жұтқандай жоқ болып кетті. Жанталасып қармағымды тарттым. Тартсам, күшім жетпейді, өзімді дедектетіп суға сүйреп барды. Қорыққанымнан айғай салып, анадай жерде құмға қыздырынып жатқан бір-екі жігітті көмекке шақырдым. Айғайыма олар да жүгіріп келіп, құрыққа жармаса кетті. Үшеулеп жүріп қармағымды қапсыра қапқан пәлені жиекке сүйреп шығардық. Қарасам: сала құлаш шортан екен. Иығыма айқара салып, олжама қуана үйге бір-ақ тарттым. Өзі де ұзын екен, үйге жеткенше құйрығы жер сызып келді.

Үйге келе сала келіншегіме қазан дайындатқызып, өзім шортанның ішек-қарнын жара бастадым. Міне, қызык: саған өтірік, маған шын, айнала қуып ұстатпай кеткен манағы он-

датрым әлгі шортанның ішінен бір-ақ шықты. Суға күмп бергенде қарсы келіп қалған шортан жұтып жіберген-ау, шамасы. Жанталасып оның да терісін сыпырып алдым. “Қуған ала ма, қашқан ала ма” деген осы екен-ау.

СЫЙЛЫҚ

Қоңыр креслоға қампиған қапшықтай болып жатып алған Қызықбаев томпиған торсық маңдайынан домалаған бір уыс терді сипап тастап, үнсіз ұзақ отырды. Жабырқау жалпақ жүзінен әбден қалжырағандықтың белгісі сезіледі. Қалжырамай қайтсін, жыл соңында тігісін келтіріп ақпар беру, ақпар беріп жаңа жылға көңілге жатық міндеттеме қабылдау оңай іс емес. Ал, берілген ақпардың кем-кетігі білініп жатса, білініп жатқан кем-кетік сынға ілініп жатса, оның аңыраған айғайы тағы бар. Қызықбаев осыған қам жеп, қалжырап отырған-ды.

Мұның алдындағы жылдары Қызықбаев ақпар беруге қиналып көрген емес. Өзімен бұл мекемеге бірге келген, бәленше жылдан бері қызмет істеп сақайып алған епті экономисі жалтыратып ақпар жазып беретін де, бұл содан жоғары жақтан мақтауын да, сыйлығын да алып жататын. Енді міне, толмағанды толтырып, болмағанды болдырып, әйтеуір, аннан-мыннан шауып өтетін. “арғымақ” ақпар жазып беретін

сол экономисі қырсыққанда басқа жаққа қызмет ауыстырып кетіп қалғаны. Оның орнына келген экономист жігітпен әлі жете сыр алысып болған жоқ. Сондықтан да Қызықбаев оған бүге-шүгесі көп қулықтарын айтуға қымсынып та, жасқанып та отыр.

Неде болса биылғы жылы ақпарды ақиқатына басып, өз күшімен бермекші болған Қызықбаев мамандарын кеңсеге шақыртты. Ондағы ойы, олардан істің жайын сұрап біліп, ненің орындалып жатқанын, ненің орындалмай жатқанын білмекші. Сөйтіп содан ақпар шығармақшы. Тоқылдақтай есік тықылдатып кабинетке кезектесіп кіргендердің ішінен зоотехник бауырласы Білдебек: “Қойымыз қояндай болып құнжиып қалды, құнажындардың қабырғасы қаусап тұр”. - деп, жемазық қоймасының меңгерушісі болып жүрген ауылдасы Андабек: “Үш ай өтпей жатып маядағы шөбіміз шұнтып қалды, ал қыстың басталғаны жаңа”, - деп жыласып шықты. Таныстықпен алған басқа да мамандар мардымды ештеңе де тындырмапты. Олардың бұл кылығы ауданға жарытып ақпар берем бе деп отырған Қызықбаевтың көңілін жығып кетті.

Ақыры Қызықбаев қызынып кетіп, кабинетінен оларды өзі қуып шықты. Қуып шықпай қайтсін. Ауылдасым ғой, бауырласым ғой, жанашырлық жасар, ісіме көмектесер деп оларды осы қызметтерге өзі сүйрелеп жүріп сұққан

болатын. Енді олардың қылығы мынау. Арка сүйер ағамыз бастық деп жағадай жайылған түрлері бар.

Қызықбаев қызыл кнопкасын басып калып, ши балақ шалбар киген, қызыл ерін секретарша қызды шақырып алды. Қызыл ерін қыз инелік-ше иілген бойы ішке кіріп:

– Ағатай, тағы кімді шақырайын. – деді.

– Бас экономист Бөсиевті шақырып жіберші, шырағым. – деді Қызықбаев амалы түгесіліп. Ендігі ойы, қолынан да, аузынан да іс келетінін сырттай аңғарып жүрген Бөсиевті не болса да бұрынғы қулығына тәрбиелеп көріп, ауданға ақпар беруге отырғызбақ.

Кабинетіне кірген Бөсиевті Қызықбаев орнынан тұрып, жылы шырайымен қарсы алды. Жұмсақ коңыр креслоның бірін нұсқап күле сөйледі:

– Е, жақсы келдің, жыл аяғы жақындап қалды деп, аудан аяқ астынан ақпар сұратып жатқаны. Өзің білесің, ауданнан келгендер шаруашылықты аралап жатпай-ақ істің жайын аузымыздан естіп, кеңседен қайтып кетіп жүр ғой. Шаруашылықтағы кейбір көрсеткіштерге қосып жазған ана-мынамызды ешкім аңғара қоймас. Ретін келтіріп, ауданға мықтап ақпар беруге өзіңнен басқа лайықты жан табылмай тұрғаны. Оның үстіне ақпарымыз абыроймен өтсе, алар атағымыз саған да, маған да ортақ

емес пе. Бұған қалай қарайсың? - Қызықбаев үміттенген кейіппен Бөсиевке қарады.

– Ой, бәсеке, оған қам жеменіз. Екіге екіні қоссақ, ретін тауып бес қыламыз дегендей, талай рет аңыратып ақпар беріп көргенбіз. Бұл ақпарды да әп-сәтте жымын келтіріп жылтыратып жібереміз ғой. – деді Бөсиев.

Қызықбаевтың көңілі сабасына енді түскендей болды. Сосын кабинетінде оңаша қалған ол іштей ыңылдап өлең айтып, ана танысына, мына танысына шырылдатып телефон соқты. Біреудің халін сұрады, біреудің жанын сұрады, әйтеуір телефонмен ұзақ сөйлесті. Бұл да Қызықбаевқа жұмыс емес пе, өзін қалжырағандай сезінді. Осындай қалжырағанда қалың қабақтарымен домалақ көздерін қымтап тастап, қалғып алатын да әдеті бар болатын. Қазір де қоңыр креслоға қонжиып, үйренішікті әдетіне көшкені сол еді, жалтыраған сары телефон жылауық баладай шырылдап қоя берді.

– Иә, ал-лау, бұл кім болды екен, танымадық қой. – деді Қызықбаев ұйқылы жүзінен серпіле алмай.

– Мен ауданнан, Құрдасбаев боламын. Жаңа сенің шаруашылығыңнан ақпар келіп түсті. Үлкен бастықтың өзі шүйіле қарап, тексеріп жатқан көрінеді. Байқауымша, биыл да мал басын кемітпей өлім-жітімге жол бермепсің. Сүтің де, етің де аспанға айғайлап шығып тұр. Бұйырса өзгелерден озық көрініп, сыйлықтың

алдын өзің алатынға ұқсап отырсың. Ертен таңертең осы мәселе бойынша жиналыс болады. Соған кешікпей келетін бол.

– Ой, туыс, рахмет, рахмет! – дей берді Қызықбаев.

Демей қайтсін, бала кезінде бірге өскен құрдасы, әрі ауданда қызмет істейтін жерлесі Құрдасбаевтың мына қуанышты хабары Қызықбаевтың ұйқысын шайдай ашып, көңілін көлкітіп жіберді. Сол қуаныштың қызуымен жомарттығы ұстап, асырып ақпар жазып берген Бәсиевке, бауырласы зоотехник Білдебекке, ауылдасы Андабекке, тағы басқа да бірқатар мамандарға жаңа жылға сыйлық беруге бұйрық шығарды да, ертеңіне ауданға асығыс аттанып кетті.

Жиналыс ұзаққа созылды. Бұл жолы жетістіктерден гөрі олқылықтар ауызға көбірек оралды. Соның бірінде жалғандықпен артық ақпар жазып, абырой алып жүрген Қызықбаевтың да атына сын айтылды. Ақыры жиналыстың шешімі бойынша оған қатаң сөгіс берілді. “Кеше сыйлыққа өзің ие болғалы отырсың дегенің қайда” дегендей, алдыңғы орындықта қатарласа отырған Құрдасбаевқа жаутаңдап қарай беріп еді, ол да “қызық екенсің, Қызықбаев, қосып ақпар жазудың күні калған. Істің әділдігі керек” дегендей сынай танытып отыр екен.

Қызықбаев жылда қосып ақпар жазып, алдыңғылардың қатарынан көрініп жүрген қу-

лығына ұялды ма әлде сыннан қорытынды шығарды ма. әйтеуір кеңсесіне кіре іске кірісті. Қызыл кнопканы басып қалып, ішке бас сұққан секретарь қызға мамандарды жинауды тапсырды. Ондағы ойы, жағадай жайылып жүрген оларға өзі алғандай “сыйлық” беру еді.

ҚАЙРАН, ҚАТҚАН ДИПЛОМДАР-АЙ!

Баяғыда... Баяғыда деймін-ау, тоқырауға дейін “Мамандығым - мақтанышым” деген айдар газетімізден түспеуші еді. Талпынып жүріп оқуын оқып, алқынып жүріп мамандығын меңгеріп, еңбек етіп, тер төгіп жүрген майталман мамандарды таңдайымыз талғанша таңданып тоқырауға дейін тоқтамай жазатынбыз. Тігіншіден инженерге дейін тілдің майы тамып жазылған мақалалар әлі есімде.

Бүгін сол айдар қайда, мамандар қайда? Бұл өзі бір ұмыт болып бара жатқан мәселе емес пе? Сөз жоқ, меніңше, бұл тоқырауда тормозы ұстап қалған мәселе болуға тиіс. Бірде осы мәселені тың тақырып етіп, соның жігін ажыратып ашайын деп газетке мақала жазуға бел байладым.

Бұрынғыдай қара “Волгаға” міне салып, зырылдатып іссапарға барып келе қоятын заман емес. Қара “Волганың” да, іссапардың да бар міндетін, бар ауыртпалығын қара телефон

атқаратын кез. Бір ғажабы, бұрынғыдай заказ беріп, сары майдай сарылмайсың. Қара телефонның құлағын көтеріп, көзін шұқып, керек нөмірді теріп алғасын, керек адамды телмірмей тез табасың.

Сонымен іске кірістім. Қағазымды жайып, қаламымды қойып, қойын дәптердегі бұрынғы тізімдерді тінте бастадым. Ондағы ойым – бұрынғы майталман деген мамандардың үрім-бұтағын, яғни қазіргі ізбасарларын іздеп табу. Қалаға жақын ауданда тұратын, кезінде керемет зоотехник болған Бұзаубаевтың мекенжайы көзіме оттай ұшырады. Бұрын бірнеше жазып, таныс боп кеткенбіз. Қара телефонды іске қосқаным сол еді, аржағынан дауыс естілді.

– Тәмпіш ағасыз ба?

– Иә.

– Мен каладан, газеттен, Жәкең деген... Бірден таныды ма, әлде газет қызметкерімен сөйлескенді мерей көрді ме, ананы айтты, мынаны айтты, не керек, біраз сөйлеп, уақытымызды алды. Арасында кемпір екеуінің тіршілігін де, баласының оқу бітіргенін де сөзге қосты. Осы кезде сөзін бөліп:

– Аға, балаңыз қай оқуды бітірді? – дедім.

– Өзіме тартып, зоотехниктің оқуын бітірді.

– Қазір қайда істейді?

– Қалаға ет тасиды. Ауылдан сатып алып, базарға өткізеді.

– Мамандығы бойынша жұмыс болмады ма?

– Әй, Жәке, қызықсың, қайдағы мамандық. Баяғы ферма, баяғы мал жоқ, бәрін жау шауып, қасқыр талағандай тақырлап кетті ғой. Ауылда қылтиып күн көріп жүрген шаруа қожалықтары бар. Оларға баяғы кеңшардағыдай мал ұстау қайда. Өз қамдары үшін бес-алты жылқы, сиыр ұстайды, оған зоотехникті қайтсін, – деді Тәмпіш аға кейіп. Бұдан әрі әңгімені көпке созған жоқпыз, қош айтыстық.

Қойын дәптерді парактап, тағы бір танысты таптым. Бұрын бұл да бармағынан бал тамып, саусағынан өнер сорғалаған белгілі инженер болатын. Мың жасағыр қара телефон екеуімізді әп-сәтте тілдестірді.

– Темірбай ағасыз ба, аман-саусыз ба? – деп сөзімнің кіріспесін қысқа қайырып, тура ойымда тұрған мәселеге ойыстым.

– Ой, Жәке-ай, қайдағы мамандық, қайдағы мақтаныш. Кеңшарды жардан құлатқандай быт-шыт қылып таратқасын, отыз бес жыл темір кеміріп, ауданда озат инженер атанған атағым далада қалды. Пенсияға да шыға алмай, үйде немере бағып, соның ойыншық машинасын күніне екі-үш жөндеп, ермек қыламын. Құдай бұйырса, зейнеткерлік келесі жылы. Балам да өзіме тартып, инженерлікті қызыл дипломға бітіріп еді, мамандығымен жұмыс таба алмады. Қазір осындағы бірең-сараң шаруа қожалықтарына Ресейден темір-терсек тасып,

күнін көруде, – деді Темірбай телміреген ойын актарып.

Бұдан кейін Бұқабаевпен сөйлестім. Ол да мал басына шашау келтірмеген білгір мал дәрігері болатын. Кезінде қоғамдық малдың қамы үшін жан ұшыра еңбек еткен, ол аудандық кеңеске депутат та болып сайланыпты. Кейін кеңшар келмеске кеткесін, қол қусырып, үйінде біраз отырыпты. Қашанғы отыра берсін. Заман мынау, қоңы жұқара бастағасын, қатқан қара дипломын абдыраға салып, бәкісін қайрап, басына сәлде байлап, қожалық құруға кірісіпті. Мен сөйлескенде көрші ауылда екі-үш баланы сүндетке отырғызып келген беті екен. Әңгімесіне қарағанда жаңа кәсібі жаман емес, қоржыны бос болмайтын түрі бар.

– Екі-үш аят үйреніп жүрмін, кейін молда да болып кететін шығармын, – деді Бұқабаев көңілденіп.

“Мамандығым – мақтанышым” деген айдарға кейіпкер іздеп тағы бір-екі жерге телефон шалдым. Сәрсенкүл деген келіншек Алматыдан экономистің оқуын бітіріп келіпті. Мамандығы бойынша аудан көлемінде қызмет табылмағасын, өз ауылында дүкенші болып жалданып жұмыс істейді екен. Ал екінші сөйлескенім – Бәтіркүл деген келіншек те Шымкенттің жеңіл тамақ өнеркәсібі институтын қызыл дипломмен бітіріп, аудандағы бір жеке кәсіпкердің нан-тоқашын пісіруде.

Ауданда мән болмағасын қалаға көңілім ауды. Мамандығын мақтан тұтқан жанды осыдан табармын дегендей бір кәсіпорынға бет алдым. Жол-жөнекей бәтеңкемнің өкшесін қақтыра қояйын деп, етік жөндейтін кішкентай көк бөткеге тоқтадым. Масқара-ай, қайысты шарт-шұрт жанып, қыз-келіншектердің етігін жөндеп отырған бұл жігітім ана жылдары Түркиядағы тері шикізат өнімдерін өңдейтін институтты түгесіпті. Дипломын жастықтың астына басып, істеп отырған шаруасы мынау.

– Таңданба, мұндай жалғыз мен емес, Вася деген жолдасым темір жол институтын бітіріп, көшеде шашлык сатып жүр. Ал мен білетін Алдабек заң университетінен алған білімімен өрт сөндіруде, – деді етікші жігіт.

Осыдан кейін ұнжырғам түсіп, үйге бет алдым. Баяғыда оқу бітіргендер мамандығымен жұмысқа орналаса қалушы еді, қазір жағдай мынау. Ертең саңырауқұлақтай қаптап жатқан оқу орындарында ақы төлеп оқып жүрген қыз-жігіттердің диплом алғанда күні қандай болмақ? Қайран, мүйізі қарағайдай қатқан дипломдар-ай, – деймін ішімнен.

СОСЫН... МАСҚАРА БОЛДЫ

– Біз осы кеше не істедік?

– Не істеуші едік. Күндегідей жұмыстан шығып, көшені бойлап, аялдамаға келе жаттық.

- Сосын?
- Өнеш құрғыр жыбырласа қоя ма, дәмханаға бұрылды.
- Сосын?
- Жүз грамм дедік. Оған қосып котлет жедік.
- Сосын?
- Жүз грамм аз дедік. Бұл ұсынысты сен де, мен де бірауыздан қостадық.
- Сосын?
- Сөйтіп тұрып, жүз грамнан тағы тастадық.
- Сосын?
- Сосын ба, көңіліміз күмпиіп, танауымыз шүртііп, қыза бастадық.
- Сосын?
- Аяқ астынан “спонсор” табылды. Анау жалпақ танау, тәмпіш (құрғырдың есімі есіме түспей тұрғаны), бізді үрім-бұтағымызға дейін жақсы біледі екен. Жата қалып, жабысты ғой.
- Сосын?
- Қалтаға қолды салды келіп, қайта-қайта жүз грамм алды келіп!
- Ал біз ше?
- Құйғанын іштік, қойғанын жедік. Мүлгіп тұрып, мүләйімсіп тұрып, алғысымызды айттық. Болмады ғой.
- Қап, сайтан азғырғасын оңбады ғой. Сол Тәмпішпен танысқанға дейін кіріп-шығып жүрген есім бар сияқты еді, соңғы жағы қым-қуыт, түсініксіз болып кетті. Сосын не болды өзі?

– Сосын ба, бір-бірімізді іреп-тіреп тысқа шықтық. Бұлғаң жүріспен аялдамаға аяңдадық.

– Сосын?

– Біз жеткенше бір автобус өтіп кетті, біреуінен кеш қалдық.

– Сосын?

– Автобус күтіп тұр едік. Сен бір келіншекті танитындай қапсыра құшақтап, қып-қызыл ерніне ауыз салдың.

– Сосын?

– Сосын ба, масқара содан басталды.

– Неғып?

– Ана бір алпамсадай күжірейіп тұрған кара мұрт, шегір көз сен құшақтаған әйелдің еркегі екен.

– Мас-қа-ра, сосын?

– Сол еркек қоян алатын қасқырдай күжірейіп келіп, екеуімізді жағамыздан алып, жаңғақша шақты. Жолдың бір жиегінде сен, бір жиегінде мен сұлқ түсіп, сұлап жаттық. Қарсыласуға қауқарымыз болмады. Қайдан болсын, буындарымыздың бұрандасы босап кеткендей, сылқ-сылқ етеді. Әйтеуір, тірі пендеміз ғой, мен үндемесем де, сен бірдеңе деп мінгірледің де, қатырып сыбап алдың-ау деймін, о жағын ұқпай қалдым. Көзімді бір ашсам, әлгі күжірейген сенің жұмсақ жамбасыңды доп тепкендей ермек қылып тұр екен.

– Сосын?

– Абырой болғанда, автобус келіп қалып, әлгі күжірейген еркек ұрғашысымен соған мінді де, жоқ болды.

– Ал біз ше?

– Біз бе, біз жамбасымыз тиген жерде жайғасып, біраз жаттық. Ыңырсыдық. ыңырандық...

– Сосын?

– Сосын не болғанын білмеймін. Бүгін таңертең тұрсам, көзім келіншектердің көзіндей көгеріп кетіпті.

– Мен де оңып тұрған жоқпын. Қанаты сынған қаздай қиралаңдап, жамбасымды баса алмай жатырмын.

– Мас-қа-ра болды ғой.

– Айтпа деймін, масқара болғанда қандай! Саған телефон соғып тұрғаным: атаңа нәлет, ақанды бүгіннен бастап аузыма алмаймын!

– Мен де сондай берік байламға келіп отырмын. Абыройдан айрылып, шошқа болмай тұрғанда “жынды суға” ұртымды енді малмаймын.

– Дұрыс айтасың, келістік!

ОН САУСАҚТА - ОН САҚИНА

Алдакеннің Бізбикешінде саусак сайын сакина, деуге болады. Бірінен-бірі өткен он алтын жүзік. Әр жүзіктің Бізбикештің әр саусағына тағылу тарихы әртүрлі.

Ортан қолдағы “персик” деп аталатын қос жүзік өзгеше. Бірін Алдакең қаладағы ет комбинатына торайдың етін өткізуге барғанда қыбын тауып сатып әкелген. Екіншісі де торайдың пешенесінде – шырылдатып біреуге сыйлап, сыйға осы “персикті” қағып алған. Жайшылықта “ақ кой” деген жануарың иістілеу екен, деп мұрнын басатын Бізбикеш әлгі “персиктерді күніне мың иіскейді”.

Сұқ саусақтардағы жүзіктердің тарихы да өз алдына бір төбе. Былтырғы жылы қыл арқанға байқаусызда қылқынып өлген күрең өгіздің жамбас-қолы, тағы басқа да салмақты жерлерінің еті сылынып алып, осы сақиналардың жолына шәйіт болған. Ал мықыр саусақтарындағы сақиналар да әртүрлі жол-жобалардан келген дүние.

Мынау жүзік - бастықтың ортаншы ұлына “кіндік шеше” болғанда таққаны. Мынау – Алдакеңнің астанаға барғанда әкелген базарлығы. Мынау – құдалықтан түскен олжа. Бұлардан өзге қос жүзік жібек орамалға түйелі, қызыл абыдыраның бұрышында жатыр.

Егер жұрт бас бармаққа да сақина тағыпты деген кәуесет таратса, Бізбикешің әлгі қос сақинаны бірінші болып бас бармаққа тағып шығары шүбәсіз.

– Алдакең ер ғой, қайным-ау. Совхозда завферма болғалы он саусағымды алтынға алды, - деп кеңкілдеп күледі Бізбикеш.

Мейлі, Бізбикеш таға берсін. Он саусағына жиырмасын неге тағып алмайды?! Бірақ басқа тәтейлерді де бүлдіріп жүр. Бұл тәтейлер Бізбикеш болам дегенмен, мына біз Алдакең бола алмаймыз ғой...

БЕРГЕНІНЕ ҚАРАЙ

Есіл ауданының Амангелді ауылында тұратын бір жекжатымыздың о дүниеге кеткеніне жыл толып, соның дұғасына барған едік. Қолы бос ауыл тұрғындары мұндай жиыннан қалған ба, оның үстіне жан-жақтағы ілік-жілік, құда-құдандалы дегендей, адамдар көп жиналды. Осындай дұғада қазір ауылдағы молдадан гөрі аудан, қала мешіттерінен имам шақырту үлкен мәртебеге айналған сияқты. Бұл жолы қаладағыға қол жетпей. Явленка мешітінің бас имамы келді.

Тән жақын дегендер марқұмға иман байлығын тілеп, кезектесіп дұға оқытып жатты. Имам болса бір дұғаны ұзаққа созып, бір дұғаны қысқа ғана қайырып, жұрттың тілегін орындау үстінде. Сонда отырғандардың бірі сабырсыздық танытып:

– Имам, сіздің бірде ұзақ, бірде қысқа оқуыңыздың мәнісін қалай түсінуге болады? – деп сұрап қалды. Бұл сұрақтың артын әзілге айналдырған имам:

– Е, кім көп берсе, ұзақ оқимын, кім аз берсе, қысқа қайыра саламын, – деді күліп.

ӨГЕЙ БҰЗАУ

Ертеректе Жаңажол ауылында Текебас деген кісі болған еді. Жасынан шаруаға араласқан, ол малсақ жан болатын. Өздігінен оқып, тәжірибе түйіп, мал дәрігері атанған әлгі кісіні ауыл ерекше құрмет тұтатын. Тіпті, малы былай тұрсын, жаны ауырса да, жұрт осы кісіге тұра жүгіріп, көмек сұрайтын.

Бірде кеңшар директоры Жоламан Сақыпкереев қоғамдық малға індетке қарсы жаппай егу жасау үшін Текебасқа көмек сұрап барса керек. Есік алдына келіп, машинасынан түскен директор қарсы жолыққан Текебаспен амандасқаннан кейін бір шелектен таласа-тармаса жуынды ішіп жатқан төрт бұзауға көзі түседі. Жәкең ана-мынаны қалт жібермейтін сезімтал кісі ғой. Әлгі бұзаулардан көзін алмай:

– Жалғыз сиырыңыздан туған мына төрт бұзаудың татулығын карашы, ә, жуындыны төкпей, бір шелектен ішіп жатқанын. Өздері құдды фермадағы бұзауларға ұқсайды екен. – десе керек. Малшылардан сатып алғанына жұрт сезіктенбесін деп, бұзауларға жуындыны жеке-жеке шелекпен бергізбей, үлкен жалғыз шелекке үйреткен Текебас директордың әлгі астарлы сөзін сезе қойып:

– Әй, қайдасыңдар, балалар, мынау көршілердің бұзаулары бұзауымыздың жуындысын ішіп қойды ғой. – деп қолына ұзын шыбық

ала салып, әлгілерді қуса керек. Бір қорада бауыр басып, үйренісіп қалған бұзаулар қуғанға қарасын ба, жуындыға таласуын қоймапты. Сонда директор Текебастың қулығына риза болып:

– Қуып әуре болып қайтесің, өгей де, өзіндікі де әбден бауырласып алған екен, – десе керек.

ӨНЕРГЕ ӨЛЕРМЕН ЖАН

Өнер десе өзегі жарылып, өлермен болып тұратын, басындағы бөркін аспанға атып, жерге ұратын жанкүйерлігі ерекше жандар аз емес. Солардың бірі - Бостандық ауылының тұрғыны Рашид Мүрсәлімов екен.

Бірде қолында домбыра бар бір бейтаныс жолаушы жолшылап бара жатып, осы ауылға ат басын бұрса керек. Әлгінің домбырасын көрген Рашид:

– Домбыраңның дыбысы қалай? – деп сұрапты бірден.

– Ойбай, сұрама, шанағына саусағың тисе болды, сыңғырлап ала жөнеледі. Ағашы да анау-мынау емес, ен қарағайдан екшеп алып, керемет шебер жасаған домбыра бұл. – деп анау да мақтауын жеткізіпті. Домбыраны қолына алып, бір-екі шертіп, күмбірлеген үні құлағына жаққан Рашид:

– Мынауыңды маған сат. Бірақ ауылдың жағдайын өзің білесің, қолақша жоқ, айырбасқа мал дайын. Жарты жылдан бері семіртіп жүрген ту марка қойым бар, соны ал да, мынаны маған бер, – депті жабысып. Оңай олжа оңынан туып тұрғасын, әлгі жолаушы аясын ба:

– Мә, домбыра, – деп ту қойды салып алып жөніне кете барады. Рашид болса күні бүгінге дейін сол домбырасын қолынан түсірмей, күй шертіп, ән айтып, талай жиын-тойдың сәнін келтіріп жүр. “Қу карағайға ту қойын берген” деп келеке еткен ауылдастары енді әлгі домбыраның күмбірлеген сиқырлы үніне елтіп, мез-мейрам болуда.

НАШ САБАҚА КІСІ ҚАППАЙДЫ

Жасында енемнің қолы іс білетін шебер жан болды. Ауылдағылар ана-мынасын осы кісіге тіктіріп алып жататын. Кейде тапсырыс көбейіп кетсе, қолы іс машинадан бір босамайтын.

Бірде көрші тұратын орыс кемпірі енеме халат тіктірсе керек. Сол халатына қайта-қайта келіп жүрген әлгі кемпір бірден ішке кірмей, қолындағы ұзын таяғымен ауланың есігін тақылдатып біраз тұратын көрінеді.

Тысқа шыққан енем:

– Есікті қақпай, үйге кіре бар. Ауланың да, үйдің де есігі ашық тұрады, – дейді.

– Итіңнен қорқамын, – дейтін көрінеді әлгі кемпір. Сонда орысша шала-пұла сөйлейтін енем:

– Хвос махаает, встречает,

Хвос махаает, провожает.

Наш сабака кісі қаппайды.

Сосын мен есік жаппайды, – деген екен.

ТУРА АУДАРМА

Енемнің орысшасы қызық. Өмір бойы орыс. қазағы аралас ауылда тұрып келе жатса да, айтатын сөзін тура орысшаға аударғанда жұртты қыран-топан күлкіге қарқ қылады.

Бірде сол кезде мектепте директор болып қызмет істейтін Житников енемнен сиыр сатып алса керек. Мүйіз жібін салып, жетектеп орамнан шыға береді. Сол кезде казактың мұндай сауда жасағанда “Алды саған жақсы болсын. арты маған жақсы болсын” дейтіні есіне түсіп кетіп, енем Житниковке:

– Перед тебе хорошо.

Зад мне хорошо.

Айда, хвос мыт будем, – деген екен.

АҢҚАУ КЕЛІН

Айман деген қыз кезінде де керемет аңқау болатын. Қыста үйіндегі сиырды көлге жетектеп суаруға барғанда, сиырдың арқасында қо-

нақтап отырған тауықты да аңдамайтын. Сол қалпы сиырды көлден суарып әкелетін. Сиырдың аркасындағы тауық та Айманның аңқаулығын ұққандай мыңқ етпейтін.

Бірде шешесі сиырды сауып, артқы аяқтағы тұсау жіпті шешіп алуды ұмытып кетсе керек. Айман сол қалпы сиырды көлге суаруға апарды. Қайтарында қарсы жолыққан біреу:

– Айман-ау, андағы сиырды тұсап алғаның не? – дейді. Сонда бір-ақ білген Айман:

– Е, бәсе, бүгін жүрісі неге өнбей келе жатыр деп өзім де ойлап едім. – десе керек.

Сол Айман келін болып түскеннің ертенінде көрші-қолаңға келін шайы беріледі. Сонда қайын енесі:

– Шашым ағарғанша ас-сумен арпалысып біттім. Енді келін алып, рахатқа баттым-ау, – депті келіннің шай құйып отырғанына мәз болып. Бұл сөзді естіген Айман:

– Санасыз адамның ғана шашы ағарады деуші еді әжем. Ас-судан ағарғанды естіп отырғаным осы, – десе керек.

ИНФАРКТ ҚАЙДАН ШЫҒАДЫ?

Көбеште тұратын Төлен деген Өрнектегі қайын ағасы Әбітайдың амандығын білмек болып бара қалса керек. Бұл кезде қайын ағасы көрші ауылға жол жүріп кетіпті. Үйде қалған

қайын бикесі Әбітайдың жоқтығын білдірмей, шай қойып, қазан көтеріп, күйеу баланы жік-жапар болып күтеді.

Ас үстінде сөзден сөз шығып, әңгіме мал жайына ауысады. Сонда Төлен қою шайдан маңдайына шыпшып шыққан терді сүртіп жатып:

– “Мал бакқанға бітеді” деген рас скен. Бір қойды бір жыл семіртіп едім, кішігірім торпактай торсиып, денесін май басып кетті. Ақыры сол семіздіктен орнынан да тұра алмай қалды. Абырой болғанда, сол қойымды жақында Астанадан келген біреулерге алпыс мыңға сатып жібердім. Өздері де осындай семіз қой іздесе керек, – дейді. Шай құйып отырған қайын бикесі әлгі сөзді естігенде түсі сұрланып, өзгеріп шыға келеді. Орнынан бір тұрып, бір отырып, санын қайта-қайта шымшылап:

– Әлгі біздің Әбітай албасты қайқиған қара сиырды бар болғаны алпыс мыңға сатып жіберді-ау, енді не бетімді айтамын, ойбай-ай, қойдан құны төмен болды-ау, – деп сол отырған жерінде талықсып жүре береді.

Міне, инфаркт деген қайдан шығады. ә?!

“ТІЛ ТИМЕСІН ДЕГЕНІМІЗ ҒОЙ”

Құдалықта отырғанбыз. Екі жақ та жарты күннің ішінде мәре-сәре болып танысып үлгердік.

Құданың мінезі қызық екен. Екі ұртына су ұрттап алғандай томпайып үндемейді, үндей қалса бұлталаққа салмай, қысқасынан бір-ақ қайырады. Әйтеуір, мінезі бізге ұнап отыр. Ал құдағидың мінезі сайтан қуғандай қым-қуып, алақұйын көрінеді. Бірдеңе ыңғайына келмей қалса, жүзі бірде қызарып, бірде сазарып, ала көзі ойнақшып шыға келеді. Не керек, құдалық басталғалы талай шайпау мінезін көрсетіп үлгерді.

Бір сәт сол құдағиымыз құдамен тысқа шығып кеткенде өзара әңгімелесіп отырған біз:

– Құда үндемесе де, негізі жұмсақ жан екен, ал құдағиымыз тікені үрпиген күркетауықтай тентек көрінеді, – десіп жатырмыз. Жанымызда отырған сол жаққа жақтастардың бірі тыңшылылық қызметін мінсіз атқарып, біздің әлгі сөзімізді түймедейін түйедей қылып жеткізіп үлгеріпті.

“Жуастан жуан шығады” демекші, бір кезде ішке кірген әлгі жуас деген құдамыз сары самалуырындай бұрқылдап қайнамасы бар ғой.

– Әй, құдалар, бұл не басынғандарың?! Мен емес, ана құдағиларың кешеден бері ас-су әзірлеп, өздеріңді күтіп жатқан. “Ауыздығы жоқ азулы, тұсауы жоқ тентек кемпір” депсіңдер. Айтқан алғыстарың ба бұл?! – деп ашуға мінді. Жайбаракат отырған біз төбемізге тас түскендей сасып қалдық. Сол кезде арамыздағы Жәңтік дүрдиген ерніндегі бір уыс насыбайын іргеге шырт еткізді де:

– Оу, құда, қонақ сыншыл деген, басы артық мін тағып отырған жоқпыз. Кешеден бері күткеніне риза болып, пысықтығына сүйсініп, жұрттың тіл-көзі тимесін деп “жаман кемпір” дегеніміз рас. Оған ашу шақырмаңыз, – деді.

– Ә, бәсе, өзім де айтушы едім, тым пысық болма, көз тиеді деп. Ойымыз бір жерден шықты ғой, ал, құдалар, менің кемпірім үшін алып қояйық, – деді сабасына түскен құда, қолына рөмкесін ұстап. Амал жоқ бәріміз “жаман кемпір” үшін алып қойдық.

СОДЫРДЫҢ САУАП АЙТУЫ

Ертеде бұл кісі арақ ішіп, талай жиын-тойдың шырқын бұзып, ойран-топыр төбелестің арасында жүретін бұзақы атанған адам еді. Жасаған ұрлығы да аз болмайтын. Ата сақалы аузына түсіп, қартайған шағында ауылда молдалық құрар кәрі-құртаң қалмаса керек. Сонда ауылдың көпей шалдыққа аяқ басқан бір топ жігіті әлгі кісіге келіп:

– Ақсақал, сіз молдалық құрсаңыз қайтеді? Ауылда сізден жасы үлкен кісі қалмады, – десіпті.

– Әй, шырақтарым-ай, молдалыққа жөні тузу, жол-жобаны білетін лайықты кісі керек. Маған ондай кісі болудың жөні келмей тұр, – депті әлгі кісі.

– Мұныңыз қалай. алқа жиында ақыл айтасыз, бірлі-жарым аят білесіз. Сізге молдалықтың реті келіп тұр, – десіп жігіттер қолқа салып қоймаған соң:

– Шырақтарым, молда болғасын дәріс айту керек. зиратқа барып тұру керек. Ал зиратта жатқандардың көбісінің малын ұрлап, көбісінің көзін көгертіп. ренжіткен кездерім көп болып еді. Содан ұялып тұрмын, – депті әлгі кісі.

НЕҢ ҚАЛДЫ?..

Дөңгелек үстелді жағалай жайғасқан адамдар біршама. Қақ төрде жалпақ төсін керіп. қара мұрт, қара сақал, бадырақ көз біреу отыр. Оң жағынан тізерлей басып, ұзын өңеш, сығыр көз жайғасқан. Сығыр көз – бадырақ көздің тұңғыш құдасы. Сол жағында құндыз бөрікті, қызыл шырайлы, дөңгелек жүзді қыл мұрт отыр. Бұл қыл мұрт – бадырақтың үлкен болса да, ерке күйеу баласы. Оның жанында толықсып, бұралып отырған оймақ ауыз, күлім көз – бадырақтың қарындасы, қыл мұрттың жұбайы. Жалпы алғанда, бөріктілер жағы – он бес, орамалдылар жағы – он.

Бұл жиналып отырған жиынның аты – құдалық. Келер аяқ, кетер аяқ, ағайын-туыстарының шақырыс дәмі – бәрі желініп, ішіліп болған шақ. Әлгі жиырма бес құданың бос дөңгелек үстелді ортаға алып, тұмсық тіреп оты-

рған мәселесі – құдалықтың ырымы – кит кию. Киттің сүбелі жағын қай күнде қыз алған жақ татырады. Үй иесі – қыз алған да, келіп отырғандар – қыз берген жақ.

Бұл шаруа да басталып кетті. Ортаға үй иесі – қыздың қайын әкесі шықты:

– Ал, құдалар, жеті-сегіз балалы адаммын. Кем-кетігі болса, кешіре жатарсыздар, – деп өтініш жасап алады да, “мынау бас құдаға” деп, жүз мыңның құндыз жағалы шапанын ортаға топ ете түсірді. Дастарқанға жартылай малынған шапанды бадырақ көз қағып алды. “Мынау құдағиға” деп елу мыңның алмас тасы бар алтын жүзікті күмістелген қобдишасымен ортаға домалата берді. Мұны бас құдағи ортан саусағына тағып алды. Бадырақ көздің қыл мұртты, ерке күйеу баласына отыз мыңның костюм-шалбары бұйырды.

Бірақ кейінгі жағы дауға айналды. Даудың басын бадырақ көздің тұңғыш құдасы бастады:

– Бұл қай қорлағандық?! Анау күйеу баласынан мен кеммін бе?! Ол киген костюм-шалбарыңды мен де кие аламын. Қызықтың басын бастаған мен. Ендеше дара костюм менің жолым емес, – деп ортаға сілкі сырғыта тастады. Ұзаққа созылған дау бадырақтың тума құдасының пайдасына шешілді. Екінші дауды оймақ ауыз, күлім көз бастады:

– Шешесі таққан алтынды мен де таға алам. Шешесі өсірді, мен оқыттым. Он жыл оқытқа-

ным аздай-ақ, бес жыл тағы оқыттым. Қыз қолымнан жөнелтілді. Менің де жолым – алтын, – деп отырып алды. Бұл дау аса ұзаққа созылған жоқ. Әйел халқымен айтысу қиынға түсті ме, әмиян қағылып, ортаға он қызыл қағаз түсті.

– Алып қойғанымыз жоқ еді. қолыңа лайықтап өзіңіз аларсыз, – деп, үй иесі қыры сынбаған он қағазды оймақ ауызға жылжитты.

Тағы да бір-екі даудың басы қылт ете түсті. Үй иесі ауыз бөлмеде жүрген бәйбішесіне:

– Нең қалды, әкел! – деді.

Жуыр маңда ауыз бөлмеден жауап келе қоймады.

Не қалушы еді, бос әмиян мен бос үй қалды.

“МҰРТЫМ НЕГЕ АҚ?”

Әкесі мен баласы бірде шай үстінде әңгіме-дүкен құрып отырса керек. Сонда баласы:

– Әке, сенің шашың неге ақ, менің мұртым неге ақ? – деп сұрапты. Әкесі сәл ойланып:

– Балам, мен кезінде баспен жұмыс істедім. Содан шашым ағарды. Ал сен қазір ауызбен жұмыс істеп жүрсің. Мұртың содан ағарған болар, – депті.

“ЖАҒЫРАПИЯҢ ҚАЙ ЕЛ?”

Аннан-мыннан тауар тасып, сауда жасап жүрген бір келіншек жиында отырып:

– Польша-мольшаңды сөз етпегенде. Қытайға бардым. Түркияға бардым. Пәкістанға бардым. Арабияға бардым. Не керек, бізде жоқтың бәрін солардан сатып алдым. Тауарлары қандай тамаша, – депті мақтанып. Сонда келіншектің әңгімесін ұйып тыңдап отырған біреу:

– Апыр-ау, өзің жағырапияны да жақсы біледі екенсің. Біз болсақ, тауар әкелу қайда, адасып кетер едік, – депті таңданып. Сонда саудагер келіншек:

– Әй, ол тағы қандай ел? Нелері бар екен? Тауарлары арзан ба екен? – депті жұтып алғандай.

ҚЫЗЫЛ КІТАПҚА НЕГЕ ЖАЗЫЛМАЙДЫ

– Папа, осы Қызыл кітапқа нелер жазылады?

– Жоғалып, құрып бара жатқан жануарлар жазылады.

– Папа, ендеше оған қара мал неге жазылмайды? Осы кеңшарлардың директорлары қара мал құрып бітті деп қақсап жүр ғой.

МҰҢДАС ЖІГІТТЕР

Әйелдерінен әбден жәбір көрген екі жігіт мұңдасып тұрса керек.. Сонда бірі:

– Шіркін, бабаларымыз қалай дұрыс жасаған. ә! Тілін алмаған қатынды құнтпен тәубесіне келтірген ғой. Мен де солай қорқытып көрсем бе екен, – депті.

– Білмеймін, менің қатыным пушка әкеліп қойсаң да бағынбайды, – депті екіншісі.

ҚАЛАМАҚЫСЫ ҚАНША

Журналист:

– Бүгін газетке үлкен мақалам шықты, оқыдың ба?

Әйелі:

– Оқып қайтем, одан да қанша қаламақы аласың, соны айт.

ҰЯТ БЕТКЕ ШЫҒАДЫ

Қара адам мен сары адам арақ ішіп тұрса керек. Сонда сары адам қара адамның жүзіне қарап тұрып:

– Осы сен арақ ішкенде неге қызармайсың? Қазанға салған сүр еттей түрің бір өзгермейді. – депті..

– Е. қара адам арақ ішкенде ұяты етіне шығады. Сары адам арақ ішкенде ұяты бетіне шығады, – депті қара адам.

ҚҰЙҚАСЫМЕН ЖҰЛЫП АЛДЫ

Әйел деген халық шамшыл келеді ғой. Тойда отырған екі әйел әлде неге келісе алмай, байланыса кетіпті. Сонда бірі:

– Шашыңды жұлып қолыңа берейін бе, – депті.

– Немене, жын ұрып па мені, шашымды жұлғызатын. Мен де сенің шашыңды жұлып, қолыңа берермін, – депті екіншісі.

Қызды-қыздымен ұрыс ұзаққа созылмаса керек. Екеуі де тұра ұмтылып шаштарына жармасыпты. Сонда бірінің шашы бірінің қолында қалып қойса керек. Мұны көрген басқа әйел:

– Ойбай-ай, ананың шашын құйқасымен жұлып, өлтірдің ғой, – деп байбалам салыпты. Кейін байқаса, әйелдің қолындағы шаш парик екен.

ҚҰРДАС ҚАЛЖЫҢЫ

Ертеректе ауылда бір парторг болыпты. Әлгінің техникадан хабары жоқ екен. Мұны сезген бір құрдасы далада тұқым сеуіп жүріп, әдейі трэктірін тоқтатып қойыпты. Егістікті аралап келе жатқан парторг мұны байқап қалып:

– Әй, трэктірің неге тоқтап тұр? – деп сұрапты.

Сонда анау:

– Түтін шығатын мұржадан мотордың ішіндегі поршындар сыртқа ұшып кетті. – депті.

– Мұржасын бекітіп тастамай инженер несің бітірген! Қазір өзін осында алып келейін. – деп парторг ауылға тұра жөнелсе керек.

ТЕГІН ҰМЫТПАҒАН ҒОЙ

Баяғыда бір қазақ орыстан бала асырап алып, оны бөшкедегі суға малып:

– Болып едің Иван.

Болдың енді Иман, – депті.

Сол Иман ержеткесін бір күні даладағы шошқаны ұстап алып, оны бөшкедегі суға малып:

– Болып едің кабан.

Болдың енді баран, – депті.

БҰЖЫР ЖОПЫР

Ертеректе “Партия қайда жіберсе, сонда боламыз” деген атқамінер шалақ белсенділер көп болды. Сондайлардың бірі Бәкең еді. Түк хабары болмаса да, бір кезде сол Бәкең жол құрылысы бөлімінің бастығы қызметін атқарды. Бірде жұмыс бабымен қалаға барады.

Бәкеңнің жүргізушісі бетінде бұжыры бар жас жігіт екен. Әлбетте, машинаны жүргізіп келе жатып, магнитофонның әуеніне қосылып, қиқандап отыратынды әдетке айналдырса ке-

рек. Анда-санда Бәкеңнің жұмысына да араласып қояды екен. Ондайда Бәкен:

– Әй, бұжыр жопыр, қозғалмай дұрыс отыр! Көзіңе кара, жолыңды біл! – деп зекіп тастайтын болады. Сонда жүргізушісі:

– Бәке, үндемей отырсақ, ұйықтап кетеміз ғой. – дейтін көрінеді.

– Ұйықтасам мен ұйықтаймын. саған не жоқ! – деп алая бір қарайды екен Бәкең. Сонда жүргізушісі:

– Бәке, менің бетім де бұжыр. жол да бұжыр. мына тоңқылдақ бәрібір ұйықтата қоймас. – десе керек.

“ОҢДЫ ҚАТЫН ӘКЕЛПСІҢ ҒОЙ”

Жанаталап ауылында ағайынды Бопыш пен Ниетжан деген кісілер болды. Екеуі де елге қадірлі, жұрт айтып, күле жүретін қызықты қылықтары мен аңғал мінездері, аңқау сөздері аз емес еді. Бопыш кезінде кеңшардың ферма меңгерушісі қызметін атқарып, арасында ел-жұрттан мал жинап жүрді. Ал Ниетжан трактордың құлағында ойнаған маман механизатор болды. Сол Ниетжан қырыққа дейін қызға қырындап, бір түйір сөз айтып көрмеген. ұяң мінезді сұрбойдақ еді. Сонда Бопыш: “Саған әйелді өзім әкеліп бермесем болмайды” дейтін.

Бірде кеңшарға ел-жұрттан мал жинауға шыққан Бопыш ағасы бір ауылда мал алған үйдің бойжеткен қызына көзі түсіп, қатты ұнатып қалады. “Қой, мына толықсыған қызды ініме азғырайын” деген ниетпен әлгі үйден айналшықтап шықпайды. Үй иесі де қонақжай кісі екен, оның үстіне малын пұлдап өткізген соң Бопышқа ас тартып, күтеді. Әңгіме арасында Бопыш қыбын тауып, ойындағысын жасырмай ақтарып салады. Жасы жетіп қалған қызының бағын байламайын деген үй иесі көп сөзге келмей келісімін береді. Бұған қыз да көнеді.

– Шырағым, әкең айтты, өзің көндің, менің інім де айтқанымнан шықпайды. Киін, әйда кеттік, – дейді. Қыз да Бопыштың айтқанын екі етпейді.

Сол күні ауа райы да бірде суытып, бірде борандатып тұрса керек. Бұлар ауылға жеткенше уақыт түн жарымнан ауып кетеді. Үйге келсе, шам сөніп, маңай жым-жырт. Қатты желден үй іші ызып, суытып кеткен соң Ниетжан орыс пешінің үстіне шығып алып, көйлек-дамбалшаң ұйқыны сойып жатыр екен.

– Аш есікті, саған қатын әкелдім, – деп тыстан айқайлаған ағасының даусын да естімейді.

Бір кезде үйге абыр-сабыр болып кіріп жатқан ағасы мен қалыңдықты көрген Ниетжан пештің үстінен домаланып түсіп жатып:

– Ой, бапа, (ағасын солай атайтын) маған оңды қатын әкеліпсің ғой, – дейді қуанып.

Сол Ниетжан бапасы Бопыш әкелген сол әйелімен тату-тәтті шаңырақ құрып, өмірге он жүгірмегін әкеліп, шытынатпай бәрін өсірді.

“ЖҰМЫС ІСТЕУ КЕРЕК”

Кеңестік кезеңде әр шаруашылықта партия ұйымы жас мамандарға саяси білімін көтеру үшін жеке жоспар жасатып, оны сол ұжымның басшысы оқып, қол қойып бекітеді екен. Бәкең басқарған кеңшарда экономист болып қызмет істейтін Әйіп деген жас маман Лениннің “Не істеу керек?” деген еңбегін ойып-ойып көшіріп жазып, апарып береді. Бәкең алдына келген Әйіптің сол жеке жоспарын олай төңкеріп, былай төңкеріп, астарына аса ой жүгірте алмаса керек. Сонда да өзінің саяси жұқалығын сездірмеу үшін жігіттерді жинап алып:

– Әйіп дұрыс айтады, жұмыс істеу керек, – дейді. Кейін бұл сөз Бәкеңнің күнделікті айта-тын дағдысына айналып кеткен көрінеді.

“МАЙЛЫЛЫҒЫ АЗДАУ БОЛАДЫ”

Көк шыға жайылымға жіберілген сауын сиырлардың сүттілігі кеміп кетеді. Бұл үшін аудандағы басшылардан сөгіс естіген Бәкең жайылымға келіп, мал мамандарына:

– Сиырлардың сүттілігін ертеңнен бастап арттыруға бола ма? – деп төтесінен сұрақ қояды.

– Болады. – деп тақ ете түседі мал бригадирі.

– Ендеше не күтіп жүрсіңдер, сүтті арттырмай? – дейді Бәкең ашуға булығып.

– Сауамыз, арттырамыз.... бірақ майлылығы аздау болады. – дейді бригадир су қосу пигылын ойына алып. Байыбына барып, түсінбеген Бәкең:

– Сүттілікті көтерсеңдер, майлылығын да кемітуге болмайды, оған да бір амалын жасаңдар, – деген екен.

БІЗ ОСЫ ҚЫЗЫҚПЫЗ

Біз осы, қазақ, қызықпыз. Көңіліміз көлдей көлкіп, арқамыз даладай жазылып, жайбаракат жадырап жүре береміз. Шүйкедей басымызда әлдеқандай күн туа қалса, өзімізді-өзіміз жұбатып, басу айтамыз. Ал малымызды біреу ұрлап әкетсе, аса киналып іздемейміз. “Бас-жанның садағасы” - деп, үйден шықпаймыз. Ақшамыз жоғалса, маңдай тершітіп, тебендеп жинағанымызды ұмытып, “Бас аман болсын, тағы бір жөнін берер” - деп көңілімізге басу айтып, өзімізді-өзіміз тағы жұбатамыз. Әйтеуір, пейілді де мейірімді халықпыз.

Бәрін айт та бірін айт, киналып сырқаттанып калсақ, “Ауырдым, аунап тұрдым” деп өзіміз-

ге-өзіміз шипагерлік көңіл айтамыз. Ал анау орыс туыстар табанына шөгір кірсе, балдаққа асылып, не басқа жері сәл сыздаса, боздап ашынып, дәрігерге тұра ұмтылады. Біз ғой, мыңк етпейміз. “Бір жөні болар” деп үйде отыра береміз. Сырқат жанымызды сыздатса, орамалмен басымызды таңып алып, ыңкыл-сыңкылмен үйде қою шайды ішіп, талып түскенше жүре береміз. Не керек, “жедел жәрдем” келіп, зембілмен әкеткенше ауруханаға бара қоймаймыз. Өйткені, біз сондай жайбарақат, төзімді халықпыз ғой.

КРЕДИТ ДЕГЕНІМІЗ НЕ?

– Кредит дегеніміз не?

– Алғанда алтын тапқандай қуандыратын, құтыларға келгенде қуырдақтай қыспаққа алатын банкілік тәсіл. Сондықтан да болар, кредитті қазақшалағанда – кіреді ит, шығатын жерін біледі ит дейді.

КІМ ҮЙРЕТТІ?

– Ішімдікке әуес болуды кім үйретті?

– Орағам үйретті.

– Әйелге үйір болуды кім үйретті?

– Оны да орағам үйретті.

– Өтірік айтып, өсек тасуды кім үйретті?

- Қазағам үйретті.
- Біреуге күл шашып, күндес болуды кім үйретті?
- Ә. оны да қазағам үйретті.

ТҮСІНДЕ КІМ БАЙЫҒАН?

Кездесе қалған екі сұрбойдақ ойларындағыны айтып біраз сырласады. Сонда бірі мактанып:

– Айдай көрікті әдемі әйел аламын, аспанға төбесін созған биік үй саламын, сосын шүпірлетіп жан табамын, мыңғырлатып мал бағамын. – десе керек. Сонда екінші сұрбойдақ тұрып:

– “Түрікмен түсінде баиды” демекші, тапқан екенсің дәулеттің жолын. – деп кекетіпті. Бұған шамданған анау:

– Ляғыңа киген былғары бәтенке кімдікі – түріктікі. Үстіміздегі сықырлаған былғары пешпент кімдікі – түріктікі. Бұтыңдағы жылтыраған шалбар ше? Ол да түріктікі. Ендеше, түсінде байыған түрік емес, мына біз, – десе керек.

ҚАЛЖЫҢНАН ТУҒАН ҚУЫРДАҚ

Ауылда тұратын үш құрдастың біреуі аңқау, екеуі қуақы болатын. Бір күні қуақы құрдастар жабдыкқа ет таба алмағасын аңқауды алдамақ болып келіседі.

Екеуі үйлерінде бірнеше күннен бері ашытып қойған қолсыраның тұнбасын сүзіп алып, бұрқырап тұрған сырадан аздап қосып, аңқаудың семіріп жүрген торпағына апарып береді. Жуындыға үйреніп алған торпақ әлгіні түк қалдырмай жалап-жұқтап қояды. Сәлден соң буыны босап, басы айналған торпақ олай бір, бұлай бір томпаңдап құлай берсе керек. Мұны көріп абыржыған аңқау құрдас көрші құрдастарын шақыртыпты.

– Ойбай, мынауың жынданғаннан сау ма өзі? Жамбыға апарып тастайық, – десіпті ақылдасып алған екеуі.

– Әй, құрдастар, еңбегім зая кетпесін, тым болды терісін сыпырып алайық, – депті амалы таусылған аңқау. Аналардың күткені де осы екен, пышақтарын жалаң еткізіп, торпақты жыға салып бауыздап тастайды. Әпсәтте екеулеп терісін де сыпырып үлгереді. Қыртысы май басқан семіз етті көріп:

– Апырай, мынаны төгіп тастау обал болмай ма? – дейді қуақы құрдастың бірі таңдайын қағып. Оның ойын түсінген екіншісі де басын шайқап:

– Обал болғанда қандай. Кепиет ұрып, ет көрмей кететін шығармыз.

– Етті айтасың, мұндай кісіге мал құтаймауы да мүмкін. Айтпақшы, әлгінде ғана жынданса өнештен асып, бойға тарап үлгермеген шығар. Сан мен жамбастан ойып, қуырдақ

қуырып көрсек қайтеді? Мыналардың сөзінен түнілген әрі етті қимаған аңқау құрдас айтқандарына көне кетіпті.

Қуырдаққа тойып, араққа аздап бой балқытқан қуақы құрдастың бірі:

– Құрдастың жолы болсын.

Қораң малға толы болсын.

Қуырдақты кім жемейді,

Құрдастар не істемейді.

Қалжың істі кектемейді. – деп бата беріп, қалған етті өздері бөлісіп алыпты. Сонда ғана аңқау құрдас алданғанын білсе керек.

“АТ ҮСТІНДЕМІН”

Жаңажолда Күліктің Төлегенін жұрт қатты сыйлайтын. Кезінде әртүрлі қызмет аткарып, қулықшыл қылығымен жұртты күлдіріп, жүріп-тұрған адам еді. Бойы аласа, денесі де жұқатай, шағын ғана кісі болатын. Ал бәйбішесі Мәркеш денелі, жұмысқа жойпар жан еді.

Бірде Төкең ауылдағы үлкен бір тойда болып, буынына түскен арақтан аяғын баса алмай қалса керек. Сонда Мәркеш Төкеңді тік көтеріп, арқасына мінгізіп алыпты. Жолда қарсы жолыққан бір тетелесі тұра қалып сәлем берсе, Төкең:

– Әй, сәлемшіл болсаң, үйге кел. Қазір ат үстінде кетіп бара жатырмын, – депті.

БӘРТІР ДЕГЕН ПӘЛЕ

– Папа, осы бартер деген не?

– Ол ма, ол былай, балам. Кеңшардың малы майға айналады. Май ақшаға айналады. Ал ақша директордың қалтасына байланады. Міне, бәртiр деген пәле осы. балам.

АУЫРСА, ЖҰЛЫП ТАСТА

– Түні бойы құлағым шаншып, ұйқы көрмей шықтым.

– Айтпа деймін, өткен аптада менің де тісім қақсап, аштан қатып қала жаздадым. Аздап ем жасап... Әзір шүкір.

– Сол еміңді маған да айтпайсың ба?

– Жіп байлап, жұлып тастадым.

ЕТІКТІҢ БАҒАСЫ ҒОЙ

– Балақай, байқаймын, есептен бағаларың жақсы көрінеді. Беске бесті қоссаң, қанша болады?

– Он болады.

– Әй, жарайсың! Ал енді оны онға көбейтсең ше?

– О жағын білмей тұрмын.

– Онда бестік бағаларды қалай алып жүрсің?

– Ол мұғалимаға папам апарып берген етіктің бағалары ғой.

“ЖӘРИТКЕ ТОЛМАЙ ҚАЛАДЫ”

Бір балықшы әңгіменің қызуымен бөсіп кетіп:

– Қарасудан екі метр қара балық ұстадым, – депті.

– Сықпыртпа, біздің Қарасуда мұндай қара балық жоқ, – депті балықшының әңгімесін тыңдап отырған біреу.

– Жарайды, метр жарым-ақ болсын, – депті балықшы.

– Ондай да болмайды, аздап қысқартшы, – депті анау қоймай.

– Болмадың ғой, жарты құлаш. Одан әрі қысқартсам жәритке толмай қалады, – депті балықшы қиналып.

ҚЫРСЫҚ ПЕН САҢЫРАУ

Қырсық бір күні саңырауға кездесіп:

– Кімсің, әй? – депті.

– Кісімін ғой, – депті саңырау.

– Кісінеген жылқы емесінді көріп тұрмын, – депті қырсық.

Енді бірде саңырау қырсыққа кездесіп:

– Балалы болып жатыр деп естідім. Атын кім деп қойдың? – депті.

– Әсел. – депті қырсық.

– Осел дейсің бе, жарады, жұрттан қалыспай қойғаның. – депті саңырау.

ЖАЛАҢАШ ҮЙРЕКТЕР

Ауылда тұратын бір жеңгей мерекеге самогон қайнатып, қалған тұнбасын есік алдында жүрген үйректерге бере салады. Біраздан кейін есік алдына шыкса, манағы үйректері әр жерде томпиып сұлап жатыр екен. Мұны көрген жеңгей:

– Ойбай-ай, бұларға не жау тиген. Құр төгіп тастағанша, – деп, үйректердің жүнін жұлып алады. Сосын боқтыққа төгіп тастайды. Біраздан кейін тағы далаға шыкса – табалдырықта бақылдап жем іздеп тұрған жаланаş үйректерді көреді. Өз көзіне өзі сенбеген жеңгей:

– Осы бүгін маған не болған, самогоннан миым шайқалған ба өзі? – деп тұрған жерінде талып жүре беріпті.

Бұл самогон не істетпейді.

БІР НЕГЕ АЛМАЙСЫҢ

Баяғыда Жанамқұл деген құрдасым үйіне бес алдым деп, қуанып келеді. Сонда әкесі:

– Бесің не, бір неге алмайсың. Бір дегенің кашанда бірінші тұрады ғой, – деп ренжісе керек.

КОММЕРСАНТТЫҢ ЕСЕБІ

– Папа, бірге бірді қоссам, қанша болады?

– Екі болады, балам.

– Дұрыс емес, папа. Мұраттың коммерсант папасы бірге бірді қосып, үш қылып жүрмін дейді ылғи.

ДИРЕКТОР ӨТІП КЕТСІН ДЕП

Ауылда Нұрлан деген бас мал дәрігері болды. Өзге басшыларға карағанда момын еді. Бірде малшылар Нұрланды әдейі шақырып, бірінің туған күнін ферманың басында атап өтеді. Сөйтіп отырғанда директор келіп қалады.

Директордың көзіне мас күйінде түспеуді ойлаған Нұрлан жегулі тұрған атын жетектеп ферманы айналып өтетін жолға қарай жүреді. Жолға жете бере сүрініп кетіп, тұрайын десе

тонының етегін ат басып қалады. Осы кезде директор алдына келіп тоқтай қалып:

– Әй, Нұрлан, бұл жерде не қылып жатырсың? – дейді.

– Директор өтіп кетсін деп мынау етегімді басып жібермей тұрғаны, – депті Нұрлан.

ТАПҚЫР ОҚУШЫ

Мұғалім оқушыларға отыз бір грамм күрішті төртке бөліңдер деп тапсырма беріпті. Сонда бір оқушы:

– Бүйтіп қиналатын несі бар? Күрішті қайнатып ботқа жасасак, бөлуге жеңіл болады, – депті.

ЕСЕБІН БІЛЕДІ

Жұмысқа орналаспақ болған екі жігіт бастыққа келсе керек. Әлгілердің сөзін тыңдап, түр-нұсқасын барлап шыққан бастық бірінен:

– Арақ ішесің бе? – деп сұрапты.

– Ішемін. – депті жігіт.

– Қанша? – депті бастық.

– Қалай десем екен, тіске басатын тағамы жақсы болса, тымпиып отырып, тоғыз рөмкенің түбін тоңқарып барып тоқтаймын. – депті жігіт қысылыңқырап.

– Жарайсың, сені жұмысқа аламын. Ал сен ше? – депті бастық екіншісіне қарап.

– Мен де ішемін, – депті ол.

– Қанша? – депті бастық.

– Білмеймін. Бұйырғанын бұлтартпаймын, – депті жігіт.

– Олай болса сені жұмысқа ала алмаймын, – депті бастық.

– Қалайша, анау да ішеді ғой, – депті екінші жігіт, өкпе айтып.

– Ол ішсе есебін біледі, сен білмейсің, – депті бастық.

ӨЗІҢ-АҚ БІЛІП...

Баяғыда Әлмен деген байдың Әлкен деген сөзге шешен жалшысы болыпты. Бірде Әлмен әлгі жалшысын көрші шалдан бір атым насыбай сұрап келуге жіберіпті.

Әлкен байдың айтқанын орындап, үйге келгенде әлгі бай:

– Әй, қу, сөзге келгенде сайрайсың, іске келгенде түк білмей қаласың, – дейді ренжіп.

– Ау, байеке, не болып қалды? – дейді мынау түк түсінбей.

– Бір нәрсеге жұмсаған соң екіншісін өзің-ақ біліп тындырып келмейсің бе? Андағы бір атым не болады, насыбай үтетін үкішін де ала келмедің, – деп жекіреді бай.

Бір күні бай қатты наукастанып қалып, Әлкенді молдаға жұмсаса, молдамен бірге тағы

екі адамды ертіп келіпті. Олар есіктен бастарын сұғар-сұқпастан бай:

– Ой, мыналарың кім тағы? – деп тыжырынады.

– Байеке, анада өзіңіз айтпап пе едіңіз, бір нәрсеге жұмсағанда екі бірдей іс бітіріп қайту керек деп. Сол өсиетіңізді бұл жолы бұлжытпай орындадым. «Сактықта қорлық жоқ» деген ғой. Қапелімде о дүниеге жүріп кетсеңіз, қабір қазушыларға қайта барып жүрмейін дегенім ғой, – депті Әлкен.

“ТОР БИЕДЕН ХАТ КЕЛДІ”

Бұл Төлентайдың он жылдықты бітіргеннен кейін бір диплом үшін бармаған жері, оқымаған оқу орны жоқ. Жақын маңдағы оқуды құм жұтып қойғандай, қайдан шыксаң одан шық деп, сонау Одессаға бір-ақ тартады. Үлкен шаһар ғой, мұнда оқу орны көп екен. Жел қуғандай көңілі анасына бір, мынасына бір ауып, ақыры біреуіне құжатын тапсырып, абырой бергенде студент боп шыға келеді. Бір жыл оқығасын бұл жер ұнамай қалып, жел қуған қаңбақтай тағы бір қалаға табан тірейді. Мұнда да студент боп жүрмейді. Ақыры желіккен желпілдеме көңілі өзіміздің Қарағандыға жеткізіп, арман болған қарағайдай дипломын осы жерден алып тынады.

Еркек емес пе, елге келіп орныққан соң, оқыған жерлеріндегі қырындаған қыздардан бұрқыратып хат келе бастайды. Хат танитын шешесі хаттардың сыртындағы қыздардың аты-жөнін оқып, “Е, ұлым үйленгелі жүр екен ғой” деп қуанып қояды. Бір күні алыстағы Одессадан Тора Биадан да хат келеді. Хаттың сыртын оқыған шешесі:

– Бұған дейін қазақ қыздары жазып тұрушы еді, мынасы тағы не қылған қыз. – деп абыржып қалады. Кешкілік ұлы жұмыстан оралғанда шешесі:

– Саған өзге қыздар былай тұрсын, тор биеден де хат келді. – деген екен көңілсіз кейіппен.

ӨКШЕ БАСАР ІНІ БОЛСА

Бірде редакцияның аякасты жиыны өтетін болып, баспалдақтан асыға көтеріліп келе жатқанбыз. Сол асығыстықпен алдымда маңмаң басып келе жатқан Мәлік Мұқановтың өкшесін қатты басып қалсам керек. Артына бұрылып, өкшесіне қараған ол жымыып бірдеңе демекші еді.

– Мәке, өкшенді қатты басып қалдым білем, асығыс едім. – дедім, кешірім сұрағандай сыңай білдіріп. Сонда ол жымыып қараған қалпы:

– Оқасы жоқ, өкше басар іні болса оған несіне ренжиміз. – деді.

ЖИЕНДЕРДІ НІСКЕП ҚАЙТАЙЫН

Сенбіліктен кейін редакциядағы жігіттер азын-аулақ тиын-тебендерін қосып, аз-мұз сыра-пыра ішіп, үйді-үйге тарай бастадық. Марқұм Әмір Қожахметов екеуміз ол кезде бір жақта тұратынбыз. Аялдамаға беттегеніміз сол еді. марқұм Мереке Тұралин соңымыздан бірге ере шықты.

– Мераға, жол болсын. – дестік.

– Сендер жаққа барып қайтсам ба деп тұрмын. – деді, Әмірге жымия қарап. Оның бұл ойын бірден түсіне қалған Әмір:

– Айлық та алған жоқпыз ғой. – деді ағынан жарылып. Сонда Мераған:

– Үйіндегі жиендерімді бетінен бір ніскеп қайтайын. әр жағын өзің білесің. – деді жымияп.

КЕШІР, ИТ

Күзетші түнде қатты ұйықтап қалып, қоймаға ұры түссе керек. Бұл қылығын иттен көрген күзетші:

– Әй, ит, неге үрмедің? - деп итін сабай бастапты. Сонда жанынан өтіп бара жатқан милиционер:

– Андағы итті неге сонша жәбірлейсің? «Ит адамның досы» дегенді білмейсің бе? Кәне, кешірім сұра. әйтпесе айып саламын, - депті.

– Ит үре білсе де, сөйлей білмейді ғой. Қалай кешірім сұраймын? - депті күзетші қиналып. Милиция қадалған жерінен қан алатын қандаладай қадалып тұрып алса керек. Ақыры болмағасын күзетші:

– Кешір, ит, сенің туысыңның милицияда істейтінін қайдан білейін. - депті.

«СУҒА ҚҰСПА»

Арақ ішіп, мас болған екі адам аздап салқындап алмақ болып суға шомылса керек. Малтау білмейтін біреуі судың орта кезіне барғанда «Құқ, ку-ұқ» деп қакалып-шашалып, суға батып бара жатады. Сонда жанындағысы:

– Әй, суға құспа. Арғы жиекке барып құс. Бұл суды спиртке қосады, - депті жекіп.

ТӘТТІ ҚИЯЛ

Бүгінгі жокшылықтан әбден тапшылық көрген біреу:

– Шіркін, ет дайындайтын қазақтан бір қатын, шөп-шәлем дайындайтын орыстан бір қатын, сауда-саттық жасайтын сігәннен бір қатын алсам. Сосын аяқты көкке көтеріп, төсағашта көсіліп жатсам, - депті, тәтті ойға балқып. Сонда әйелі:

– Үш қатын алып қиналатын несі бар? Одан да өзім-ақ демеуші іздеп табайын. - депті.

Шіркін, қиялдарының тәттісін-ай!

ТАБЫЛҒАН АҚЫЛ

Иссапарға жиі шығатын бір жігіт досынан:

– Байқаймын, әйелім менен бір сырды ішіне бүгіп, жасырып жүрген сияқты. Соны біле алмай дал болып тұрғаным. Не қылсам екен? - деп сұрапты.

– Е, оған бас қатыратын несі бар? Көрші әйелге бар да аяқастынан қызылшеке ұрысты бастап кеп жібер. Әйеліңнің бүккен сырын айрандай ақтарып берсін сол, - деп ақыл қосыпты сонда досы.

БОЙДАҚТЫҢ СЫРЫ

Екі бойдақ көшеде жүргенде бірі ылғи қыздардың балтырына қарай берсе керек. Сонда екінші бойдақ:

– Осы сен қыздардың балтырына неге қарай бересің? - деп сұрапты.

– Е, осы жұрт машина таңдағанда доңғалақтарына қарайды емес пе. Доңғалағы жақсы болса, жүрісі де жақсы. Сол сияқты мен де болашақ келіншегімді балтырына қарап, таңдап алмақпын, - депті анау.

КЕМПІРДІҢ ҚАДІРІ

Жаңа танысып жүрген жігітке қыз:

– Кемпірің бар ма? - деп сұрапты.

– О не дегенін, сенен бұрын әйел алсам ант ұрсын! Ант ұрмақ түтіл, әйел жүзін көрмей кетейін, - депті жігіт безек қағып.

– Жоға, мен әйел алдың ба деп сұрап тұрған жоқпын. Ертең үйленсек, маған, кейін баламызға нәнқа болатын кемпірді сұрап тұрмын, - депті қыз.

БАЛА МЕН ӘКЕ ПИҒЫЛЫ

Әкесі баласына:

– Елу теңге тауып алсаң, не қылар едің? - депті.

– Не қылғаны несі, сағыз алып шайнаймын, ойыншық алып ойнаймын, - депті баласы.

– Оның дұрыс болмайды. Милицияға апарып бер. Ақылды бала сөйтеді, - депті әкесі.

– Елу мың теңге тауып алсаң, өзін апарып берер ме едің? - депті баласы бір кезде әкесіне.

– Тек отыр, жалаң бұт жүргенде ондай ақшаны апарып беріп мені жын ұрып па? - депті әкесі баласына тұра ұмтылып.

ШІРКІН, ТУҒАН ЖЕР-АЙ

Ажар деген бір апай Одақ тарамай тұрғанда озат сауыншы атанып, Грузия елін аралап

қайтуға жолдама алса керек. Бұрын шет жерге шығып көрмеген әлгі апайымыз Мәскеуге барғанда өзін туған елде жүргендей сезінсе. Грузияның жеріне келгенде қатты абыржыпты. Себебі, қай жерге бармасын ирек-ирек танымайтын бөтен жазу кездесе беріпті. Оқиын десе көз үйренген әріптеріне ұқсамайды. Бір кезде Лениннің портретін көргенде қатты қуаныпты.

– Е. өзіміздің елде жүр екенбіз ғой. - депті қуанғанынан көзіне жас алып.

Шіркін, туған жер-ай!

МІНІН БІЛГЕН ХАТШЫ

Жаңа бастық келе сала қабылдау бөлмесіндегі диванды алып тастауға бұйрық беріпті. Мұны көрген хатшы қыз:

– Кешікпей мені де жұмыстан шығаратын шығар. - деп қайғырыпты.

АҒҒАЛ КЕЛІН

Оңтүстікте өсетін Еділбай қойының құйрық майы ана бір жылдары біздің жақта таңсық болатын. Бірде көршімізге сол жақта тұратын құдасы сондай семіз қойдың бір-екі мүшесі мен құйрық майын сәлемдемеге беріп жіберсе керек.

Кешкісін көршіміз ағайын-туыс. көрші-қолаң дегендейін. он шақты адамның басын қосып, әлгі құйрық майдан дәм татырды. Ет

турап отырған кісі әлгі қалың майды жан басына бөліп беріп, енді ас ала бергенімізде көршіміздің алыста тұратын ағайыны келе қалады.

– Ниетің түзу, жамандамайды екенсің, асқа дәл келдің. Тек айыбы, құдам беріп жіберген құйрық майды жеп қойдық, - деп көршіміз бәйек болып жатыр. Сонда ас-су қамымен әбігер болып жүгіріп жүрген көршіміздің келіні:

– Қайнаға, мен әлі жеген жоқпын, мә, менің құйрығымды сіз жей қойыңыз, - деген екен.

ЕСЕПШІНІҢ ЕБІН ТАПСАҢ...

Партия құламай, кеңшар тарамай, дін аман тұрған ертерек кезде Жаманбай деген жолдасым мал бағып, озат атанады. Ол кезде ондай озаттарды құрметтеп, партия қатарына тез қабылдайтын. Жаманбай да сондай құрметке ие болып, аудандық партия комитетінің бюросына барады. Сонда хатшы Жаманбайға қарап:

– Бағып жүрген малыңнан қаншадан тәуліктік салмақ алып жүрсің? - деп сұрайды.

– Жарты берсем, жарты килограмнан аламын, - дейді жолдасым.

– Үлгілі коммунист болу үшін мұның аздау болады, - дейді хатшы.

– Оның жарасы жеңіл, бір литр берсем, бір килограмнан аламын да қоямын, - дейді жолдасым шабыттана түсіп.

– Е, бәсе, жобаң енді дұрысталды. Нағыз коммунист солай еңбек ету керек, - дейді хатшы манағыдай емес, көңілдене түсіп. Осы кезде бюродағы отырғандардың бірі:

– «Жарты», «литр» деп тұрғандарың малға беретін су ма осы? - деп сұрайды.

– Жоға, бұл кеңседен малымызды өлшеуге келетін есепші Ағынбайға беретін су ғой, - депті жолдасым Жаманбай ағынан жарылып.

ӘКЕСІ ҚҰРДАСТЫҢ БАЛАСЫ ҚҰРДАС

Біздің ауылда есімдері аттас келетін екі Рақым болды. Жүріс-тұрыстарына, мінез-құлықтарына, дене бітімдеріне қарап жұрт бірін қысқа Рақым, домалақ сары Рақым, бірін ұзын Рақым, қауға Рақым деп атап кеткен. Екеуі де бір жылы туған түйдей құрдас еді. Өзілдесе қалса жұртты күлкіге көміп, қатты ойнайтын. Ұзын Рақым:

– Қысқа Рақым, домалақ.

Көшеде жүрген домалап.

Пайда көзін табыс қып.

Өз ісін білген жобалап, -

десе, қысқа Рақым:

– Ұзын Рақым, қауға Рақым.

Басын тігіп дауға Рақым.

Ойламайтын алды-артын.

Жанжал құрып даурығатын, - дейтін.

Бірде ұзын Рақым шұғыл шаруасы болып, қысқа Рақымның үйіне бара қалады. Асыққаны сондай – екпіндеп келіп, кіреберіс дәліздегі аласа есікке маңдайын қатты соғып, шалкасынан түссе керек. Сонда сұлап жатып:

- Әй, тәшір домалақ-ай, жұрттың бәрін өзіндей санадың ба, адам сияқты есікті биік салмай, - деп кейіпті. «Әкесі құрдастың баласы құрдас» дегендей, сол маңда ойнап жүрген қысқа Рақымның Серік деген баласы:

- Саған ұзын бол деген кім бар? Бойыңа сенбей, ойыңа сенсең қайтеді, - десе керек.

ЖАРЫҚТЫҚТЫҢ СЕМІЗІН-АЙ!

Жетпісінші жылдары біздің өңірде шөп, сабан тапшы болды. Қоғамдық малды аман сақтап қалу үшін маңайдағы облыстардан қамыс шабуға тура келді. Қазіргі Шал ақын ауданындағы «Бұлақ» мал семірту кеңшары да сол жолы Қостанайдан асып, Ақтөбенің іргесіндегі көлдерден қамыс шабуға аттанды. Сол топтың ішінде қол шалғыға мығым Шекен, Махмет, Шаяхмет, Нұрғали сияқты ақсақалдармен бірге Әйіп пен Зәйкен де бар еді. Әзіл-қалжыңы таусылмайтын, отырған жерін думан қылып жүретін екеуі жол-жөнекей тамыр орыстарына соғып, шошқаның кере қарыс майын, үш литр самогонын өздерімен бірге ала кетеді.

Қыс айы әрі жолдың ұзақтығы машиналардың уақытында барып-келуіне бөгет жасайды. Сондай бір сәтте ақсақалдардың үйден ала шыққан ас-сулары түтесіліп қалса керек. Машиналарды күткен шалдардың қарны ашып, берекелері кете бастайды. Сонда Әйіп пен Зәйкен қарны ашқан шалдардың алдына үлкен дастарқанды жайып, әлгі тамыр орыстарынан алып шыққан шошқа майы мен самогонды ортаға қояды. Бір тілім нанмен бір тілім майды өткір пышақпен әдемілеп кесіп, самогоны және бар бір-біріне ұсына бастайды. Сонда әблен қарны ашқан ақсақалдардың бірі шыдамы таусылып:

– Жарықтықтың семізін-ай, жылқы малын семіртсең, осылай семірт, әкел бізге де, - деген екен.

ИВАН ИВАНОВИЧ КІМ?

Амангелді ауылында Шәрипа деген кемпір құстарға беретін жемі таусылып қалып, ертесімен кеңсеге барады. Есепшілер бөлмесіндегі қыз-келіншектер:

– Әже, біз қағаз жазып берейік, бірақ басбұх Иван Ивановичке қол қойдырып алыңыз, айтпесе кілтші жемді босатпайды, - дейді.

– Е, шырақтарым, сөйте қойыңдар. Иван Ивановичке өзім кіріп қол қойдырып алармын, - дейді кемпір.

Есепші қыздар жазып берген тілдей қағазды қолына ұстап, басбұхтың бөлмесіне келген Шәрипа ішке үңіліп қараса, бір қазақ отыр екен. «Е, әлгі орысы әлі келмеген екен ғой» деп ойлаған ол тыста күтіп қалады. Сол күткеннен мол күтсе керек, дәлізге шыққан қыздардың бірі:

– Ойбай, әже, сіз әлі отырсыз ба? - дейді таңырқанып.

– Енді кайтейін, мына бөлменің есігін ашып карап едім, қағаздан басын алмай бір қазақ отыр. Әлгі Иван Ивановичтерің әлі жоқ, - депті.

– Ой, әже, сол отырған жаңадан келген басбұх Иван Иванович қой. – депті ана қыз. Сонда ішке кірген Шәрипа қолындағы қағазын ұсынып жатып:

– Шырағым, қашаннан бері Иван Иванович болып кеткенсің? – деген екен.

БАСЫН ЖҰЛАЙЫН...

Бәкеңнің шаруашылығына жоғары білімді жас агроном келіп, егін жаңа ғана көктеп келе жатқанда егістікке тырма салдырады ғой. Бұрын мұндайды көрмеген де, білмеген де Бәкең егістікті аралап жүріп, жұмыс істеп жүрген механизаторлардың үстінен шығады.

– Әй, мыналарың не? Бүкіл егінді жұлып тастадыңдар ғой! - деп байбалам салады.

– Әлгі, жаңа келген агроном айтты. Бізге сол не айтса, соны істейміз. Кінәміз не? - деп күмілжиді механизаторлар.

– Токтатыңдар! Бәлем, мен оның басын жұлайын, - деп жұлынған Бәкең асығып кеңсеге тартады.

– Не істеп жатырсыңдар?! Басыңды жұлайын ба? - деп кеңсеге келген Бәкең жас маманға бас салады.

– Бұл – сондай технология. Егін жаңа шығып келе жатқанда тырмалап тастаса, жер қопсып, егін тез көтеріледі. Бірен-сараны жұлынар, бірақ қалғаны қаулап тез өседі. Әрі егін арамшөптен тап-таза болады, - деп жас агроном да өз ісін дәлелдеуге тырысады.

– Әй, шырағым, мұндай технологияның барын біз қайдан білеміз?! Күні бұрын айтып қоймайсың ба?! - деген екен Бәкең сонда көзін ежірейтіп.

ТӨРТ ҚАРЫН

Бастық болдым деп дамыл таппайтын Бәкең кешке қарай жазғы жайылымды аралап жүріп, сауын сиырлардың бағылмай, табында жатқанын көріп, ертеңіне зоотехникті шақырып алып жазғырады ғой.

– Бәке, бұл қара мал ғой. Олардың төрт қарыны болады. Оты қанған соң жатып күйіс қайтарып, жеген азығын қорытулары керек.

- деп ақталады зоотехник жігіт. Бәкең сөзге тоқтап:

– Сүт кеміп кетпесе болды ғой, әйтпесе, басыңмен жауап бересің! - деп ұрысып тастапты. Зоотехник кеткен соң:

– Қара малдың төрт қарыны барын кім білген?! - деп Бәкең басын қасып отырып қалыпты.

ҚАРА ҚОШҚАР

Көршінің мүйізі карағайдай кара кошқары болды. Түрі жабайы тау арқарындай. Табын қойдан ерекшеленіп тұратын тұлғасы бар, үп-үлкен иір мүйізі бірден көзге түседі. Қарап тұрсаң, көздері қанталап, тура бір қасқыр көргендей айбат шегіп, шегіншектеп келіп, бар пәрменімен бір соғатын әдеті де сойқан еді. Талай бала-шаға, әйелдер сокқы жеп, запы болғандарынан, бұл кара кошқардың маңынан жүруге қорқатын. Әсіресе, кешкі табын келгенде бір қатер. Қолыңда таяғың болып, қарсы тұрып өзіне қарай айбат шекпесең, басын тұқыртып алып, екпіндетіп келіп сүзуге құмар-ақ. Тіпті, анада сойталдай бір жігітті бар екпінмен сүзіп, шалқасынан түсіріп талдырып тастапты. Содан «Байқап жүріңдер, маңына жоламаңдар», - деп ауыл-үйдің адамдары бір-біріне тапсырып жататын еді. Талай таяқ жесе де, сүзеген мінезінен айнымайтын кара кошқарды несі пышаққа қимайтын.

– Осы қошқар болмаса көрер едім. Ауылдың мына қаптаған қойларының бәрі осының тұқымы. Қойларың қысыр қалып, тұқымдары құрып кетсе, ертең өкпелемендер, - дейтін, жұрттан талай сөз естіп жүрген иесі. Қалай десе де шындыққа сыяды. Қара қошқар бір отардай қойдың басында жүреді. Абалаған иттер де қошқардан қорқып, құйрықтарын қысып, каша жөнеледі. Қой ұрлайтын ұрылар да қара қошқардан сескеніп, қара күзге дейін жазғы жайылым басына бара қоюға қаймығатын.

Бір бұлтты күні, кешкі қаранғылықта көшенің қою шанын көтеріп, табын кеш келіп, ауыл жұрты өз малдарын қайтарып у-шу болып жатады. Ақан қария да қара тонын кие салып, балалардың ұзын баулы бәтеңкесін аяғына іле салып, табын малдың ішінен өз қойларын қайтарып жүргенде, бәтеңкенің бауына сүрініп, тоңқалаң ұшады ғой. Еңкейіп, алдымен сол бауы құрғырларды байлап, әуре болып жатқанда артынан тиген қатты соққыдан қара жерді танауымен сүзе жалп етіп, құлап түседі. «Құдай ұрды, қара қошқар шығар», - деп қараса, өзімен көршілес келін баланы көреді. Қарияны қара көлеңкеде бір теуіп қарап тұрған ол, көзілдірігін қолына алып, ыңғайсыз жағдайға тап болғанын сезіп, не істерін, не дерін білмей, үн-түнсіз мелшиіп тұрып қалыпты. Бар айтқаны:

– Ата, кешіріңіз! Мен сізді қара қошқар екен...

Ақан қария да ашуланбай, үстін қағып:

– Мен де «қара қошқар екен» деп, зәрем ұшты ғой. Құдай қакты, мына қара тонымды кимесем, бір жерім сынып, қанқаксайтын едім, - деді күліп жан-жағына ұрлана карап. Әйтеуір, ауыл адамдары абыр-сабыр кезінде, бәрі өз койларын қайырып жүріп бұл көріністі аңғармаған екен.

ЕҢ ДӘМДІ САЛМА

Бірде редакцияға телефон шалған Айдархан жұбайы Айгүлге:

– Кешкіге салманы қалай дайындап қояйын? – деді. Сонда жұмысбасты болып отырған Айгүл:

– Тоназытқыштан үйректің бір кесек, жылқының бір кесек, қойдың бір кесек етін ал да пісір, сонда ең дәмді салма шығады, – деді.

ШЕКПЕНДІ АЙТАСЫҢ...

Ленин ауылында Әбен мен Сәбен деген құрдастар болыпты. Ойнағанда да батырып та, қатырып та әзілдеседі екен. Бірде Сәбен Әбенге:

– Осы жұрт зиратты коршағалы жатыр. Кешке зират басына барып, мына қазықты жұрттан бұрын қадасак үлкен сауап болады. Ал бірге

еріп барған еңбегіңе бір табак ет пен сусының біздің үйден, – депті.

– Е, оның не қиындығы бар, кешке барамыз да қадаймыз. – депті Әбен бірден келісе кетіп.

Кешкісін күн желдетіп, жауындау болып тұрса керек. Ұзын шекпен киген екеуі зират басына келіпті. Уәде бойынша Әбен өткір балтаны ала салып, қазықты ұштап жерге қаға бастайды. Осы кезде желмен желпілдеген ұзын шекпеннің етегі қазықпен бірге қағылып кетсе керек. Соны аңдап қалған Сәбен:

– Қас қарайып қалды, бұл жерде көп тұруға болмайды, кеттік. – депті өзі алға түсіп. Анау да асығыс тұра тартқанда әлде кім етегінен қатты тартып қалғандай болады. Шошынып кеткен Әбен жұлқына қашқан бойы Сәбенді артқа тастай сала үйіне бір-ақ жетеді. Күйеуінің алқам-салқам түрін көріп әйелі:

– Әбен-ау, саған не болған, шекпеннің етегін кім жұлып алған? – дейді. Сонда Әбен еңтігіп:

– Шекпенді айтасың, о дүниеге өзімді алып қала жаздады емес пе, - депті.

ЕҢБЕКСІЗ ТАҢЫ АТЫП КЕЛЕДІ

Балақтан тартып, балтырды сыздатып, шекені шағып, миды мұздатып тұрған тоқыраудағы қиын шақта бір кеңшардың директоры мынадай шешім жасапты. Қандай дейсің ғой?

Жұтап жүрген жұртты жұбатып тұрып әлгі директор кеңкііп қалған кеңшардың кеудесін көтеру үшін мынандай төрт тоқсанда төрт жиналыс өткізуді жоспарлапты:

“Бірінші тоқсанда мал қыстатып, өнім аламыз. Өлтірмей төлін аламыз. Шөп жетпесе, үйді-үйге бөліп аламыз”, – депті.

“Екінші тоқсанда техниканы жөндеп, жерді өңдеп, тұқым саламыз”, – депті.

“Үшінші тоқсанда қырдағының бәрін жинаймыз, қырманға астық құямыз. Сөйтіп олжаға батамыз” депті.

“Төртінші тоқсанда шаруаны тындырып, демалып, жатамыз. Қырмандағы астықты өзіміз бірдеңе қылып сатамыз”, – депті. Жұрт жиналыстың бұл күн тәртібін үнсіз тұрып тыңдапты. Сосын бастарын шұлығып, қолдапты.

Уақыт деген сусылдаған сынаптай емес пе. Бірінші тоқсан да келіпті. Жұрт жиналып, кеңсеге еніпті. Мінбеге шыққан бастық:

– Қыруар малды айырбастап, соляр жақтық. Қалған мал қораға да толмайды. Сонымен, мал қыстату болмайды. – деп сәл міңгірлеп сағатына қарайды. Жұрт үйді-үйіне тарайды.

Екінші тоқсанда жұрт тағы да жиналыпты. Мінбеге шыққан бастық:

– Техника жүрмейді. Себетін де тұқым жоқ. Бір азырақ бар еді, кептерлер тауысыпты шұқып жеп, – деп қиналыпты. Жұрт тұрып, үйлеріне жиналыпты.

Үшінші тоқсанда әлгі директор ақ “Волгасына” мініп алып, астығы жоқ далаға карапты. Мұны көрген жұрт істің мәнісін түсініп, кеңсеге кірместен тарапты.

Төртінші тоқсанда жұрт жиналыстың күн тәртібі бойынша демалып жатып келеді. Міне, содан бері жыл өтті. Кеңшардағылардың еңбексіз таңы атып келеді.

ТОНҚЫЛДАҚТЫ ҰНАТАДЫ

Садақан бірде көрсетпей қалған телевизорын трактордың тіркемесіне салып алып, тоңқылдағы көп тура жолмен ауданға бір-ақ апарыпты. Мұндағы шеберхананың шеберлері телевизорды олай шұқып, бұлай шұқып:

– Ақауы жоқ, көрсетіп тұр, - деп кейін қайтарыпты.

Содан күндердің бір күнінде телевизоры тағы көрсетпей қалса керек. Іс-міс жоқ. Садақан ана жолғыдай телевизорын трактордың тіркемесіне салып алып, ауылды бір айналып шығыпты. Мұны көрген жұрт:

– Сәке, телевизорыңды салып алып, ауылды айналып жүргенің қалай? - деп сұрапты. Сонда ол:

– Байқаймын, біздің телевизор жолдың тоңқылдағын ұнатады, - депті.

ТӨБЕЛЕСТІҢ КӨКЕСІ

Бірде ауылға бір атакты боксшы келіпті. Келіпті де ауыл әкіміне:

– Менімен бокстасатын мықтыларың бар ма? – депті.

– Ойбай-ау, ол жағынан ұяттымыз. Одан да қой жеп, қонақ болып кет, – деп жабысыпты ауыл әкімі. Сонда әкімнің жанында жүрген шабармандары:

– Басеке, Торсан бар ғой, той-думанда талайдың төбесін тоқпақтай жұдырығымен жарып жүрген Торсан ше, – десіпті.

– Ендеше сол Торсанды әкеліңдер, – депті әкім. Әлгілер Торсанға келіп:

– Бір кереметті сабап жіберсең, әкім сені сый-сияпатқа қарық қыламын деп жатыр, – десіпті. Бұл сөзге көңілі құлап, делебесі қозған Торсан бірден келісе кетіпті.

Жиналған жұрттың алдына шыққан Торсан әдетінше дүрдиген еріндерін жымқырып, бір шырт еткізіп, қос білекті бүлк еткізіп:

– Ал, кәне, кеттік, – депті. Атакты боксшы төніп келіп, оң жұдырығымен жайлап бір сабап өтіп, сосын сол жұдырығымен демей беріп:

– Көкесі, менмін ғой, танымадың ба? – депті. Торсан көзі ақиып талып жүре беріпті. Әкімі бар, шабармандары бар онға дейін санап әлек болып жатқанда Торсан сәл ғана көзін ашып:

– Бәлем, төбелестің көкесін мынау кеткесін көрсетермін сендерге. – деп көзін қайта жұмыпты.

ТАБЫЛҒАН ШЕШІМ

Екі ұры бірде тапқан олжаларын тең бөлісе алмай қатты керілдесіп қалыпты. Сонда дауласып тұрған ұры:

– О дүниеге барғанда жасап жүрген осы күнәміздің бәрін екеуімізге тең бөледі. Ендеше олжаны да тең алуымыз керек. – депті. Сонда анау:

– Олай болса, тең бөлетін о дүниедегі адамыңды шақыр. Сосын сөйлесеміз. – депті дауды доғарып.

ЕРТЕҢІН ОЙЛАҒАН ЖІГІТТЕР

Екі жігіт көшенің тасалау жерінде арақ ішіп тұрса керек. Сонда бірі:

– Ертең бас жазуға қай жерде кездесеміз. – депті.

– Құдай ұрғанда, ана жолғыдай айықтырғышта кездесетін болдық кой. – депті милицияның келе жатқанын байқап қалған екіншісі.

“ҚАСИЕТТІ КІТАП”

Ертеректе бір парторг ұйықтар алдында әйеліне:

– Әлгі әкесіне танытып жіберетін кітапты әкелші, – дейтін көрінеді.

Бақсақ, оқыр-оқымастан парторгты тез ұйықтатып жіберетін кітап – КПСС тарихы екен.

СУҒА САЛЫНҒАН АЙЫП

Салық милиционері арақ сатқан бір кемпірді айыпқа жазғырса керек. Сонда кемпір:

– Шырағым, жағдайды түсінсен етті. Пенсиям жетпегесін осылай аздап күнкөріс қыламын, – депті.

– Әже, арақ сатқаның үшін емес, суды көп қосып, біздің жағдайды түсінбегенің үшін айыптап тұрмын. – депті сонда милиционер.

БУЫНҒА ТҮСПЕЙ ТҰРҒАНДА

Жайшылықта амандық-саулық сұраудан жаңылмайтын Мүти деген жігіт бірде көшеде қарсы кездесіп, жанымнан зу етіп өте шықты.

– Әй, Мүти, саған не болған амандаспай, – деп мен де соңынан қалмай еріксіз тоқтаттым.

– Жаңа ғана екі стакан арақ ішіп едім. буыныма түспей тұрғанда үйге жетіп жығылайын деп асығып барамын, – деді Мүти.

ЖАУ ЖАҒЫ

Бір жылдары Бәкең басқарған шаруашылықта шөп дайындау науқаны қызу жүргізілген кез екен. Мая-мая үйілген шөпті көріп, көңілі толған Бәкең жаңа үйіліп жатқан маяның жанына келіп:

– Жау жағын. жау жағын нығыздай салындар. – дейді.

– Жау жағы несі? Түсінбедік қой. – дейді мажашылар.

– Жау жағы дегенім – жол жағы, жел жағы, көзге көрінер жағы, өткен-кеткен жандардың мінеп-сынар жағы. Енді түсіндіңдер ме? – деген екен Бәкең күліп.

“БҰҚА БАЙЛАУЛЫ МА?”

Бөлімшенің сауын мал фермасында сүзеген бір бұқа болған екен. Шадыр мінезіне қарай атын “Өкіреш” деп атап кетіпті малшылар. Бос жүрген бұқа бөтен біреуді көрсе, көзі қызарып, жер тарпып, тұра қуатын әдеті болса керек. Бірде ол Бәкенді де бір бұрышқа қуып тығып, зәресін алыпты. Содан қаймығып қалған Бәкең

бөлімшеге бармақ бұрын телефон шалып, ең бірінші:

– Өкіреш қайда? Бос па, байлаулы ма? – деп сұрап алады екен.

Бастықтың келетінін қаламаған бөлімшедегілер:

– Өкірешті жаңа ғана босатып жіберіп едік, қайта байлауға ырық бермей, сиырлармен бірге бос жүр, – дейтін көрінеді.

Одан әрі сөзге келмей Бәкең телефон тұтқасын тарс еткізіп қоя салады екен. Ол Бәкеңнің бүгін бөлімшеге бармайтындығының белгісі болса керек.

ҚОҚЫСТАҒЫ КЕЛІНШЕК

Бірде ауыл сыртынан бұзауымды іздеп жүрсем, жап-жаңа ғана төгілген қоқыста бір келіншек сұлап жатыр екен.

– Апырмай, осы жұрт оңбайды, сап-сау келіншекті қоқыспен бірге төгіп тастағандарын карашы! – деп күйініп тұрғам.

Бір кезде әлдекім шапанымның етегінен тартқылағандай болды. Қарасам, танысымның баласы екен.

– Ағатай, бұл біздің үйге келген қонақтардың бірі ғой. Бой жазамыз деп тысқа шығып еді, мас болған соң құлап қалды. – деді.

КӨҢІЛДЕН КҮЛКІ КЕТПЕСІН

Тілші-қаламгерлердің арасында ойып алатын өткір тілді, әзілдері шындыққа бергісіз, кейде, тіпті, шымбайыңа батып кететін уытты жігіттер баршылық. Солардың біразының айтқан әзіл-қалжыңдары көпшіліктің аузында жүріп, отырыс-мәжілістерде ерінге еріксіз күлкі үйіреді.

Солардың бірі - ақын Зейнолла Әкімжанов кейде уытты әзілімен, яки суырып салып шығарған қағытпаларымен ортасын күлкіге бөктіреді. Оның есімде жүрген мына әзіл-қалжыңдарын оқырманға ұсынып отырмын.

“МЕНІ ТОЙҒА ШАҚЫРМАДЫ ҒОЙ!”

Бірде оны оқу орындарының бірінің студенттері кездесуге шақырады. Әңгіменің арқауы – Абай өмірі мен шығармашылығы жайында.

Зекең әңгімесін аяқтай бергенде бір студент:

– Құнанбай мен Ұлжанның тойы қалай өткенін білмейсіз бе? – деп сұрайды.

– Қайдан білейін. Мені тойға шақырмады ғой, – депті Зекең.

“ӘЖЕҢ ӘЛІ ӨЛЕТІН ЕМЕС ПЕ?!”

Ертеректе Қызылжарда бір мекемеде оңтүстіктің бір жігіті қызмет істепті. Бастығы Алматыға іссапарға жиі барады екен. Оның келесі сапарын күні бұрын біліп отыратын әлгі ку бастығы Алматыға аттанар алдында өзінің ауылынан “Әжең әл үстінде. Шұғыл жет!” деген жеделхат салдыртып отырады.

Алматыға бастығынан бұрын барып, әуежайда оны қарсы алып, туыстарымен жайылып жастық, иіліп төсек болып күтіп жіберуді әдетке айналдырып алыпты.

Сол әңгімеге әбден қаныққан Зейнолла келесі бір сапардан оралған әлгі жігітке:

– Әжең әлі өлетін емес пе? Сенің бастығың Алматыға барарда оның ауыра беретіні несі? Өле қалса, бастығыңды жаназасына ала бар. Көзі үйренген адам ғой, топырақ салсын. – дегенде ананың екі беті оттай жаныпты.

“ТӘТЕ, ЕСЕБІҢІЗ ҚАТЕ!”

Қызылжарлықтардың көбіне таныс мосқал саудагер әйел таразыдан да, тиын-тебеннен де олжа тауып, онысына арланбай, талайларды тәйкесінен түсіріп дәнігіп алыпты.

– Есеп білмейсіңдер, – дейді Зекең опык жеген достарына.

– Есеңді жібермегеніңді көрейік, өзін баршы, – дейді олар.

Саудагер одан да олжа қағып түсіпті.

Сонда Зекең:

– Тәте, есебіңіз кәте!

Таразыңыз қалтамды тауысып тұр.

Ақшам Сізге ауысып тұр.

Жей берсең, құтылмассың даудан,

Жақпай жүрмесін саудан! – деп кете бергенде саудагер:

– Қайным, андағы өлеңіңді жыртып тасташы, ақшаңды алмай-ақ қояйын. – дейді.

– Айтайын Сізге расымды.

Жырта алмаймын басымды. – деп шығып кетеді Зейнолла ақшасын қайтарып алып жатып.

ШАЛБАР ЖАЙЛЫ ӨЛЕҢ

Бірде шаруасы болып, ол каладағы бір мекеменің бастығына барады. Уағда бойынша келсе де, анау бөлмесінде жоқ екен. Алдындағы хатшы қыздан сұраса:

– Жиналыста отыр, тоса тұрыңыз. – дейді.

Зекең қарасын ба, бастықтың кабинетіне кіріп барады. Кірсе, бөлмеде ешкім жоқ екен. Тек креслода ілінген үтіктеулі шалбарға көзі түседі. Қабылдау бөлмесіне қайта шығып:

– Бастығың маған бірауыз сөз жазып бер деп еді. Қаншама уақытым кетті. Сіз мына қағазды ол келісімен беріңіз, – деп отыра қалып бір шумак өлең жазып, орыс келіншегіне тастап кетеді.

Сәкеңнің аңғалдығын аңғарып ем,
Арылмас аңғалдықтан алда білем.

Шалбарын креслоға іліп қойып,
Отыр ма жиналыста дамбалымен?!

Ал мәселенің мәнісі былай болыпты. Жұмыстан соң қонаққа бармақ болған Сәкең баласына үйден үтіктеулі шалбарын әкелуді тапсырып, оны хатшы келіншек креслоға іліп қойыпты. Өлеңді оқыған бастық ақынның аңғарымпаздығына қайран қалып, оны шақырыста айтып, жұртты қыран-топан күлкіге бөктіріпті.

СОҒЫМ ЖӨНІНДЕГІ ЖЫР

Зейнолла тағы бірде бір бастықтың жұмыс бөлмесінде отырады. Анау әңгіме арасында оқтын-оқтын біреулерге телефон соғып, сөз арқауынан ауытқи береді. Бұған көңілі толмаған Зекең кетпек рай білдіргенде танысы:

– Қазір босаймын. Бір әйелмен сөзім бар еді соғым жөнінде, – дейді. Зейнолла қайта тізе бүгеді.

– Әй, кемпір, андағың күйіп тұр ғой, бағасын сәл түсір, – дейді.

- Шалым үйде жоқ. Бағасын сол шешеді.
– Шал-палды білмеймін. Өзің шеш бағасын!
Осы жерде Зекең күліп жібереді.
– Неге күлдіңіз? Әлде менің саудам келіспей
тұр ма?
– Саудаласып кемпірмен шалы жоқта.
Күйдіреді байғұсты салып отқа.
Айына бес мың доллар тауып жүріп.
Бір сирақты төлейтін халі жоқ па? – деп Сіз-
ге күлкім келіп отыр.
– Ойбай, Зеке, жүз доллар берейін, мына
өлеңді жұртқа айта көрмеші. – деп жік-жапар
болған әлгі ақыннан зорға құтылыпты.

ҚҰТҚАРУ

Ертеректе Зекең Алматыда ғылым академи-
ясында қызмет істеп жүрген кезінде әдебиет
институты директорының орынбасары зор де-
нелі, аса қаһарлы, бірақ орынды әзілді түсінетін
адам болыпты. Бөлімде жиын өтіп жатады. Ба-
стық карамағындағыларды бір шыбыкпен осып
отырады. Бәрі жерден көзін алмайды.

Зекеңнің көзі бастықтың орынтағына түседі.
Әкелгеніне екі-үш күн ғана болған кресло бір
жағына шойкиып қалыпты. Ол қисайған сай-
ын бастық та шойқаңдап, орнында ойнақши
береді. Мұның алдындағы креслоны да осын-
дай ақауы болғасын лақтырып тастаған бастық
кресломен бірге теңселіп, айғайға баса түседі.

Оның мұнысын көріп отырған қызметкерлердің ең жасы Зейнолла шыдай алмай күліп жібереді.

– Әне, бұлар сөйтеді. Сынап отырсаң, күледі келіп. Сенікі не жырқыл жап-жас болып?! – дейді бастық Зейноллаға шүйлігіп. Сонда Зейнолла:

– Бастығымыз, тұлғаң зор, төрің мықты,

Құйрығыңыз шыдатпайды орындықты.

Ағаш түгіл, темірді кирататын

Арманым – Сіз сияқты болу мықты, –

дегенде бет қаратпай отырған бастық та қарқылдап күліп:

– Жарайды, бара беріңдер. – деп жұмсарып, – әй, ақындар тапқыр келеді ғой. Сенің суырып салған өлеңіне ризамын, осылай турасын айтып жүр, айналайын! – дейді.

ХИТРИННИҢ ҚАЗАҚШАСЫ

Наурыз тойы өтіп жатқан мерекелі күні Қызылжарда құрылған киіз үйлердің бірінде сот және прокуратура қызметкерлері дастарқан басында отырғанда, үстеріне Зейнолла кіріп келеді.

–Төрлет, Зеке, – дейді облыстық сот азаматтық істер алқасының төрағасы Еркін Еменбаев. – Бірақ бір шартым бар. Мәселен, Хитринді (сол жылдары республиканың бас прокуроры)

қазақшаға қалай аударар едің? – дейді. Сонда Зекең тізе бүкпестен:

Арақты ішкен сайын су болады.
Ақынның жүрген жері ду болады.
Хитринді қазақшаға аударғанда
Шіркіннің фамилиясы Қу болады. –
деп жұртты күлкіге бөктіріпті.

“САРАҢ” СӘУКЕН

Бірде Наурыз тойында ол қатар тігілген екі киіз үйге бас сұғып, алғашқысынан қатып қалған бауырсаққа амалсыз ауыз тигізеді. Жанындағы үйдің шаңырағынан түтін шығып, ас пісіріліп жатқанын көреді. Екінші киіз үйді тіккен Зекеңмен қатты қалжыңдасатын құрдасы екен.

Ақынды төрге шығарады. Зекең жұрттың көзінше құрдасын мақтап, қыруар жерге апарып тастайды. Сонда ананың әйелі (есімі Сәукен делік) қызып кетіп:

– Бәрі мына темір пештің арқасы ғой. Қалаға көшкенде тастамай ала келгем. – деп мақтанады.

– Қойшы, мақтана бермей, әйтпесе Зекең келемеждеп кетер, – дейді жұбайы.

Осыны тосып отырғандай Зейнолла табан астында мына бір шумақты шығара салыпты:

Сол кезде қиын болды-ау заман күні.
Кештік қой аштық пенен қараңғыны.

Темір пешін тастамай ала келген
Дұрыс екен Сәукеннің сараңдығы!

ҚҰДАНЫҢ СЫБАҒАСЫ

Қаладан шығарда салқын сырамен сусын қандырып, ептеп көңілін елпілдетіңкіретіп алған Елпекбай қасындағы жігітке: “Жолда құдам бар еді, жол-жөнекей соға кетейік”, - деп қолқа салды.

– Елпеке, онымыз жөн бола қояр ма екен? Түп ішінде күтпеген қонақты кім ағынан жарылып қарсы алар дейсің? Ұятқа қалып жүрерміз. – деп машинаның құлағын бұрап келе жатқан Шелпекбай жас та болса қысылмай ақыл айтты.

– Өй, о не дегенің? Бөтен емес, құдасымын. Құданы қазақ құдайындай сыйлайды. “Олай-бұлай өткенде ат ізін салмайсың. Өзіңе деп сақтап жүрген сыбағам да бар еді, әдейі келіп жеп кет” - деп өзі де талай өкпе айтып жүрген құдам емес пе. Ендеше оның не ұяттығы бар? Осы жолы бір сәті түсіп тұрғанда, соға кетейік. – деді Елпекбай бойындағы желігін баса алмай.

Елпекбай – өзі тұратын кеңшарда кішігірім қызмет атқарып, қолтығына қызыл былғары папка қысқан, сонысымен бедел жинап, белсенді атанған адам. Оның үстіне ауданда, облыста өтіп тұратын жиналыстарда кеңшардың намысын қорғап, қысылмай сөз сөйлеп қайтатын

өнері тағы бар. Бүгін таңертең бастық өлердегі сөзін айтып: “Қалада бір жиын болатын көрінеді. Соған біздің шаруашылығымыздан өзің қатысып, алда тұрған жауапты науқаннан тәжірибемізді айтып келсең қайтеді” - деп өтінген. Мұндай жиындарға тұра шабатын Елпекбай бұл жолы да өзінің керек адам екенін аңғарып, қарсылық білдірген жоқ. Бір-екі қажет-ау деген мәліметті түртіп алып, “Мен дайынмын” - деді. Онысына риза болған бастық астындағы машинасын шофер жігіт Шелпекбаймен қоса мінгізіп жіберген.

Енді, міне, Елпекбайдың сол жиыннан оралып келе жатқан беті. Жол-жөнекей соға кетейік деп қолқа салып отырғаны Елпекбайдың құдасы да – қой аузынан шөп алмайтын, мал десе малы бар, жан десе жаны бар дәулетті адам. Әсіресе, қонақ десе, ағынан жарылады. Елпекбай да құдасының осы мінезін ұнататын. Соға кетейік деп Шелпекбайға қолқа салып отырғаны содан.

Бастықтың алдында беделі бар Елпекбайдың көңілін жыққысы келмеді ме, әлде “аш құлақ та – тыныш құлақ” деп ертеңін ойлады ма, сәлден соң шофер жігіт:

– Елпеке, қай ауылда еді құдаңыз? – деп өзінің кетәрі еместігін білдірді.

– Е, бәрекемді, манадан бері солай демейсің бе. Енді біраздан соң жетіп каламыз, – деді Елпекбай көңілдене түсіп.

– «Мәдениет» болды ғой.
– Дәл түстің.
– Құдаңыз кім еді?
– Жапар деген кісі.
– Қызыл шатырлы қарағай үйде тұратын ба?
– Айнытпай таныдың. Бұрын білуші ме едің?

– Туыстығымыз бар. – деді шофер жігіт.
– Ендеше бөтен болмадық қой, – деді Елпекбай шофер жігітке енді еркінсі сөйлеп.

Осылай әңгіме қызуымен отырғанда, бұлар «Мәдениетке» жеткендерін де байқамай қалды. Машина еңсесі биік қызыл шатырлы қарағай үйге тұмсық тіреді. Елпекбайдың құдасы мен құдағиы да үйінде екен, кеш келген қонақтарды құшак жая қарсы алды.

– Көп келмейтін құданың бірі едің, түн іші болса да, мал басын жеп кет, – деп жабысты Жапар.

– Шай мен қуырдақ дайындай қояйын, – деп бәйек болып жатыр құдағи да.

– Жок, мал сойғанға қарамаймыз. Ертең бастығымыз жол жүремін деген еді, – деп шофер жігіт Шелпекбай да асығыстығын білдірді. Сөйтіп, астың тез пісетінін ұнатқан түнгі қонақтар құдағидың айтқанына келісті. Шай қайнап, қуырдақ піскенше қонақтар ана-мына әңгімені ермек қылды. Міне, бұы бұрқырап қуырдақ та, қаймақ құйылған қою қоңыр шай да келіп жетті. Ақ бауырсақ пен сары май да дастарқанда.

– Ал, ас алыңдар, өздерің қалаған қуырдақ қой бұл. Әйтпесе. Жапар айтқан дайын қой жеп, қона жатып кеткендерің де жөн болатын еді.

Құдағи, әйтеуір, жылтыр сөзбен болса да жылы көңілін білдіріп жатыр. Дастарқанға әлдене жетпейтіндей Елпекбай үй иесіне жаутаңдап қарай берді. Осыны сезгендей төргі бөлмеден шыққан Жапар құдасы қыңыр мойын қос шөлмекті қолтығына қысып, дастарқан басына келіп отырды.

– Мұнсыз астың дәмі келмейтіндей сияқты, жарықтықты қойыңдар, жойыңдар деп жатыр. Сонда да ұятты қонақ келсе деп сақтап жүрген бұл да бір сыбағам еді. Жапар балапандай тізілген қима бел рюмкаларға шарап құйып, қонақтарға таратты.

Манадан бері шыдамы түгесіліп, жаутаңдап отырған Елпекбай:

– Ал, кәне, амандық-саулық үшін алып қояйық, – деп рюмкаға жармасты.

– Түн ішінде тентіреп қай МАИ жүреді дейсің. – деп Шелпекбай да қарап қалған жоқ. Не керек, “денсаулық үшін”, “зор байлық үшін”, “ақ жаулық үшін” деген сөздермен бірнеше рюмкалар тағы да төс түйістірді.

– Ал, Жапар құда, бұйырған дәм тіс жарып кіреді деген рас екен-ау. Осында ат басын тірейміз деген ойымызда жоқ еді, өтіп бара жатып амандықты білейік дегеніміз ғой... Бар

болса тағы құйып жібер, – деді әбден қызып алған Елпекбай.

Құдаларымен қош айтысып шығар есікке кикаландап жеткен Елпекбай көлденең көсекке шекесін де соғып, қатты қызартып алды.

Машинаға мінген соң аз-мұз қулығы бар Шелпекбай:

– Қалай, Елпеке, құдаңның қойған сыбағасын түгел жедік-ау дейміз. Тіпті, шекеңізге дейін қызарып кетіпті ғой, – деді.

Ауылдан шығып, тас жолға түскесін әбден еспеленіп алған жолаушылар машинаға да ерік берді. Желігіп алған машина желді тіліп, бірде олай, бірде бұлай зулап келеді. Әлден уақытта төбесі бір қызарып, бір сөнген жарықты байқап қалған Елпекбай:

– Бұл не жарық, иттің бе, әлде мысықтың ба көзіне ұқсайды өзі, – деді қызарған шекесін ұстап.

– Тәйірі, андағы қызарған шекеңнің көзге түсіп отырған зардабы шығар. Әйтпесе, осы жолда бізден басқа кім бар? – деді Шелпекбай алаңсыз. Әлгі жарыққа жақындап келген жолаушылар алдарында “тоқта” деп белгі беріп тұрған МАИ-дың машинасын бір-ақ аңғарды.

– Құрыдық, Елпеке! Құдаңның сыбағасы бар болсын, – деді төс қалтасына қол салып, күәлігін іздеп жатқан Шелпекбай.

Иә, құданың сыбағасы бұларға жеңілге түскен жоқ.

ҚҰДАЙ АЯСЫН

– Ауылға барып, ауру болдым, – деп бастады құрдасым әңгімесін.

– Алпыстан асқанда ауылды жамандап, алжиын деген екенсің. Несі жақпады? Көкірегіңді ашатын саф таза ауасы ма? Бал татыған айраны ма? Әлде ішіңе қазы-қартасы жақпаған шығар?! – деймін күліп.

– Тұра тұр. Мен айтайын, сен тыңда. Сабыр ет. Ауылдың қадір-қасиетін кетіруден аулақпын. Айтайын дегенім – ауылдағы қалыптасқан қазіргі тұрмыс-тіршіліктерінің теріс жаққа бет бұрысы ғана.

– Ал, айта ғой. Не өзгеріпті сонда? Қалай, қайда бет бұрыпты?

– Көп көпірмеші-ей! Өз ойым, өз болжауым ғой. Кім қалай түсінсе, өзі білсін. Аузыма қақпақ қоймасаң, айтайын. Жол түсіп, желтоқсан айында бір айдай ауылға барып қонақ болып қайттым. Көргенім: ауылда жұмысы жоқ, тепсе темір үзетін жігіттер сенделіп бос жүр. Ермектері еріккеннің ісі екен. Топ-топ болып бөлініп, бүгін бір үйде, ертең басқа бір үйде бастары қосылып, карта ойнайды. “Жиын жүрген жерде жын жүреді” демеуші ме еді. Бәрі бір-бір үйдің иесі болған соң келіндерге ас қылдырады, арақ ішіледі, шекелері қызып, кейде құшақтасып сүйісіп, кейде жұдырықтасып түйісіп тарасады екен. Кейбір үйдің берекесі

кетіп, ырду-дырду болғанын көріп, карадай күйініп, ауру болады екенсін.

– Қарама. Көрмей-ақ қойсаң қайтеді. “Тең-теңімен” дегендей, қарттарымен болмадың ба?

– Қалай көрмейсің? Көрмеу үшін көрсоқыр болу керек қой.

– Иә, айта бер. Содан. Тағы несін көріп, көңілің қалды?

– Несін жасырайын? Ағайын-туыстардың сый-құрметіне ризамын. Күнде бір үй шақырады. Аз ғана тұрғыны бар ауыл болған соң шақырысқа тайлы-тұяғымен жиналады. Соғым союдың кезені. Қуырдакка бір, соғым етіне екі, туған күн дей ме, жиһаз алып, жуған күн дей ме, несін тізбелейін, толып жатыр ғой, айта берсең. Бірде-бір шақырыс арақ-шарапсыз өтпейді екен. Бас қосылады, тост айтқызады. Арақ ішеді. Қыстайды, ішкізеді. “Ішпеймін” деген бірін көргем жоқ. “Ақ құй. Қызылдан қаным қызады. Сырадан ішім сыздайды”, - деп отырғандары. Токсандағы Тайғара да арақ ішуін қойып жүрсе керек, тамсанып отырып: “Енді бір айтқанда алып қоя жаздадым”, - деп шығады. Біздің ауылды маңайдағы жұрт “бұзауына дейін арақ ішеді”, - деп күледі екен. Ол былай болса керек. Жаздың бір күні Шамған шалдың бұзауы көшеде сенделіп, бір құлап, бір тұрып жүрсе керек. Көршісі көріп, Шамғанның кемпіріне:

– Ана ала бұзауың аурудан сау емес. Өліп қалмасын, мал брашына көрсет, - дейді.

– Өлмейді ол. Жуынды беріп едім. Келін бала “тым ашып кетіпті” дегесін үш литрлік банкедегі сыраны сол жуындыға қоса салып едім. Соны ішіп алып еді, – депті Шамғанның кемпірі. Сол сөз ауыл-үйден асып, көрші ауылдар түтіл, шартарапқа тарқап үлгеріпті ғой.

– Ол ауылдың жас-кәрісі түтіл, бұзауына дейін арақ ішеді, – деп күлетіні содан. Соның бәрін көріп, естіп, қарадай күйініп ауру болдым. Масқара емес пе. Намысқа тиеді екен. Мен де сол ауылдың тумасы емеспін бе?! Солай. Ауылға барып, ауру болдым ғой, – деді құрдасым.

Қалжыңдай береміз ғой, “Құдай аясын!”, – деймін оған мен.

ТІСІҢ ТҮССЕ

Басқа бермесін, тіс түсіп, тамақ шайнау бас қайғыға айналмасын. Тозығы жеткен тоғыз тістің бірінен соң бірін жұлдырып, жақ солып, бетімен жүріп үйреніп қалған қызыл тіл жылт етіп бірде сыртқа шығып, бірде ішке жылт етіп кіріп кетіп, әбден мазамды алды. Көп ойланбай тіс дәрігеріне баруға бел байладым.

– Жарайды, протез салайық. Ақысын төлеңіз, сосын маған келіңіз, – деді тіс дәрігері.

Төледім. Қағазын алып қайта бардым.

– Отырыңыз, отағасы. Аузыңызға мынаны салыңыз, – деп дәрігер бірдеңелерді езіп, аузы-

ма тығындасын келіп. Мен үнсіз. Басқа салғасын. көрерің осы. Дәрігер не десе, соны істеп жатырмын. “Құлдық, тек сәтін сала гөр”, – деймін ішімнен.

– Тістеңіз. Басыңыз. Ашыңыз, – деп жатыр дәрігер. Не керек, әйтеуір алғашқы әуренің бәріне шыдадым ғой.

– Енді бірер күннен кейін келіңіз. Тіс қалыбы дайын болғасын. өлшейміз. өңдейміз. – деп шығарып салды дәрігер.

Ертеңіне де, одан кейін де бірнеше күн барып, ақыры екі протезді бірінен соң бірін аузыма салып, өлшеп, егеп, майдалап дегендейін бітірді-ау.

– Ал, кәне, салып көрейік. Қалай? Қатып кетті ме? Қыздар қарайтындай болды емес пе!? Айнаға бір қараныз.

– Ы... Ы...ың – деймін ыммен ыңқылдап.

Дәрігер қалыпты алып:

– Не боп қалды? Қай жері келіспей тұр. – деп сұрады.

– Мына жері таңдайыма батады, мына жері тілімді жырады, - деймін мен.

– Өңдейміз. Ертең келіңіз. – дейді дәрігер.

Ертеңіне де, одан арғы күндері де қайта-қайта барып, әбден мазасын алған болуым керек.

– Енді несі келіспейді? – дейді тіс дәрігері қатұлы үнмен.

– Біртүрлі, ыңғайсыз сезінем. – деймін мен.

– Алғашында солай болады. Әлі-ақ үйреніп кетесіз, – дейді ол.

– Сөйлеуім қиын. Тамақ шайнай алмаймын. Шайнасам, өзінен-өзі түсе береді, – деймін кейіп.

– Сөйлеу қиын болса, көп сөйлемеңіз. Тамақ шайнау қиын болса, шайнамай жұтатын тағам жеңіз. Түсе берсе, клей жағып көріңіз. Үйренгенше солай етуге тура келеді, – деп басу айтады тіс дәрігері.

Амал жоқ. Сөйтіп жүрмін. Сөйлеуден қалдым, ымдаймын. Ыңылдаймын. Ешкім жоқта даусымды шығарып, айғайлап жаттығып жүрмін. Әйтеуір бір үйренермін. Тіс дәрігерін кінәлаудан аулақпын. Не істесін ол. Бір жақсы жері, жазуға кесірі тимейді екен, сосын жазып отырмын ғой осыны. Тісің түссе, протез салдырсаң, көрер күнің осы екен.

ҰМЫТЫЛМАС ДЕМАЛЫС

Былтыр бір хат жазған.

“Бауырым, оңтүстік астанада тұратын жан жолдасыңа келіп, қонақ болып кетуіңді өтінем. Демалыс ала қалған жағдайда ауылдың шаңын жұтып қақалғанша, күндей көрікті, алма, мейіз, өрікті астананың балдай жұпар ауасын жұтып, балқып, шалқып бір дем алып қайт. Астананың мөлдір суын ішсең, құмшайырдан шегің таза-

рады. Расында да, қақ төрімде аунап-қунап жатып демалғаның, айтпады деме, бір жасап қайтқанмен тең. Асыға күтем!”.

Отын-шөп дайындау дегендей, күйбең тірлікпен жүріп бара алмадым.

Биыл тағы бір хат жазды.

“Құлындай тебісіп өскен Құндызбайым. Биыл әдейі арнап хат жазып отырмын. Мен болсам сағындырмай-ақ қонаққа барып жүрмін. Сәлем-сауқатқа қой-мойынды алып жүрмін. Сен болсаң... Қойшы... Тас бауырлығың жоқ еді ғой. Қанша шақырсам да, келмей қойдың. Шүкіршілік, үйлімін. Үй болған соң күйлімін. Оның үстіне бір дөкейдің қызына үйлендім. Таныс-маныстардың арқасында кезегімді сырғытып, үй алдым. Үй болғанда қандай, салтанат сарайы ма дерсің?! Әрі қызметім де төрледі. Несін айтасың, шүйкедей басымда шүмектеп құйған көл-көсір қуаныш. Келіп ортақ бол. Асыға күтем! Сәлеммен: Аңғарбай”.

Жылда сарыла күтіп жүрген досымның көңілін суытпайын деп, кезекті демалысымды жаздың шілде айында алдым да, Астана, қайдасың, деп тартып бердім.

Аңғарбайдың үйін екі адасып, үшіншіде таптым. Үйде жалғыз екен. Бауырмалдылығын қой, мойныма асылып, бетімді бет демей, етімді ет демей ал сүй келіп! Сосын “Әлгі Дәмегүл (жұбайы болу керек, көре алмай кет-

тім) кашықтау жердегі подругасына кетіп еді”,
– деп өкінішін білдірді де:

– Келетініңді күні бұрын хабарламай, бір қателік жасаған екенсің. Оқасы жоқ. Дәмекең келгесін дәмнің бәрі болады. Айтпақшы, ас-су әзірлегенде ауылдың келіншектерінен артық. Ал әзірге шегің шұрылдап, өңешің құрғап келген болар. Мына бір жақын жердегі дәмханаға барып, әл жинап алайық, – деп тысқа алып шықты.

Қою шай ішкенде ғана әл жинайтын мен ұялғанымнан соңына ердім.

– Тіске басары да бар, өңешке құяры да бар, сусын қанар сырасы да бар, анасы да, мынасы да бар, – деп жол-жөнекей дәмханасын мақтай отырып, екі-үш зәулім үйдің арасымен төтелей тартып, бөріктей бөктерілген бір үйге тұмсық тіретті. Ішке кірдік. Иық тірескен жұрт кәдімгі суаттан су ішкен құнажындардай қыл кеңірдектеп, иектерін биік үстелдің үстіне асып қойып, ауқаттанып-ақ жатыр екен.

– Мынаның отыратыны жоқ па? – дедім, онсыз да жарым жолды тік тұрып келген мен. Аңғарбай сағатына қарады.

– Дәмекең оралғанша бізде уақыт мол екен. Оған дейін “Көктөбе” деген жер бар, “Ауыл” деген ел бар, сонда барамыз. Барғасын көресің, көрімдігін бересің, – деп дедектете жөнелді. Не керек, әуедегі жолмен қалықтай ұшып, Аңғарбайдың есі танып, мақтаған жеріне де жеттік. “Ауыл” деген елі мейманхана екен. Кезек күтіп

ішке кірдік. Жанға рахат жайлы орынға жайғастық.

– Ал, не ішем, не жеймін дейсің, тізе бер, – деп досым алақандай әшекейлі қағазды қолыма ұстата берді.

– Өзің демесең, ауылдан келген мен ана-мынасын қайдан білем?! – деймін.

Аңғарбайым арықша келген қызыл ерін қызды көзін қысып, шақырып алып, қағаздың бір сыдырғы жерін нұқып-нұқып көрсетті.

– Қалада тұрғасын таныстық – табыс көзі, бұл қызбен де таныстығым бар еді, – деп жейдесін желпіп қойды.

Расында да, қас қағым уақыт өткен жоқ, жуан қарын графиндерге сырасы құйылып, мөп-мөлдір шыныларда ағы бар, көгі бар “аруакты сулар” сап түзеді.

– Ал, келуіңмен! – деп Аңғарбай алғашқы тосты айтып үлгерді. Екінші тост менің еншіме тиді.

Үшінші оның... төртінші менің... Осылай жалғастыра отырып, Дәмегүл үшін де, салтанаттай үйі үшін де, сосын әлгі қызбен де тостар алынды.

Қанша отырып, қанша ішкенімізді кім білсін, әлден уақытта қыз шоттың тасын секірте қағып, он бес тасты бір бұрышқа үйіріп қойды.

– Акша Дәмекеңде кетіп еді. Қалтаңда болса төлей сал, барғасын берем, – деді Аңғарбай бос қалталарын сипап.

Ақшаны төлеп, кірелі-шығалы есімізбен есенгіреген күйде тысқа шықтық.

– Ал осы жерден тапжылма, мен такси-макси іздеп келейін, – деп. Аңғарбай бір жағына жөнелді.

Әлденені қадала қарап тұрған жұртты бетке алып, мен бір жағына жөнелдім. Келсем, әлгі жұрт құлама күздан астананың төбесін қызықтап тұр екен. Мен де үңілдім. Биікке шығып көрмеген. басым айналып, төмен қарай төңкеріліп жүре бердім. Қапелімде қолыма іліккен жуан балтырды құшағыма ала жығылдым. Шаң-шұң дауыстар құлақты жарды. Әлдекімдер иығымнан қапсыра ұстап, демеген болды. “Спасибалап” оңыма қарасам... көзімді жұма қойдым. Солыма қарасам... а, сорлы басым-ай, өңшең қызыл жағалар.

Арқамнан “еркелете” қағып, сол демеген қалпы жып-жинақы, тас түнек будканың ішіне сүңгітіп жіберді.

Сонымен не керек. Аңғарбайдың аңкылдата мақтаған “Ауыл” деген еліне әуелей барып, қараңғы “метромен” қайттым.

Келіп жайғасқан жерім айықтырғыш екен. Ертеңіне қалтамдағы барымды қағып алып, арқамнан қағып қоя берді.

Астанадағы шыбын жуытпайтын жан досым Аңғарбайға барып, осылайша “демалып” қайттым. Бұл бір өмірімде ұмытылмас демалыс болды.

Енді бұл күндері досымнан үшінші хатты емес, ауылдан ала барған чемоданым мен ауыстырып кием бе деген бір сыдырғы көйлек-көншектерімді күтіп жүрмін.

КӘБИДІҢ КӘСІБІ ЕДІ

Жұрт қолына арзан бағамен тие бермейтін анау-мынау зәру заттарды ебін тауып қолына түсіріп, артық бағамен базарға шығарып, у жапырақ сауда жасау Кәбидің кәсібі еді. Соңымнан жанжал ермесін деп оны сатып алатын адамдарды және таңдайтын. Сосын да сенбі, жексенбі күндерді құрғатпай базарға жиі барғыштайтыны. Базарға барса болды, ауылдан қалаға базаршылап келгендерді үйір-үйір адамдардың арасынан таңбалы жылқысын іздегендей жаңылмай тауып алатын. Әсіресе, шалбарларының балағы майысқан, көйлегінің жағасы қайысқан ынжықбастау біреуді көрсе, «тап осы сен алыстағы ауылдан келген ашық ауыз боларсың» деп, жабыса кететін. Жабыса кететін де, іш-бауырға еніп:

– Ой, бәрекелді-ай, ұмытып тұрғанымды қарашы. Осы сен қай ауылдан келдің?

– Түгенбай деген ауылдан келдім.

– Е, бәсе, жүзін таныс, жай шырамытпаған екенмін ғой. Мен де сол ауылдың тумасымын. Қалаға ерте көшіп кеткенбіз.

– Біз де сол ауылға жақында көшіп барып едік...

– Айтпақшы, онда кімнің баласысың?

– Бәленбай деген кісінің баласы боламын.

– Ой, бәрекелді-ай, әкеңді біліп тұрмын ғой.

Ол кісі осы қалада, осы базарда болып, менен талай дәм татқан адам. Ал өзің қалаға жай келіп пе едің?

– Әкем көзі тірісінде үйлендірем деп әлек салып жатқаны. Соған құдаларға керек көр-жөр, бүліс іздеп қалаға базаршылап келгенім ғой.

– Е, бәрекелді, әкең сені аяқтандырып бір міндетінен құтылайын деген екен ғой. Бірақ, әкеңнің өзін ерте шыққаның дұрыс болатын еді.

– Әкемнің көзі көрмеуші еді.

– Е, оқасы жоқ, әкеңді біліп тұрмын ғой, көмегімді аямаспын. Қазір іздегеніңнің бәрін тауып берейін, – деп Кәби осы тақылеттес әңгімемен әлгі «ауылдасының» басын айналдырып сонынан жетелей жөнелетін. Сол бетімен жұрт көзінен оғаштау шығып, қойын-қоржынындағы тыққандарын әлгіге тоғытатын. Өзінен табылмағанын ана саудагерден, мына саудагерден сұрастырып алып беретін. Сөйтіп, күнделікті құтқын құнын айырып қана қоймай, едәуір олжа тиын-тебенді қалтасына басатын. Ауылдан базаршылап келгендердің талайы осы Кәби сияқты алаяқ саудагерлерге жем болып қайтушы еді.

Жеңіл кәсіп жасап, оңай олжа тауып, тегін дүние жинап жүрген Кәбидің бұл кәсібі өзі түгіл туыстастарына да оғаш көрінетін. Аанада есігімен есігі түйісіп тұратын бір көршісі:

– Кәбеке, осы кәсібің түбінде есінді шығармаса жарайды ғой. Алып-сатып жүргенің ұрылардың қолды қылған тауарлары. Иесі шығып, танып қалса маскара ғой. Одан да алыпсатарлықпен айналысып, маңдай терсіз табыс тапқанша адал еңбек етіп, соның рахатын көрмейсің бе? Біздің кәсіпорында саған лайық жұмыс табылып тұр. Менімен еріп соған бар, – деген. Көршісінің жанашырлықпен айтқан бұл сөзін елеген Кәби жоқ. Қайта алыпсатарлық саудаға құныға түскендей.

Бірде көшеде кездескен екі-үш жігіттен арзанға сатып алған құндыз малақайды құндап қымбатқа саудаламақ болып, базарға шықты. Үйір-үйір адамдар ана жерден де, мына жерден де сауда жасап, сапырылысып жатыр екен. Кәби солардың ішінен өзіне лайық алушыны іздеп, ұзақ жүрді. Бір кезде қоян малақайды көңілсіз шұқылап, қарап тұрған шалды көріп, Кәби соған жақындады.

– Осы күнгінің қыздары ер адамдардың киімін киетін болды ғой, түге, – деді шал.

– Ойбай, отағасы, айтпаңыз. Шалбарымызды да, бешбетімізді де, малақайымызды да әйелдер тартып алды ғой, – деді Кәби шалды қостап.

– Айтпақшы, қызым анада шалбар деп еді. онысын әпердім. Енді құндыз малақай деп, мазамды алып жүргені. Манадан бері базар аралап, лайықтылауын таба алмай тұрмын. Өзіңнің малақай тігіп, сататын танысың жоқ па еді, шырағым? – деді шал қиналып.

– Іздегенің алдыңда тұр, отағасы. Мынау қызыңа ұнайтын болар, – деді Кәби қойнынан құндыз малақайды алып шығып. Шал малақайды айналдырып олай-бұлай қарады да:

– Кәне, бағасын айтып жібер, – деді.

– Жиырма мың. Жасыңызды сыйлап өзіңізге арзанға қиып тұрмын, – деді Кәби қуланyp.

Аяқ астынан іздегені табыла кеткенге қуанды ма, шал артық сөзге барған жоқ. Қойын қалтада орамалға оралған ақшаны санап, Кәбиге ұсынды. Кәбидің қол соза бергені сол еді. өзін қоршап алған үш жігітті бірақ байқады. Арасында біреуі қуәлігін көрсетіп:

– Отағасы, малақайды қайдан алдыңыз? Мынау иесі манадан бері танып тұр, – деді.

– Анада көшеде кездескен үш жігіттен сатып алып едім.

– Қаншаға?

– Екі мың теңгеге.

– Енді қаншаға сатып тұрсыз?

Кәби үндеген жоқ. Өзінің қылмыс үстінде ұсталғанын мойындағандай.

– Сізді базар сайын жиі көреміз. Ұрланған тауарды сатып, табыс тауып жүргеніңізді және

білеміз. Ендігі әңгімені тиісті орында жалғастырамыз, жүріңіз, – деді милиционер жігіт.

Тұла бойы делсал болып, Кәби алға түсті. Көзіне жанағы шалдың берген уыс-уыс теңгелері елестейді. Бірақ көрші айтқан сөз де есіне оралғандай. Амалы не, Кәби оның мәнін кеш ұққандай еді.

ПАРА БЕРМЕЙІН ДЕСЕМ...

Орта мектепті бітіріп, оқуға барамын дедім. Үлкен жеңгем:

– Тоқырлыққа бар. Анау Төкен тоқырлықтан табысты күреп тауып жүр. Сен де тоқырлықты оқысаң, далада қалмайсың, – деді. Кіші жеңгем де сөзге араласып:

– Тоқырлықты қайтесің, шопырлыққа бар. Көршіміз Көди көлденең жолаушыны машинасына тегін мінгізбейді. Қадам аттасаң, ақша төлейсің. Жол жүремін деп қысылсаң, сол Көдиге құдайындай жалбарынасың. Шопырлықты оқысаң, жолда қалмайсың, – деді. Күндегі әдеттерінше жеңгелерім жарыса сөйлеп болған соң, ендігі сөз үлкен ағамның аузынан шықты:

– Мен сияқты зоотехник бол. Қолың майдан, қораң малдан үзілмейді. Ет керек болса уақыт талғамайсың, кеңшардың семіз құнажынын сойып аласың, кесек етін ойып аласың. Так

что, зоотехниктің оқуын оқы, – деді. Тек кіші ағам олар сияқты көсіліп сөйлеген жоқ. Үнсіз отырды да, бар айтқаны:

– Қайда барсаң да, пара деген пәле алдыңнан шығады. Үлкен оқудың парасы да үлкен, өзін білесің, – деді.

Не керек, етжақын бауырлармен ақылдасып, бір келісімге келдім де, қала, қайдасың, деп тартып тұрдым. Сол тартқаннан Алматыға маңдайымды бір-ақ тіредім. Ертеректе мұнда жалғыз университет болушы еді. Қазір толып кеткен университет. Солардың бірі – ауыл шаруашылығының зоотехникалық оқуына құжынаған қыз-жігіттермен бірге мен де құжаттарымды тапсырдым.

Ауыл баласы болғаным абырой берді білем. әйтеуір өйтіп-бүйтіп оқуға түстім. Шындығына келгенде, сиырда үш мүйіз бар, теке қойдың еркегі, қошқар ешкінің еркегі, жылқының төлін ботақан дейміз, ешкінің төлін қошақан дейміз деп шімірікпей жауап беріп, оқуға түскен қала балаларынан менің де білімім кем болмаған сияқты.

Осы жұрт пара береді,

Берген сайын ала береді.

“Болды” деп айту жоқ.

Қалтасына сала береді. Сол түбіңе жетпесе болды. – деп оқуға аттанарымда кіші ағам айтып еді. Сонда:

Пара дегенге сенбеймін.
Ешкімге пара бермеймін.

Пара сұрады деп ағалар,

Көмек тілеп келмеймін, – деп мен кеткенмін. Кітаптан басымды алмасам, білімді жан-жақтан шарласам, пара беріп не жыным бар. Бірақ олай болмады. Оқуға түсуін түссем де, пара беру, пара алу дегенге кейін көзім жетті.

Зыр етіп жарты жыл өте шығып, алғашқы семестр де басталды. Бұл өзі студенттерді елеп-екшейтін амал екен. Сондықтан сабақтан қалмай, оқытушының айтқанын қорғасындай басыма құйып, үтірін үтірдей, нүктесін нүктедей есіме сақтап, семестрге дайындықпен келгендеймін. Содан да болар, ана бұрышта, мына бұрышта үрке үрпиісіп тұрған студенттердің алдын ойқаштай басып, былғары есікті емін ашып, ішке кірдім. Оқытушының алдында жатқан сан килы сұрақтар үрей тудыра қойған жоқ.

– Бірінші сұраққа жауап бер, – деді қалың кара көзәйнекті бастыра киіп алған оқытушы. Кезінде лекцияда өзі айтқанды өзіне қайта айтып, сылдыратып ала жөнелдім.

– Екінші сауалға көш! – деді. Қамшы салдырған жоқпын. Оған да мүдірмей жауап бердім.

– Үшінші сұрақ! – деді оқытушы үні қатқылдау шығып. Біліп тұрғасын тартынамын ба, айтқан жауабыма түзету жасаған жоқ.

– Жарайсың, ал енді қосымша сұрақ қоямын. – деді оқытушы көзәйнегінің қиығынан тесіле қарап. “Қойсаң, кой” дегендей, мен де отырмын.

– Сессияны сәтті тапсырып шығу үшін не істеу керек? – деді.

– Дайындалу керек. – дедім.

– Тағы не істеу керек? – деді оқытушы сұрағын бастырмалатып. Расын айтқанда, дайындықтан басқа тағы не істеу керек деп іштей күмілжіп, бұл сұрағына жауап бере алмадым.

– Бар, дайындалып кел. – деді ол манадан бері ішін ашып парақтап отырған сынақ кітапшамды өзіме қайтарып жатып.

Тысқа шықтым. Өзіммен бір бөлмеде бірге тұратын шымкенттік Сатыпалды деген жігіт:

– Не болды? Тапсырдың ба? – деп жатыр.

– Жоқ, құладым! – дедім мен.

– Қалай құладың?

– Қосымша сұрақ қойды. Соған жауап бере алмадым.

– Ой, содан құладың ба, ол нағыз онай сауал ғой, – деп Сатыпалды кеңкілдеп бір күліп алды да, сынақ кітапшасын ашып көрсетті. Қарасам ішінде, көлденең акша жатыр екен.

– Мынауың не?

– Бұл қосымша сұрақтың жауабы. Анамынаға қиналып қайтем, осы қосымшаның жауабымен сессияны тапсырып-ақ кетемін. – деді ол ішке кіріп бара жатып. Сонда білдім, кіші

ағам айтқан параның сор болып жабысатынын. Сөйтіп оқу бітіргенше үйдегі жалғыз танадан табын болып өрген сиырдың үш-төртеуі “қосымша сұраққа” кетті.

Не керек, беретін жерде беріп, төгетін жерде төгіп, оқуды бітіріп елге келдім.

“Қайыршыға жел қарсы” дегендей, келсем, кеңшар да, мал да құрыған. Ауыл аузын қу шөппен сүртіп, бұрын мал симаған қоралар қаусаған сырғауылмен ғана қалыпты. Бас зоотехник атанған ағам ауыл мен қала арасында ала дорба арқалаған жеңгеме көмекші болып жүр екен.

Ала дорба арқалауға ебім жоқ мен қалаға тарттым. Ана мекеменің, мына мекеменің есігін ашып, басшыларына қарағайдай қатқан дипломымды көрсетіп жұмыс сұрадым. Бірі: “Малмен айналыспаймыз” десе, енді бірі басаяғыма дейін сүзе қарап:

– Бізде “такса” бар, оған қалайсың? – дейді. Ал бұлардың “таксасы” оқудағы “қосымша сұрақтың” құнынан да жоғары. Міне, пара деген осылай соңымнан қалмай қойды. Пара бермейін десем, тағы болмайды. Күнкөрістің қамы үшін не істемейміз.

ПЫСЫҚ КӨРШІ

Біз көпқабатты үйде тұрамыз. Көпқабатты үй болғасын, өзің білесің, онда көп есік бола-

ды. Сол көп есіктің бір-біріне қарсы қарасқан көк есігінде мен тұрамын да, былғары есігінде Піти деген пысық көршіміз тұрады. Жасырып керегі не, айтайын дегенім – жұбайым Жәмигүл әлгі Пітиміздің пысықтығына қайран қалып, жатса-тұрса аузынан тастамайды.

Дәл есебі есімде жоқ. Жәмигүлмен арамыздағы “қактығыстардың” талайы осы Пітидің пысықтығынан басталып кетіп жүр. Сондай “қактығыстардың” кезінде: “Жұрттың, әне, шынашақтай еркегін көрмейсің бе, көзін шыққыр! Үйіне кірсең – жағалай гарнитур, жағалай тактай, не киеміз, не ішеміз демейді. Қасқырдың терісінен бастап, құндыздың терісінен тігілген киім кигендері. Сен болсаң андағы өңкиген денеңмен жарытып алар айлығың жоқ, не жұртқа көрсетер байлығың жоқ. “Анауский”, “мынаууский” деп дүниесін таныстырып, мұрнын шүйірген Пітидің қайқыбас келіншегінен менің нем кем”, – деп Жәмигүлдің маған талай рет “сыбаға” татырғаны бар.

Айтпағасын, көрмегесін, жұрт қайдан білсін? Біз, әйтеуір, бір шатырдың астында тұрған соң біліп те, көріп те жүрміз. Пайдасын қабыстырып, табысын табыстырып жүрген Пітидің пысықтығы, не керек, дүниеге сынық сүйем жақын жүретін біздің Жәмигүлдің көңілін анда-санда тұлатып кетеді. Айтсам өсек болып кетіп жүрмесін. Бірде Піти көршіміз бұдан үш жыл бұрын сатып алған стенкасын бағасын

кайыстырып, қайта сатып тұр екен. Алыпсатарлыққа да өнер керек екен-ау, алушыдан айлаласын асырып, “үш жыл қырын сындырмай күтіп ұстағаным үшін әрі мұндай дүние оңайлықпен қолға түсе бермейді” - деп үстінен қосарды тағы қағып алды.

– Е, көрші, көшкелі жатқаннан саумысың? – дедім абайсызда сауда үстінен шыққан мен.

– Жоға, көрші, мынаның модасы кеткен деп әлгі үйдегі замандасың мазамды алып жүр. Оның үстіне дүкенге бұдан да әдемісі түскен екен. Кешке мынаның орнын суытпай, соны әкелемін. Көмектесіп жібер, үйде болсаң, – деді Піти көршім.

Тағы да Жәмигүлдің көңілі бұзылатын болды ғой деп ойладым, іштей бір пәленің иісін сезіп. Ақыры ойлағаным болды да. Кешкісін көрші үйдің залға қоятын жаңа стенкасын көріп, көзі қызыққан Жәмигүл “Біз де ескі мебельімізді сатамызға, жаңасын аламызға” көшті. Пітидей ептілігіміз жоқ, аяқ асты ойлағанмыз бола қоя ма? Олай жүгіріп, былай жүгіріп, ақыры “Келесі жылы саяжай алсақ, оған үй салсақ, ескі мебельді соған қойсақ, сосын жаңа мебель аламыз” деп Жәмигүлді әзер көндірдім.

Тағы бірде Жәмигүл екеуіміз жайрандап жұмысқа бармақшы болып, қолтықтасып есік алдына шыға беріп едік, көршіміз Піти қарсы жолықты. Шаң жұкпаған жылтыр көк “Жигулиді” аулаға қаңтарып қойып, ырылдатып тұр екен.

– Е, көрші, машина сатып алғанбысың, қайырлы болсын! – дедім өзім де жай тұрмай.

– Уақытша міне тұрайық деп кеше сатып алып едік. Әлгі үйдегі замандасыңды жұмысқа апарып салайын деп соны күтіп тұрмын. Кешікті ғой өзі, – деді Піти пысық сөйлеп.

Апыр-ай, көршінің пысық болғаны кейде өзіне қырын тиеді екен. Аяқ астында Жәмигүлдің өңі солып, өзгеріп жүре берді.

– Жұрттың еркегін көрмейсің, эне, әйелін жұмысқа машинамен аарады. Ал мен болсам күнде автобуста қамырша иленіп, әбден өлетін болдым, – деп кірпігін дымқылдады Жәмигүл. Қайтейін, қыз күнінде ерке болған Жәмигүлдің мына кемсеңдеуін аяп кетіп, такси тоқтаттым да, жұмысқа жеткізіп салдым. Қашанғы таксилетіп жүремін? Бірер күн сергелдеңге түсіп, ақыры лауазымы төмендеу, дегенмен астында машинасы бар бір қызметке ауысып алдым. Енді міне, мен де көршім Піти секілді жұбайымды желкілдетіп жұмысқа машинамен апарып, машинамен алып қайтатынды шығардым. Мұным көпке бармады. Қоғамдық машинаны жекеменшік жұмысқа мінгенім үшін үп-үлкен сөгіс алып, қызметтен шығып қалдым. Өзіме де сол керек, пысықсып Пітиге еліктейтін нем бар еді?!

Енді бірде өзіме лайықтылау қызмет іздеп келіп, шаршағасын есік алдындағы орындыққа отыра қалғанмын. Жаныма көрші үйдегі быржық кемпір келіп жайғасты.

– Шырағым, қызмет таптың ба?
– Жоқ, әжекей.
– Пітидің орны бос тұр дейді ғой.
– Піти қайда ауысыпты?
– Піти “Жигулин” сатып. “Волга” аламын деп жүріп, қолға түсіпті. Қоймасында көп дүние жетіспейді дей ме, қазір қамауда отырған көрінеді.

– Қап, киын болған екен. Өзі де қолды-аяққа тұрмай, пысыксып кетіп еді. – дедім үйге бет алып. Кешкісін жұмыстан оралған Жәмигүл де әлгі хабарды естіп келіпті.

– Айналайын, Көкішжан. “Ұрлық түбі – қорлық” деген. Көрмеймісің, әне, дүние, дүние деп келіншегі Пітидің түбіне жетті. Есінде болсын, адал еңбекке ештеңе жетпейді екен. Осы барымызға шүкіршілік, – деп Жәмигүл жылдамдастып ас дайындауға кірісті.

Е. бәсе, біздің Жәмигүлге де ақыл кірейін деген екен. Ал сіздерге ше, пысық көршілердің жұбайлары?

“ШЕГІНЕРІМДІ БІЛМЕДІҢ БЕ?..”

Бәкең бастық болған кезде жүргізушісіз-ақ өзі машинамен жүре беретін. Бірде ауданға жиналысқа рөлде өзі барады. Қаптаған машинаның арасында қалған машинасын шығарып алу оңайға соқпасы аян ғой. Рөлге отыра са-

лып, тоң мойынын әзер бұрып, безілдетіп белгі берген күйі артқа қарай шегінеді кеп. Бар пәрменімен артта тұрған машинаны соғып бір-ақ тоқтайды. Алдыңғы жағы былшиған жап-жаңа машинаның жанында не істерін білмей, не айтарын білмей аңтарылып тұрған жүргізушіге:

– Әй, сен менің артқа шегінерімді білмедің бе, ей?! – деп айқайлай жөнелген екен. Не десін үлкен кісіге, кінәлі болмаса да әлгі жүргізуші үндемей құтылған көрінеді.

ЖҮРГІЗУШІСІН ТОСПАҒАН БАСТЫҚ

Бәкең тағы бірде ауданға жиналысқа барып, біткен соң машинаға келсе, жүргізушісі жоқ екен. Қасында партком хатшысы, кәсіподақ комитетінің төрағасы бар. Жүргізушісін әрі тосады, бері тосады. Дегіберсізденген Бәкең машинаға өзі отырып, қасындағыларға:

– Әйда, кеттік! – деп бұйрық береді.

– Жүргізуші жоқ кой, әлі де болса тосайық, – дейді аналар.

– Кеттік! Қыдырып-қыдырып өзі келеді, – дейді Бәкен. Қайталап сөйлеуді ұнатпайтын Бәкеңнің мінезін білетін жолдастары, жүрейін деп тұрған машинаға отыруға мәжбүр болады.

– Уайымдамаңдар. Жұмысы біткен соң өзі келеді, – деп Бәкең бір-ақ тартса керек.

БӘКЕҢ МӘСКЕУГЕ КЕЛГЕНДЕ...

Орысшасы онша емес Бәкең бір жылдары Қырым курорттарының біріне барады ғой. Сөйлесейін десе не қазақ, не қырғыз, не өзбек кезікпей, қарадай іші пысады. Шала орысшасымен сөйлесейін десе, оны мұндағы грузиндер аса түсіне қоймайды. Көшелердегі жазулар да ирек-ирек грузинше жазылған екен. Сондай бір кезеңге тап болып, біраз азаптанса керек Бәкең. Күні бітіп, кейін қайтқан Бәкең Мәскеуге келгенде: “Уһ! деп бір дем алдым. Тіпті, өзіміздің Қазақстанға келгендей болдым ғой”, – депті өзі танитын орысша жазылған сөздерді көріп.

СОЛАЙ КЕЛІСКЕН

Беделі бар Бәкең шаруашылық директоры қызметінен кетсе де, қол құсырып отырып қалған жоқ. Шаруашылықтағы шағын астық қабылдау орнына бастық болып жайғасты. Жеке шаруалар бірлестіктерінен тек астық қабылдап, өңдеп, сақтап қана қоймай, өз алдына ұн үгетін шағын диірмені бар, бәленше жұмысшы қолы бар, өзіне пайдалы бір орынның иесі болып шыға келген Бәкеңді бұрынғы жора-жолдастары, күрбы-күрдастары, тамыр-таныстары, ағайын-ауылдастары хан көтеріп

сыйлайтынды шығарды. Бәкең де олардың көңілдерін қайтармай, бұрын ақанды тарта ішетін әдетін енді жасырмай жалғастыратын болды. Сондай бір күндері Орынбай деген танысы, ол да бір шаруа қожалығының бастығы, жұмысшыларына төлейтін қаржы тапшы, қайсыбір үйлерде тамақ тапшы кезеңде, өздерінде ұн болмай, қысылғаннан Бәкең келеді ғой. Кешегі бір шақырыстан басы ауырып, көзі қызарып отырған Бәкең Орынбайдың амандық-саулығынан кейін:

– Орынбай, жәй жүрген жоқсың ғой, келген шаруанды айта отыр, – дейді.

– Бәке, байқап тұрмын, басыңыз ауырып отыр-ау шамасы, – дейді Орынбай.

– Иә. Кеше бір үй шақырып, таң атқанша жамбастап жатып гүжілдеппіз ғой.

– Онда мен басыңызды жазып жіберейін. – депті Орынбай.

– Бірдеңе бар ма еді? Онда неге отырсың, әкел! – деп Бәкең бір жұтынын қалды.

– Бар еді, – деп Орынбай есік алдында тұрған жүргізушісінен екі шиша арағы мен тіске басарын алдырады.

– О?! Өзің тіпті сайланып келген екенсің. Ағаңның басы ауырғанын білгендей. – дейді Бәкең жымып.

– Бүгін күн сенбі. Бөтен ешкім келе қоймас, басыңызды оңдап бір жазып алыңыз. Сосын сөйлесерміз. – деп Орынбай, бір стаканға тол-

тырып құйған арағын Бәкеңнің алдына қойып, өзіне де аздап құйды.

– Алсақ, алайық, – деп Бәкең көп кідірмей-ақ тартып жібереді. Орынбай да ішеді. Сөздері жаңа жарасып сала береді. Біраздан кейін Бәкең, тершіген маңдайын сүртіп жатып:

– Орынбай, неге келіп едің? – дейді.

– Ұн керек. Кейбір үйдің тамағы таусылып қалды. Өзімізде беретін ештеңе болмай тұр.

– Қанша?

– Бір тонна.

– Бидайың бар ма еді бізде?

– Жоқ.

– Енді, ұнды қалай берем? Бидай шаруа қожалықтарынікі. Менің артық бидайым жоқ қой, бауырым, – дейді Бәкең қиналып.

Орынбай үн-түнсіз, тағы да стақанға толтыра арағын құйып, алдына қояды. Басы жазылып, көңілі көтерілген Бәкең құйылған арақты тоқыратпай тартып жібереді. Тіске басарды шайнап, біраздан соң:

– Орынбай, осы жаңа неменеге келдім дедің?

– Ұн керек деймін.

– Қанша?

– Бес тонна болса...

Бәкең басын шайқап, көзін жұмып, біраз үнсіз отырады. Жауап жоқ. Не берем, не бермеймін жоқ. Орынбай да үнсіз күтуде.

Бәкеңнің не дерін тоспай, қырлы стақанды тағы да шүпілдетіп жібереді. Біраз әңгімеден кейін шекесі әбден қызған Бәкең:

– Орынбай, неге келдім дедің, осы? – дейді.

– Ұн керек. Ұн... Ұн...

– Жарайды, әкел қағазыңды, – деп Бәкең алдындағы қағазға қарап жатпай қол қойып береді ғой.

Орынбайға да керегі сол. Түйдектетіп рахметін айтып, Бәкеңнің қолын қатты-қатты қысып, қоштасып кабинеттен шығады. Ұнның қанша екенін көрсететін жерге “бесті” өзі қойып жіберіп, дайын күтіп тұрған жүк машинасына ұн тиетіп, ауылына көңілді қайтады.

Ертеңіне безілдеген телефонды алған Орынбай ар жағындағы дауысы қарлыққан Бәкеңнің:

– Орынбай, осы сен бес тонна ұн алып кетіпсің ғой... Мен саған бір тоннаға ғана қол қойған сияқты едім, – дейді.

– Бәке-ау! Бес тонна бердің ғой. Мен ... Шын айтам. Егін орағына да көп қалған жоқ қой. Бірінші бастырған бидайдан сол ұнға тапсырам. Ренжіменіз, Бәке. Жүдеп отырған кейбір отбасылардың алғысын алдыңыз, – дейді Орынбай.

Біраз үнсіздіктен кейін:

– Олай болса, жарайды. Мен жүргізушіні жіберем. Бір-екі семіз қой салып жіберші.

– Не дедің, Бәке?

– Қой! Қой керек деймін. Келістік пе, – дейді Бәкең.

– Сөз жоқ. Келістік.

Орынбай өзі барып, таңдап, Бәкеңнің жүргізушісіне отардан екі семіз қой салып бергізеді. Жаздыру қайда?! Бәкең ақша төлеу туралы ұмытып кетсе керек. Орынбай да оны түсінеді. Солай келіскен.

ӨЗБЕКТЕР МЕН ҚЫРҒЫЗДАР

Ауылда тұратын Әйіп ағайдың амандығын біле кетпек болып, қаладағы бір құрдасы жол-жөнекей соға кетсе керек. Есік алдында тұрған екі-үш жеңіл машинаны көрген әлгі құрдасы бірден үйге кіруге ұялып, орамнан шығып келе жатқан баладан:

– Үйде кімдер бар? – деп сұрайды. Бала қолындағы буы бұрқыраған бауырсақты аузына тығындап тұрып:

– Өзбектер мен қырғыздар. – дейді де әрі сөзге келмей ойын қуып кете барады.

Не істерін білмей қипақтап қалған Әйіптің құрдасы сәл тұрып: “Қой, танымайтын қонақтардың үстіне кіргенім ұят болар. Ас аңдып келді дер, тағы бір келгенде кіріп шығармын”, – деп жөніне кете барады.

Бірде Әйіпті қалада кездестірген құрдасы:

– Ана жолы ауылға соғып, амандығыңды біле кетейін деп едім, үйде өзбектер мен қырғыздар бар деген соң кірмей кеттім. – дейді.

– Ойбай-ау, олар өзіміздің ағайын, ауылдың тумалары ғой. Білмеуші ме едің, кәдімгі Күзембайдың қалада тұратын Қырғыз. Явленкада тұратын Өзбек деген балалары ғой. Анада менің мүшелтойыма келе алмаған соң бала-шағасымен сол жолы әдейі қайырлы болсын айта келіпті. Қап, сол жолы кірсең, біраз мәрсәре болып қалатын едік. – деді Әйіп.

– Қайдан білейін, өзбектер мен қырғыздар дегесін сонау жақтан келген бейтаныс қонақтарға бөгесін жасамайын деп ұялып едім. – деп жатыр құрдасы да ағынан жарылып.

– Маған шетелдік қонақтар күнде келе бермес, ендігі жолы ауылға келсең, үйге әдейі кіріп шық. – деп Әйіп те құрдасының аңқаулығына күліп жатыр.

БАСЫЕКЕУ...

Шаруашылықты басқарып тұрған Бәкең деген кісі бірде жұмыс жағдайымен мал қораларын аралап шықса керек. Сонда:

– Анауың не? Мұнауың не? Тазалық неге жоқ? Өнім неге аз? – деп жұмысқа жаңа орналасқан жас бригадирді сұрақтың астына алыпты. Бәкеңнің әр сұрағына:

– Басыекеу. бұл бұлай болды. Басыекеу. бұл солай болды... – деп әлгі бригадир сылтау айтып, ақтала берсе керек. Мұны ұнатпаған бастық оған ажырая қарап, ана-мынаны сұрай береді. Тағы бірде әлгі бригадир:

– Басыекеу... – дей бергенде Бәкен:

– Әй, бала, сен осы “басы екеу” дейтін сөзіңді қашан қоясын? Менің басым екеу емес, біреу. – деп құлақшынын шешіп, басын нұқып көрсетсе керек.

АУЗЫ БАР МА?

– Бәке, ревизор ана-мынаны қопарып, бәрін тізіп, акт жазып жатыр. Егер де оларды шынымен айғақтап, жоғары жаққа алып барса, бізді басымыздан сипай қоймас... Енді не істейміз? – дейді кабинетке имене кірген бас есепші.

– Сонда нені жазып жатыр?

– Сұрама, құрылысты қыртысын қопарып түгел ақтарып шықты. Ағаш үй деген қамыс үйлерді түгел тізіп жазды. Қорадағыны, қоймадағыны қоймай тіміскілеп санап алды. Жетпейді... өтпейді... әйтеуір, түртіп жазғандары көп болып жатыр. – дейді бас есепші ентіге түсіп. Бәкең де манағыдай емес, сұқ саусағымен үстелді тырсылдатып біраз отырды да:

– Аузы бар ма екен? – деді.

– Кімнің?

– Біздің деп пе едің, ревизордың?

– Әрине, бар, ауызсыз адам бола ма, – деп бас есепші Бәкеңе жақындай түсті.

– Ендеше ойлан, сол ауызды қыбын тауып тығында. Менен жөн сұрайтын жаңа істеп жүрген жоқсың ғой, – деді Бәкең жол тапқандай сабасына түсіп. Бас есепшіге де керегі осы еді. Бастықтың алдынан өтіп алайын деген қулығын жүзеге асырған ол кабинеттен көңілді шықты.

БІЗДІҢ МЫРҚЫМБАЙ

Бұл Бейімбеттің Мырқымбайы емес, кәдімгі өзіміз білетін ауылдың Мырқымбайы. Атына заты сай демекші, үнемі мықшыңдап пысып жүретін сол Мырқымбай таңның атысынан күннің батысына дейін аяқ-қолына бір тыным бермейді. Малын өріске шығарып салып, қайтарында ауыл іргесіндегі шоктан қураған ағаштың бір құшағын ала келетін. Ала жаздай сол әдетімен қыстық отынын да қысылмай жинап алатын. Сөйтіп жүріп кеңшардың жұмысынан да калып көрген күні жоқ. Бригадир:

– Әй, Мырқымбай, мал бағуға барасың. Әй, Мырқымбай, егін оруға барасың. Әй, Мырқымбай, трактор айдайсың. – десе, Мырқымбай ләм деместен тұра жөнелетін. Жанын жеген Мырқымбайдың осы елгезектігі нарық келген кезде де мұртын қисайтқан жоқ.

Кеңшардың күлі шығып, күні құрыған кезде жұмыссыз қалған тетелестері қатындарына ала дорбаны артып қойып, үйлерінде жамбастан жатып алды. Ал Мырқымбай болса тыным көрген жоқ. Атын жегіп алып, ауыл іргесіндегі ағаштардың ішін, құрай басқан егістік алқаптарын кезіп, шашылып жатқан темір-терсектерді жинады. Сонда құрдасы әрі құдайы көршісі Құрымбай:

– Әй, Мырқымбай, немене темірден там салғалы жүргеннен саумысың, – деп келеке қылатын.

– «Керек тастың ауырлығы жоқ» деген. Бұрын сүрінсең де жерден көтеріп алмайтын бұл темір-терсекті ертең іздейтіндер табылады. сонда көресің. – дейтін Мырқымбай өз жөнін біліп.

Арада бірер жыл өтіп, кәсіпкерлер қаулап шыға бастаған кезде темір-терсек сатып алушылар да сау ете түсті. Мырқымбай жиған-терген темірлерін қалаға сатып, қыруар ақша тапты. Сонда құрдасы Құрымбай: «Ауылдың іргесіндегі шашылып жатқан ақшаны да Мырқымбай ғұрлы жинап ала алмадық-ау» деп өкінгені бар. Мырқымбай болса сол ақшасын шытынатпай буып-түйіп, бір орыстың көнелеу тракторын сатып алды. Екі өкпесін әрең соғып, тырк-тырк етіп, есік алдына ентігіп жеткен тракторды көргенде сол баяғы құрдасы Құрымбай:

– Әй, Мырқымбай, мына дырылдақпен егін салғалы жүргеннен саумысың? Алдына андағы мәстегінді жегіп алмасаң, мынауыңның соқа

тартатын түрі жоқ, – деп келемеждеп күлгені бар. Сонда Мырқымбай:

– Салса несі бар, саламыз. Әуелі тракторды қатырып жөндеймін де, біраз жерге картоп өсіремін. керек десең, сенің огородыңды да жыртып беремін, – деген.

– Әй, Мырқымбай, біз картошкаға аса үйір казак емеспіз. Күзге таман бір тоқты-моқтыға үш-төрт қапшығын айырбастап алсақ, бізге сол жетеді. – деді Құрымбай.

– Қорандағы малыңды шетінетіп қайтесің, одан да көлеңкеде жата бермей, тым болды картоп өсір, – деп Мырқымбай құрдасына жанашырлығын білдірді.

– Сол түскірінді салар едім, құрт жеп шыдатпайды дейді ғой, – деп Құрымбай жалқаулықтың сылтауын алға тартты.

– «Шегірткеден қорыққан егін екпейді» деген бар. Сенікі соның кебін кигендік қой, – деп кейіген Мырқымбай құрдасына одан әрі аузын ашқан жоқ.

Сол жылы Мырқымбай мықшындап жүріп огородын кеңейтіп, дырылдағымен жер жыртып картоп салды. Жаз бойы жұрттың отын-шөбін тасып, қосымша табыс тапты. Күзде жинаған мол картобын сатып, су жаңа трактор алды. Бірде қолтығына қымқыра қысқан екі-үш қапшығы бар құрдасы Құрымбай келді.

– Әй, Мырқымбай, анада қорадағы малыңды шетінетпе деп өзің айтып едің, тіліңді

алмаппын. Отының бар, көмірің бар. шөбін бар, бәрін жыл сайын малға айырбастап алып жүріп, қорамның қаңырап бос қалғанын да аңғармаппын. Биылша картошқаңнан бере тұр. Бәлем, келесі көктемде ме. өзіміз салмасак болмайды, – деді.

– «Е, мынаған ақыл кірейін деген екен» деп ойлаған Мырқымбай құрдасының көңілін қалдырмады, қапшықтарын толтырып картоп салып берді. Ауру қалса да, әдет қала ма, кеңшар тарағалы біраз жыл үйінде жатып, шыбық басын сындырмай жалқаулықты желкесіне мықтап мінгізіп алған құрдасы сол көктемде де қурай басқан огородының маңына жуыған да жоқ.

Мырқымбай болса жаңа тракторымен біраз шаруаның басын қайырды. Алдымен картоп өсіретін алаңды ұлғайтты. Оны жалықпай баптап күтті. Жыл сайын тіркемесімен бес-алты машина картоп сатуды тұрақты ісіне айналдырды. Еншісіне тиген жерге жер қосып, бидай, арпа өсірді. Мойындарын сораптып екі жаңа комбайнды да орамына әкеліп қойды. Алдына салған отыз-қырық жылқысы және бар. Ал қатынының сүт, май, қаймақ сатып, азынаулақ тапқаны күнделікті тамақтан қалмай, жоқшылықтың ызғары арқасын қари бастаған құрдасы Құрымбай бір күні Мырқымбайға келді.

– Әй, Мырқымбай, әрі құрдас, әрі құдайы көршіміз. Жалқаулықты қойып, жұмысқа

кірейін деп едім. Мені өзіңе ал. өзгелер сияқты еңбегімді жемессің, – деді.

Мырқымбай құрдасының көңілін бұл жолы да қалдырған жоқ. Қазір Құрымбай құдай қалауын беріп, Мырқымбайдың жылқысын бағады. айлық еңбекақысын табады. Ал Мырқымбай болса қазір мықты бай. Нәсіп көзі – кәсіп деген осы екен-ау.

ҚАЛҒАН-ҚҰТҚАН ДА АС БОЛАДЫ

Владимир Дремасов қызметі өсіп, Жамбыл аудандық атқару комитетінің төрағасы болып тағайындалады. Оның қазақша сөйлегенде ана-мына қазаққа дес бермейтінін, тіпті қазақша әзіл қағытып, жұртты бір күлдіріп алатын әдеті барын жаңа қызметке барған жердің тұрғындары біле қоймаса керек.

Әлмисақтан келе жатқан әдет қой. Дремасов та жаңа қызметін аудандағы ауылдардың жағдайымен танысудан бастайды. Жүрген жерінде жиынды орыс тілінде өткізеді. Бірде шалғайдағы бөлімше болып отырған бір қазақ ауылына барып қайтуды жөн көреді.

Қара суық жел ойнаған күздің соңғы айы болса керек. Ауылға жақындағанда бір қайқаңнан өте бере машина тоқтап қалады. Жүргізушісі сыр берген тетікті аударып-төңкеріп.

іске қоса алмайды. Қара суық желге жаураған бұлар далада біраз тұрып қалады.

Әлден уақытта ауыл жақтан шыққан жеңіл машинаның қарасы көрінеді. Бұлар оны тоқтатып, жөн сұраса, ауыл бригадирі екен. Мән-жайды білген соң әлгі бригадир бұлардың машинасын соңына тіркеп, үйінің жанына алып келеді. Сынған тетікті тауып беріп, машинаны жөндеуге көмектеседі. Машиналары жөнделген соң Дремасов кейін қайтпақ болады.

– Үй іргесіне келіп, құрауыз кетесіздер ме?! Онсыз да далада біраз тұрып қалдыңыз. Үйге кіріп, жүрек жалғап алыңыз, – дейді бригадир жігіт қазақшылық танытып.

– Оның да жөн екен, – деп Дремасов бригадирдің соңынан ереді. Үйге кірген қонақтарды бригадирдің келіншегі жылы шыраймен қарсы алып, дастарқан жая бастайды. Арасында күйеуіне:

– Қонақ келгенін неге ескертпедің, бірдеңе пісіріп, дайындап қоятын едім ғой, – деп қысылған сыңай танытады.

– Оқасы жоқ, кешегі қонақтардан қалған құтқан етке пияз қосып, қуырып әкеле сал. Орыстар ғой, мүше іздеп жатпас, – дейді күйеуі де әйеліне кеңшілік жасап. Дастарқанға жайғасқан соң Дремасов:

– Келінжан, қысылмаңыз. «Ашыққанда жеген құйқаның дәмі ауыздан кетпес» деуші еді, мынау қалған-құтқан да ас болады, – дейді күлімсіреп.

Ауданға келген жаңа басшының қазақша сөйлегенін естіп, қатты ұялған үй иелері қоярда-қоймай қайта қазан көтеріпті. Сөйтіп, қонақтар ас ішіп, түннің бір уағында аттанса керек.

«ЕТ КОМБИНАТЫНА ТАПСЫРҒАН ЖОҚПЫЗ»

Соғыстан мүгедек болып оралған Шәмшит Қабдунасов зейнеткерлікке шыққанша Ленин аудандық атқару комитетінің төрағасы қызметін атқарыпты. Ақиқатын айтып, адал сөйлейтін, уәделі сөзін екі етпейтін, мінезі турашыл адам болса керек. Осы қасиетін сыйлаған тұрғындар бұйымтайы болса, ауданның бірінші хатшысына кірмей, сол кісіге келіп айтатын көрінеді.

Бірде соғыста бір аяғынан айырылған мүгедек ардагер Шәмшит Қабдунасовқа келіп:

– Аудан орталығында тұрамын. Күнкөріске күтіп отырған үш-төрт кара малым бар еді, шөп аздау болып тұр. Мынау Явленка астық қоймасында жем бар деп естідім. Содан азырақ жем алуға көмектессеңіз екен, – деп бұйымтайын айтады. Ардагердің сөзін мұқият тыңдаған Қабдунасов оған арыз жаздырып, бұрышына қолын қойып, қойма директорына жібереді. Арызды оқыған қойма директоры оны ортасынан қақ бөліп:

– Менде жұрттың бәріне тарататын жем жоқ, – деп ардагерді құр қайтарады. Жыр-

тылған арызды алып, ардагер Қабдунасовқа қайта кірсе керек. Ашуға булыққан төраға қойма директорын шұғыл түрде кабинетіне шақыртып алады. Отыруға да рұқсат бермей, тік тұрғызып қойып:

– Мен мынау бір қолымды, анау шал бір аяғын ет комбинатына тапсырған жоқпыз. Ел үшін, сендер үшін соғыста жоғалтып келдік. Соны түсінсең, жұрттан бұрын соғыс ардагерінің өтінішін орындауың керек. Бүгіннен қалдырмай жемді үйіне жеткізіп бер, – деп бұйырады. Ертеңіне әлгі ардагер телефон шалып, Шәмшит Қабдунасовқа шексіз алғысын білдірсе керек.

«ИНТЕРНАТТЫҢ ФОРМАСЫ, 200 ГРАММ НОРМАСЫ»

Бірде Шәмшит Қабдунасов Талапкер ауылына барады. Тұрғындармен кездескен соң мектеп-интернатқа да кіре шығады. Ауданнан басшы келді деген соң оқушылар залға жиналып, қарсы алады. Бір топ ересек оқушы осы сәтті пайдаланып, интернаттағы кемшілікті айтудың ретін ойластырады. Бірақ сөз бастауға ешкімнің батылы бармаса керек.

Оқушылармен жүздескен Қабдунасов сөз арасында:

– Интернаттарың жылы ма, тамақтарың тоқ па? – деп сұрайды. Аз үнсіздіктен кейін

жан-жағына жалтақтаған Амангелді Мәуленов
ортаға шығып:

Кигеніміз
Интернаттың формасы,
Жегеніміз
Екі жүз грамм нормасы.
Бірақ
Аш та қылмайды.
Ток та қылмайды.
Қарын ашып.
Қашып кетсек,

Бок та қылмайды. – деп тақпақтай ала жөнелсе керек. Оқушының айтпақ ойын түсінген Қабдунасов жанындағы мұғалімдер мен тәрбиешілерді ертіп, асханаға барады. Түскі асқа дайындалып жатқан аспаздар мен кезекшілер тамақты үстелдерге таратып қойыпты. Шай табақтарға салынған ботқаның мөлшерін көрген төраға тәрбиешілерге:

– Жеңдер, құрсаққа бірдеңе түссе, маған айтындар. – депті. Қасықпен екі-үш алғанда табактың түбі жалтырайтын ботқаны жеуге олар ұялса керек. Сол кезден бастап асханадағы астың нормасы жобаға келіп, оқушылардың көңілі жай тауыпты деседі.

ӨМІР, ШІРКІН, ТӘТТІ ҒОЙ

Жанажол ауылының ең қарт тұрғыны Шекен Тайқошқаров әкеммен түйдей құрдас еді.

«Соғыста мені бір ажалдан құтқарып қалған» деп, әкемді туған бауырындай жақсы көретін. Әкем тоқсанның бесеуіне келіп қайтыс болғанда, жаназасын өзі шығарып, қырық күн зират басына барып, дұғасын оқып отырды.

Бірде ауылға әдейі барып, әкемнің басына дұға оқытуға әлгі кісіні үйінен алып шықтым. Ауылдың үлкен молдасы да сол кісі болатын. Жолда әңгіме айтып отырған қариям:

– Біз жасарымызды жасадық, асарымызды асадық. Енді Алла тағала кісіге күнімізді салмай, жайымен о дүниеге алып кетсе, айтар өкпеміз жоқ, – деді. Бір кезде машина бір шұңқырға шойнаң ете түсті.

– Алла, жаным, өзің сақтай гөр! – деді қапысыз отырған қариямыз қатты абыржып:

– Ата, жаңа ғана «Алла о дүниеге алып кетсе, өкпеміз жоқ» деп отыр едіңіз ғой, – деймін күліп.

– Е, шырағым, жарық дүниеге не жетсін. Өмір, шіркін, тәтті ғой, оған кім тойған, – дейді де сөзін қайта жалғастырып:

– Балам, өмір туралы бір әңгіме айтайын. Дүниеге тіршілік атаулы пайда болғанда Жаратқан Иеміз соларға ғұмыр бөліп берсе керек. Адамға – қырық, есекке – қырық, итке – қырық, маймылға қырық жас беріпті. Адамның көзі тойған ба, өмірдің қызығын көре бастаған соң Жаратқан Иемізге қайта келіп:

– Маған аз ғұмыр беріпсің. жасыма тағы азырақ жас қос, – деп өтініш білдіріпті. Жаратқан Иеміз сәл ойланып:

– Өмірдің қадірін ұққан адам ғана екен. жаңа есек келіп, маған ұзақ ғұмыр беріпсің. аркам ауыр жүктен бір арылмай. қайыстай болып қатып қалдым, жарты ғұмырымды кейін ал деген соң, оның жиырма жасын, одан соң ит келіп, кісі есігінде жүріп, үйін күзетіп, малын бағып қалжырадым деген соң, оның жиырма жасын, олардан қалмай маймыл келіп, балаша мәз болып, жүгіруден, секіруден басқа ісім жоқ. қартайғанда оны атқарар күшім жоқ деген соң, оның жиырма жасын алып қалып едім. Алсан солардың жасын саған қосайын, – дейді. Сөйтіп, адам өзінің қырық жасына алпысты қосып, жүз жаспен үйіне қайтады.

Қылшылдаған қырық жасты өткізіп, алпысқа қадам басқан адам үйін жасандырып, бала-шағасын киіндіріп, асырау үшін бар ауыртпалықты арқасына салып тасиды. Бұл есектен алған жиырма жастың тұсы екен. Алпыстан асып, қарттыққа қараған шағында келін-баласы жұмысқа кеткенде үй күзетіп, немере-шөберелерді күтіп, күй кешеді. Біреу үйге келсе: «Ол неге келді», біреу бірдеңе сұраса: «Ол не алды» деген сауалды да жиі қояды. Бұл иттен алған жиырма жас екен. Сексеннен асып, тоқсанға ұзап қартайған адам балаша көңіл танытып, айтқанын аңғармай, қойғанын ұмытып

калады. Бұл маймылдан алған жиырма жастың кезі екен. Міне, адам қандай жағдай болса да өмірдің қызығына тоймай, жарық дүниеге құштар болған. Әлгінде Алла, жаным, өзің сақтай гөр дегенім содан болар, — деді қариям.

Арада бірер жылдан кейін ол кісі Құдай берген ғұмырдың тоқсан сегіз жасын жасап, қайтыс болды.

АҢҚАУ АРЫСТАН

«Бұлақ» кеңшары жаңа құрылған кезде біраз жігіттер жүргізуші болып жұмысқа орналасады. Солардың ішінде жүргізушілік курсты енді ғана бітірген Арыстан Сүлейменов те бар еді. Жұмысқа елгезек болғанымен, аңқылдаған ақ көңіліне сай аңқаулығы да мол болатын. Бірде Арыстан ауыл сыртындағы жанармай стансасынан машинасына бензин құйып алып, мал фермасына бет алады. Машиналарына бензин құйған екі-үш жігіт те іле соның соңынан шығады. Келе жатса, қара жолдың қақ ортасында теңкиіп жатқан үлкен бакты көреді. Жігіттер тоқтай қалып, бакты қараса, бензинге толы екен. «Дәуде болса, бұл Арыстандыкі» деп бакты жабыла көтеріп, қораптарына салып алады. Бір шоқты айналып өте бергенде машинасының капотын шалқасынан ашып қойып, әуре-сарсаңға түсіп жатқан Арыстанды көреді.

– Арыстан, не болды, машинаң жарамай қалды ма? – деседі бұлар бірдеңені сезіп.

– Жаңа ғана бензин құйып шығып едім, машинам от алмай, бық-бық етіп сөне беріп тұрғаны. – деді Арыстан күйіп-пісіп.

– Мүмкін, бактан бензин келмей тұрған шығар, бағыңды қарашы. – дейді жігіттер жымың-жымың етіп. Арыстан жерге секіріп түсіп, бағын қарап, үңірейіп тұрған бос орнын көріп:

– Ойбай-ау, жаңа ғана орнында тұрған жоқ па еді, шайтан қағып кетті ме? – деп аңқылдаған қалпы станса жаққа жүгіре жөнеледі.

– Әй, Арыстан, жаңа біз жолдан бак тауып алдық, мүмкін, сенікі болар? – дейді әлгілер. Кері жүгірген Арыстан қорапқа қарғып мініп қараса, өзінің бағы екен.

– Ә, бензин бағы түсіп қалады деп кім ойлаған. – дейді өзіне-өзі таң болып. Бақса, машинаның жүргеніне мәз болып, бакты бекітіп қойған белдік темірлердің ағытылып қалғанын да аңғармапты. Содан кейін Арыстан бензин құйған сайын бағын жұлқылап тексеруді әдетке айналдырса керек.

Тағы бірде директор Арыстанға бір топ кемпір-шалды көрші Бірлік ауылына батаға апарып келуді тапсырады. Қары қалың қаңтардың іші болса керек. Арыстан қораптың жабылғы болығын қымтап, қалың етіп сабан төсеп, айтқан уақытта кісілерді мінгізіп алып, бір-ақ тартады. Жаңажолдың грейдерінен қатты келіп

қалған ол орталық тас жолға жалт бұрылғанда ағытылып кеткен қорап қалың қардың үстімен сырғанап барып, жол жиегінде күртiкке кiрiп бiр-ақ тоқтайды. Қорапта жайғасып отырған шалдардың бiрi:

– Мiнгенiмiз жаңа ғана едi ғой, жетiп қалдық па? – дейдi есiн жиып үлгермеген қалпы. Оның сөзiн жалғастырған екiншi шал:

– Бұл бала жын қуғандай қатты жүредi деушi едi. Бiрлiкке құстай ұшып жеткiзгенiн қарашы! Ал не отырыс, түсейiк, – дейдi. Шеттеу отырған шалдың бiрi таяғымен болықтың етегiн көтерiп, тысқа көз салады да:

– Ойбай-ау, тас жол анда, бiз мұнда, бұл қалай, машинамыз жол жиегiндегi күртiкке түсiп батып қалған жоқ па өзi? – дейдi абыржып. Қиқалаңдаған қалпы тысқа шығады. Бiр кезде әлгiнiң ащы дауысы бәрiн селк ете түсiрдi.

– Ойбай, машина жоқ, қардың астына сүңгiп кетпесе қарасы көрiнбейдi. – дедi. Қораптағы шал-кемпiрдiң бәрi опыр-топыр тысқа шығады. Не болғанын түсiнер емес, қар үстiнде қалқып қонған қорапка бiр қарайды, тас жолға бiр қарайды. Машина да жоқ, жүргiзушi де жоқ.

Бұл кезде Арыстан артына бiр қарамастан, ызғытқан қалпы Бiрлiктегi түсетiн үйдiң ауласына жетiп бiр-ақ тоқтайды. Есiк алдында күтiп тұрғандардың бiрi құйрығы жұлынған тауықтай сидаңдаған қорапсыз машинаны көрiп таңданған кейiппен:

– Шырағым, Жаңажолдан келдің бе. кісілерің қайда? – дейді.

– Қорапта отыр, қазір түсіріп аламыз. – дейді Арыстан кабинадан түсіп жатып. Сосын артына қарап:

– Ойбай, жаңа ауылдан шыққанда корабым бар еді ғой, шайтан қағып кеткен бе?! – деп сөзге келместен машинасына қайта отыра салып. келген ізімен кейін тұра тартады. Сол ызғытқан бойы жол жиегін қарап отырып. Жаңажолдың бұрылысына бір-ақ жетеді. Келсе. кемпір-шалдар қорапты ыктасын қылып отыр екен. Абырой болғанда, сол күні ауа райы да жайлы болған.

Арыстан жанталасып ауылдан трактор әкеліп. қорапты орнына қондырып. тас жолға шыққан соң:

– Ана ауылға қайта барамыз ба, жұрт аяғы тарқағанша үлгереміз, – дейді кінәсін жуып-шаймақ болып. Сонда шалдардың бірі:

– Шырағым, ондағы жұрт біздің батамызға келмей тұрғанда аман-сауымызда ауылға жеткіз. – депті. Арыстан осы оқиғадан кейін де жолға шыққанда анда-санда артына қарап. қораптың болттарын байқап отыратын болса керек. Сөйтіп. анқаулығымен ағаттық жіберген істерімен ысылған Арыстан кейін «Мереке» кеңшарында ұзақ жыл механик. инженер болып зейнеткерлікке шығып, биыл марқұм болды.

ҚАЙЫРЫМДЫ ЖАН

Жаңажол ауылында Әубәкір деген атамыздың мінезі қожанасырлау. оның үстіне құлағының мүкісі бар еді. Үлкенді-кішіге қайырымдылығы мол болатын.

Бірде жаңа шошала тоқимын деп тоғайдан жас тал әкеліп, есік алдына түсіреді де, үйге шай ішуге кіреді. Қою шайды ішіп, буыны босап кеткен атамыз бірер сағат мызғып алады.

Ол кезде ауыл балалары тал шыбықты ат қылып мініп ойнайтын. Маңайында кісі көрінбеген соң бала біткен әлгі талды бір-бірден бөлісіп алып, жас қабығын сыпырып нөқта тоқып, ойынға кіріседі. Біраздан соң есік алдына шыққан атамыз талының ойсырап қалғанын көріп, анадай жерде шаң бұрқыратып ат ойнап жүрген балалардың алғанын сезеді. Жанына шақырса, ұрысады деп қорыққан балалар жуымайды. Сонда атамыз «бұларға ұрысқанмен мән болмас, баска бір амалын ойлайын» деп үйге кіріп, қайта шығады да:

– Әй, балалар, бері келіңдер сендерге акша беремін, – дейді. Әлгі сөзді естіген балалар алған талдарын орнына әкеліп, жапырлап атамыздың жанына жинала қалыпты.

– Ертең тағы тал әкелемін, қозғамайсыңдар ма? – дейді.

– Жоқ-жоқ, ата, қозғамаймыз, – деседі балалар шуылдап. Сосын атамыз әлгілерге ақ күміс

таратыпты. Қолдарына ақша тиген балалар дүкенге қарай тұра жүгіреді. Бір істі тындырғандай атамыз олардың артынан мәз болып қарап тұрса керек.

«БАЗАРҒА ӨЗ АЯҒЫМЕН КЕЛЕТІН БОЛСА...»

Бірде ауылда тұратын Әбен деген кісі қыстан қысылып шыққан биесін сойып, етін базарға апарып сатып, орнына бір жабағы алып қоймақшы болады. Күйеуінің бұл ойын естіген әйелі қомсынып:

– Ту биенің орнына жабағы аламын дегенің не, есің дұрыс па?! – деп ашуланады. Сонда Әбен:

– Әй, қатын, сен не білесің. Ертең осы биенің орнына жабағы түгіл тышқак лақ та ала алмайсың. Әзірге төрт аяғымен тік тұрғанда құтылу керек. – деп айтқанынан қайтпайды. Сөйтіп, көтерем биесін сойып, етін қаладағы базарға әкеліп, саудаға салады. Мұрындарын тыржитып, ерсілі-қарсылы өтіп жатқандардың ішінен бір кезде Қабен деген танысы кездесе кетеді.

– Әй, Әбен, биенді сойып, базарға салып тұрсың ба? Тірідей неге әкелмедің, мініске жылқы іздеп жүр едім. – дейді. Сонда Әбен:

– Әй, Қабен, сен де қызық екенсің, базарға өз аяғымен келетін болса, сойып не жыным бар еді. – деген екен.

ИТТИҢ ПАРЫЗЫ ҒОЙ

Сол Әбен мен Қабен бір жылдары Балуан ауылында көрші болып тұрыпты. Екі үйдің әйелі үй шаруасын тындыра салып, бір-біріне барып, ауылдағы ана-мына оқиғаларды ортаға алып, ауыздарын сөзден құрғатпай, біраз өсек-аяңмен әңгіме-дүкен құрады екен.

Бірде күндегі әдетімен Қабеннің қатыны Әбеннің үйіне барады. Аулаға кіре бергенде әлгі үйдің босағада бос жатқан кішкентай қандес иті Қабеннің қатынын қауып алады. Баж ете түскен қатын санын басып, үйіне тұра тартады. Алдынан шыққан Қабенге болған жайды айтып, өксігін баса алмайды.

– Ол не басынғаны, кішкентай итіне менің таудай қатынымды қаптырып. Мен қазір барып сыбағасын берейін, – деп Қабен де кіжініп Әбеннің үйіне жетіп келеді. Көршісінің сұрланған жүзін көріп:

– Қабеке, не болды, жайшылық па? – дейді Әбен.

– Жай болушы ма еді, итің қатынымды қауыпты. Жөнге келтір, әйтпесе атып тастаймын, – дейді Қабен ашуын баса алмай. Сонда Әбен аузындағы насыбайын жерге шырт етіп түкіріп тастап:

– Әй, Қабен, сен де қызық екенсің, ол иттің парызы ғой. Қаппаса ит бола ма, – десе керек.

«ҚОС АРҚЫМАҚҚА МІНІП КЕЛДІМ»

Сенбі күні қала көшесін қыдырып жүрген Қабен ойда жоқта көңіл қимас екі досымен кездесе қалады. Ебепке себеп дегендей әлгі достарымен кездесуін сырамен бастап, түбін арақпен түптейді. Арақтың түбіне кім жеткен, іше-іше буыны былқылдап, денесі сылқылдап, тік тұрып тәй-тәй баса алмай қалады. Сосын әлгі екі досы қалған-құтқан күштерін жинап, Қабенді арқалап үйіне әкеліп салады. Есік алдында қарсы алған қатыны Қабеннің мас күйін көріп:

– Әй, мына түріңмен қалай жеттің, – деп ұрыса бастайды. Сонда Қабен:

– Әй, қатын, бұл жолы еңбектеген жоқпын, қос арқымаққа мініп келдім, – десе керек.

ЗИЯНДЫ ЦЕХ

Қабен қатынымен қосылғанына той жасапты. Сонда сөз сөйлеген бір қонақ:

– Менің есебім бойынша, Қабен бұл қатынмен қосылғанына елу жыл, нағыз алтын той, сол үшін алып қояйық, – депті, қолындағы бокалын тік көтеріп.

Әлгінің жанында отырған екінші қонақ екіленіп орнынан атып тұрып:

– Қалайша елу жыл. Біз бір мезгілде қатын алдық. Оған, міне, жиырма бес жыл. Бұл ал-

тын емес, күміс той. – депті. Сонда анау айтқанынан қайтпай:

– Сен қызық екенсің, зиянды цехта жұмыс істегендердің уақыты екі еселенеді. Ал Қабеннің катыны зиянды цехтардан кем бе. Өздерің байқандаршы, шахтадан шыққандай Қабеннің дені дел-сал, беті алым-салым болып жүреді емес пе. Так что елу дегенімнің еш қатесі жоқ. – депті.

ТАЗА СУ

Ертеректе Жібек деген әжеміз керемет ырымшыл әрі таза кісі болыпты. Ағыны ойнап жатқан Есілге су алуға барса, бірден шелегіне су құймай, ожаумен қырық рет сапырып отырып, сосын ғана су алады екен. Мұны көрген жас келіншектер:

– Әже, ожаумен суды неге сапырып отырасыз? – деп сұрайды. Сонда әжеміз:

– Е, шырақтарым, сендер әлі жассыңдар ғой. Таза су алу үшін қырық қасық су төгу керек. Бұл баяғыдан келе жатқан ырым ғой. Сонда ғана таза су аласыңдар. – депті.

«КЕШ КЕЛГЕНІМДІ ҚАРАШЫ»

Ертеректе ауылдан қалаға алғаш келген бір қария көшеде ерсілі-қарсылы ағылған машиналарды, сапырылысқан жұртты көріп:

– Апырмай, ертерек келмей, қаланың дәл көшіп жатқанында келгенімді қарашы. – деп өкініпті.

ЕКІ ӘЙЕЛДІҢ ӘҢГІМЕСІНЕН

– Осы сен байға шығып па едің!?

– Немене, осы күнге дейін байға шықпай шошқа тағалап жүр деп естіп пе едің? Әне, бесіншісі келе жатыр.

– Көтек-ау, байдан коллекция жинап жатқаннан саумысың?

– Біздің бай соңғы кезде саяжай алып, өсімдік өсірумен айналысып жатыр.

– Қалай, өсірген өсімдігі өнім беріп жүр ме?

– Бергенде қалай, көктемде жүз картоп отырғызып, күзде жүз картоп жинап алды. Қуанғаны сондай, «бірде-бір картопты шығынға ұшыратқан жоқпын. Түбінде Мичурин боламын». – деп мақтанып отыр.

– Осы біздің еркектерден қай жеріміз кем?

– Қай жеріміз кем болушы еді, шашты күзеп, еркектерше кекілмен жүретін болдық. Ұзын көйлекті қиып, шолтаңдаған шолақ юбка не шалбар киетін болдық. Еркектерше арақ

ішіп, шылым шегеміз. Жұмыстан шығып, сыра ішіп, көше кеземіз. Айтшы өзің, еркектерден неміз кем? Тойға барсақ, қалыспай сөз сөйлейміз. Еркектің айтқанына көнбейміз.

– Дұрыс айтасың, құрбым. Енді міне, еркектермен бірге зейнеткерлікке шығатын болдық. Еркектерден қай жеріміз кем деп енді айтып көр.

ҮШ ТІЛДІ БІЛЕТІН ТОТЫ

Әбен әлі мектепке бара қоймаған ұл мен қызын керемет жақсы көреді. “Қазығымды айналатын ұлдан айналайын. Жанымды аймалайтын қыздан айналайын” деп, екеуін емешегі үзіле еркелетіп, айтқандарын екі етпей орындап отырады.

Бірде қызының туған күніне сыйлық жасау үшін дүкен кезіп шығады. Олай жүріп, былай жүріп, қолайлы сыйлық таба алмай толғанып тұрғанда қызының құсты жақсы көретіні есіне түсе кетеді. Олжа тапқандай қуанып, “Табиғат” дүкеніне бір-ақ тартады.

Сөредегі торында тойтаңдап ойнаған тотыларды көріп, қызығып кетеді.

– Шырағым, мына тотыларың сөйлей біле ме? – дейді сатушыға.

– Ой, ағатай, сөйлегенде қандай, үш тілде сайрайды. Заман талабын ұққан тотылар ғой.

Мәселен, бір аяғын тартсаң қазақша, екінші аяғын тартсаң орысша, ал екі аяғын бірдей тартсаң ағылшынша сайрап қоя береді, – дейді сатушы да Әбенді қызықтыра түсіп.

Қызынан ештеңені аямайтын Әбен бағасына да қарамай әлгі үш тілді біледі деген тотының бірін сатып алып, үйіне әкеледі. Қызына арнап алған тосын сыйлыққа таңданған әйелі:

– Рас үш тілде сөйлейтін тоты ма? – дейді күйеуіне сеніңкіремей.

– Сенбесең, кәне, бір аяғын көтерші, – дейді Әбен. Әйелі тотының бір аяғын көтере бергенде “Абайла” деп қалады тоты. Әлгі сөзді естіген әйелі тотының екінші аяғын көтереді.

– Осторожно, – дейді тоты.

– Ой, мынау керемет тоты ғой, – деп әйелі құстың екі аяғын бірдей көтеріп қалады.

Сонда тоты:

– Е... Пош... Мать... құлатасың ба!?! – десе керек. Мұны естіген Әбен:

– Әне, үш тілді білетін тоты деп айттым ғой, – деп мәз болыпты.

БАЖАЛАР ҚАЛЖЫҢЫ

Әйтен Тасбаев пен Мәжікен Ғаббасов бажа. “Малда бота тату. Адамда бажа тату” дегендей екеуі жиын-тойда, мерекелі күндерде бір-бірі-

не қонаққа барып, жиі араласып жүреді екен. Бір қызығы, жастары егде тартып қалса да екеуі бір-бірін есімдерін атамай, бажаласып отыратын көрінеді.

Бірде Мәжікен отбасымен Жаңажолға – Әйтен бажасының үйіне қонаққа бара қалады. Әйтен де бажасын көптен көрмегендей-ақ қуана қарсы алып, қойын сойып, қонақ қылады. Маңайындағы ағайын-туыстарының үлкендерін қалдырмай шақырады. Ас үстінде біраз қалжың айтылып, біраз әңгіменің тиегі ағытылады. Сөз арасында Мәжікен бажасына аңдаусыз Әйтеке деп қалады. Әлгі сөз құлағына оғаштау естілді ме, Әйтен аяқастынан өкпелі ашуға басып:

– «Әйің» не, «текең» не? «Әй» деп қаратып алып, «теке» деп мазақ қылғаның ба? – дейді. Сонда сөзден тосылмайтын Мәжікен:

– Ой, бажа, сәл сабыр ет. Жастайыңнан мал баққан өзің жақсы білесің, қай өрісте болмасын бір үйір қойды серке болған ақ теке басқарып жүреді емес пе. Сол сияқты маңайыңдағы ағайындарға өзің бас болып жүрсің. Сенің айтқаныңнан біреуі де ауытқымайды. Ендеше, Әйтеке дегенімнің несі мін, – депті, сөздің артын қалжыңға айналдырып.

– Е, ондай оймен айтсаң, жөн екен, – деп Әйтен бажасы сабасына түсіпті.

ІШТЕРІҢ КҮЙСЕ, ТҰЗ ЖАЛАҢДАР

Ауылдағы шоферлардың ішінде ең ергежейлісі Тәпи болды. Бірге өскен құрдастары еркекеткендей әрі қалжыңдағандай сыңаймен оны Бәләкәй деп атайтын. Жұрттың аузы да соған үйреніп кетті. Сырттан келгендер Тәпиден гөрі Бәләкәй қайда деп сұраса, бірден жөн-жобасын айтып тауып беретін. Әкесі сол Бәләкәйді бойына карамай көрші ауылдағы көңілі жақын Қыдудың қауғадай ұзын қызына үйлендіреді. Мұны да құрдастары әзілге айналдырып:

– Бәләкәйің пәле, қашанға мықшындап жүрсін, бойы жетпейтін жерге жұмсау үшін әйелдің ұзынын алған ғой, – деп қалжыңдайтын.

Бір жылы ауылға егін жинасуға келген солдаттар он шақты машинасын тастап кетті. Жылпос жігіттер завгармен тіл табысып, жөні бүтін машиналарды сол күні-ақ бөлісіп алды. Ішіндегі ауыр “Урал” машинасы Бәләкәйға бұйырды. Алмауға амалы жоқ, мініп жүрген машинасы екі күннің бірінде сынып, жолда қалатын. Жарытып айлық та таба алмайтын.

Мына машинаға мінгесін бейнет көруден қалды. Үнемі рейстен қалмай, жақсы еңбекақы да табатын болды. Бастықтардан алғыс та алатын болды. Темірдің аты темір ғой, бірде құм артып келе жатқанда доңғалағының желі шығып кетеді. Ауыр машинаның үлкен доңғалағын

мыкшындап ауыстырып жатқанда жанынан өтіп бара жатқан құрдастары қалжыңдап:

– Әй, Бәләкәй, қалың қалай, әлгі көмектесетін ұзын әйелің қайда?– деп сұрайтын көрінеді. Сонда Бәләкәй:

– Немене, әйелдің ұзыны мен доңғалақтың үлкені маған ғана бұйырғанын көре алмай жүрсіңдер ме, іштерің күйсе, тұз жалаңдар. – десе керек.

ҚАЗАҚҚА ТӘН ЕКІ АУРУ

Қазір не көп – емші көп. Кеудесіне қасық жапсырған да емші. Үшкіріп су берген де емші. Тамырыңды басып, жұлыныңды жұлқылаған да емші. Шыбын жаның үшін не істемейсің. Ауруханаға барып, кезекте сарылғанда, кымбат дәрі алып, қалтаң қағылғанда, кейде осы емшілерге де барғанды жөн көреміз.

Мұнда да ауруханадағы сияқты иірілген жіптей үйірілген кезек. Тәуіптен тәуір болып кетердей емшінің есігіне телміре қарап ұзақ отырғаның. Кезегің жетіп, ішке кірсең емші де дәрігердей қай жерің ауырадыға басып, сауалын саумалай жөнеледі. Нағыз емші болса ауырған жеріңді дөп басып өзі айтып бермей ме! Жоқ, сылап-сипай бастағанда буының балбырап, есің елжіреп, бар ауруыңды қалай айтып қойғаныңды өзің де байқамай қаласың. Емшіге де керегі осы болар.

Сол емшілерің бір-бірінің аузына түкіріп қойғандай:

– Ауруың асқынып кетіпті, арасын суытпай он рет келсең, құлантаза сауығып кетесің, – деседі. Шыбынжан үшін не істемейсің. Жылы сөзбен жетектеген соң барасың. Бір барғанда қолақысына екі жүз теңгені беруге ұятсынып, бес жүз теңгелікті қыстырып кетесің. Сөйтіп, он барғаның бес мың теңге. Ал есік алдында өзің сықылды кезек күткен он шақты адамды көрсең, емшіге кіретін кірісті есептемей-ақ ішің сезеді.

Жә, шыбынжаның үшін бергенің садақа ғой. Бірақ, сол емшілердің айтатын ауруы, қоятын диагнозы екі-ақ түрлі. “Көздігіпсің не тіл тиіпті” деседі. Осы орайда бір досымның айтқаны есіме түсіп тұрғаны.

– Бетім бұжыр, бойым мықыр, Асып-тасыған байлығым жоқ. Ұлан-асыр айлығым жоқ. Жетер-жетпес күн көріп жүрген пендемін. Маған қайтып тіл, көз тиеді, – деп еді ол. Сол досымның таңданғанында мән бар сияқты.

“ЖЕР АУДАРСАҢ, МАНАРМЕН БІРГЕ АУДАРШЫ”

Ерте кезде жергілікті басшылар жұмыс істемегендерді жер аударамыз деп қорқытатын көрінеді. Ауылда тұратын Әлқиса күн

ұзаққа ұйқыны ермек кылып, колхоз жұмысына шықпай, үйінде жатады екен. Келіншегі Манар болса колхоздың сиырын сауып, бұзауын бағып, жұмыстан қалып көрген жоқ.

Бір күні колхоз басқармасы келіншегіне әбден арқа сүйеп алған Әлкисаны кеңсесіне шақырып:

– Әй, Әлкиса, денің сау, мүшең бүтін, жұмысқа шықпай қойдың. Колхоздың басқарма мүшелері сені жер аударамыз деп бірауыздан ұйғарым жасап отыр. – десе керек. Сонда Әлкиса:

– Басеке, жер аударсаң, Манармен бірге аударшы, әйтпесе аштан өлемін ғой. – депті өтініп.

“КӨП АҚША”

Әлкисаның сол Манары оқу оқымаған, есеп білмеген қараңғы болыпты. Бірде көршісі өлердегі сөзін айтып, он сом қарызға ақша сұрап алыпты. Арада бірер күн өткенде әлгі көршісі ылғи бір сомдықтан алған қарызын қайтарып беріпті. Будыраған бір сомдықтарды Манар жанталасып қалтасына салып алып, кешкілік көрші үйлерді қыдырып келген шалына жерден жеті қоян тапқандай қуанып:

– Әй, шал, анада көршіге бір-ақ қағаз ақша беріп едім, мана сол қарызымды бір бума қылып қайтарды, қателесті білем, – депті.

Кемпірінің қолындағы ақшаны санап шыққан Әлқиса:

– Әй, Манар, сен оған он сом бердің. Өйткені, сенде тұтас он сомдық қана болатын. Ол саған бір сомдықпен сол он сомды қайтарды, еш қателескен жоқ, – дейді.

– Қайдан білейін, бір ақшаның орнына көп ақша әкелгесін қателесті ме деп ойлағаным ғой, – десе керек Манар.

Сол Манар бірде көршісімен дүкенге барыпты. Қалтасында Әлқиса берген тұтас үш сомдық ақшасы бар екен. Дүкенші қызға:

– Шырағым, бір кило қант, бір кило мәмпәси өлше, бір пәшке шай бер. Өне бір кездеменің түсі әдемі екен, одан үш метрін өлше, – депті. Сонда Манардың ақша мөрін айыра алмайтынын білетін көршісі:

– Әй, Манар, алып жатырсың, алып жатырсың, ақшаң жете ме, – дейді.

– Жетеді, шал айтқан, бұл көк қағаз мәйдаласаң көп ақша деп, сосын қысылмай алып жатқаным ғой, – депті Манар танауын шүйіріп.

ЕСЕСІН ЖІБЕРМЕГЕН ҚҰРДАСТАР

Ертеде Ерәлі мен Серәлі деген екі құрдас оқуға жоқ болып, колхоздың жұмысына ерте араласып, жылқы бақса керек. Бірде бір үйір жылқы жоғалып, екеуі соны іздеуге шығады.

Біраз ауылдың мал жайылымын аралап, жоқтарын таппай әбден қалжырайды. Бір ауылдың маңайындағы зираттан өте бергенде қақпасының маңдайшасына арабша жазылған жазуды көріп Ерәлі:

– Өзге зираттардан мұндай жазуды көрген жоқ едім, мынада не жазылған, – деп сұрайды. Сонда Серәлі ат үстінде қалжырап келе жатса да құрдастық қатжыңын тастамай:

– “Хош келдіңіздер” деп жазылыпты, – дей салады. Анау да, «мұнысы ыңғайсыздау екен» дегеннен басқа тіл қатпайды.

Енді бірде Ерәлі мен Серәлі ауданға озаттардың слетіне барады. Слеттен шығып көше қыдырып келе жатқанда бір үйдің маңдайшасына көмескілеу жазылған “Райбольница” деген жазуды көріп, Серәлі:

– Бұл не деген жазу, қандай мекеме? – деп сұрайды. Сонда Ерәлі анада құрдасының өзіне қалжыңдағаны есіне түсіп кетіп:

– Ту, Серәлі, соны да түсінбей тұрсың ба? “Жұмакқа барасың” деген жазу емес пе, – депті. Құрдастар бір-біріне осылай есе қайтарса керек.

“КЕРОСИН ҚАТҚАНДА ӘПЕРЕМ”

Шора деген құдам үйленген жылы бірер ай өтпей жатып балдызы қонаққа келсе керек.

Жақсы көретін балдызын Шора да есі шығып қарсы алады. Үйіне қайтарда сол балдызы:

– Жезде, апам екеулеріңіздің орталарыңызда талай хат тасыдым ғой. Сол еңбегіме ескерткіш болсын, жақсы қол сағат әпер, – депті.

Шораның сөзге шешендігі былай тұрсын, аяқастынан тауып кететін қулығы да бар-ды. Сол әдетіне басып:

– Е, балдызжан, сенен нені аяймын. Керосин қатқан кезде алтын сағат әперемін, – депті еркелеген балдызына. Жас балдызы сол кезде сөздің нарқына түсіне қоймаса да, жездесінің уәдесіне қуанып үйіне қайтса керек.

Арада елу жыл өткен соң апа-жездесінің алтын тойына келген сол балдызы:

– Жезде, баяғыдағы алтын сағат әперемін деген уәденіз қайда? – депті. Сонда жездесі:

– Е, балдызжан, уәде орнында тұр ғой. Тек керосиннің қатпай қойғанын қарашы, – десе керек.

ТҮКЕҢНІҢ МҰҢЫ

Осыдан он шақты жыл бұрын бірге қызмет істеген Түкеңді көшеде кездестірдім. Бұрынғыдай жылтыраған өң, тік тұлға жоқ. Жүдеу жүзі, беттегі айқыш-ұйқыш әжім, иілген бел, имиген иек кәріліктің белгісін айқын аңғартып-ақ тұр.

– Әу, Түке, мынау түрің не, ауырып жүргеннен саумысың? – деймін.

– Е, Жүке, жүйке жұқарып, көңіл мұқалып, қуат кеткесін, кәрілік жеткесін, халдің несің сұрайсың. Оның үстіне, әлгі үйдегі... - деді де әр жағында жалғасып келе жатқан сөзін комейіне кептеп тастады. Әңгіменің аңызын іштей сезе қойдым да:

– Үйдегі жеңгейдің халі қалай? – дедім.

– Қалай болушы еді, сол баяғы өзің корген қалпы. “Ауру қалса да әдет қалмайды” деген рас-ау. Баладай бая-шаялығы былай тұрсын, ырду-дырдуын, бақырып-шақыруын әлі қойған жоқ. Бір сәтке кіріп шыққан келін баланы қуырдақтай қуырып, өзіммен қырық пышак болып қырқысып жатқаны. Бұрын анда-санда қарсыласып қалатын қауқарым бар еді, қазір ығына жүндей жығылып жүре берем.

– Ой, Түке, кезінде жігіттің төресі едіңіз...

– Айтпа деймін, жас кезімде қарабасып үйленіп қалдым. “Қыз кезінде бәрі жақсы, жаман қатын қайдан шығады?” деуші еді бұрынғылар. Мен де қыз кезінде қылығын байқамаппын. Кезінде сол жеңгенді тастай салуға коммунистік партиядан қорықтым. Өзің білесің, ол кезде әйелін тастағанды партиядан шығарып, қызметтен қуып, қым-қуыт тәлкекке салатын еді ғой. Енді ондай ой болса да, көңілге құрсау салған кәрілік мынау, амал жоқ көнеміз де.

Ағынан ақтарылған Түкең бір кезде сағатына қарады да:

– Ой, Жүке, жеңгең айтқан уақыт бітті. үйге қайтайын. – деді. Бір кездескенде жақсы көретін інісіндей ішкі сырын жайып салған Түкеңнің артынан ұзақ карап тұрып қалыппын.

НЕСІН АЙТАСЫҢ, ҰРЫП ЖЫҚТЫМ

Еркек болғасын, ерте кетіп, кеш келеміз. Қатын-баланың қамы үшін қоймадағы қоңды дүниені қотарып кетпесек те, қолтығымыз бос келмейді. Бүгін де сондай бір олжаның басын қайырып, кешкісін үйге көңілді оралдым. Мұндайда ораулы дүниені қатыным Қатыштың қолына ұстата салсам, қатты қуанып қалады. Бүгін де сөйттім. Әндетіп жүріп, жылы-жұмсақ ас-суын әп-сәтте дайындады.

Қатыштың қаймақ құйған күрең шайын біраз сімірдім де, төсекке жайғастым. Жата бергенім сол еді, бастығым шұғыл түрде телефон соқты. “Апырмай, манағыны біліп қойған ба?” деп күдіктенген күймен бас жағымдағы телефонның құлағын көтердім. Бастығымның әшейінде жаркылдайтын даусынан күлкінің иісі сезілмейді, қысқа сөйлеп, ертеңгісін ертемен аудан орталығынан бір дөкейдің тексеріске келетінін хабардар етті. Хабарды естуім мұн екен, мамық жастықтан басымды қалай жұтып алғанымды да аңдамай қалдым.

Таңды күту қайда, түнде дүбіліп, айнала ат шаптырдым. Ат шаптырғанда бір шеті дүкенші бикеш, бір шеті - кеңсе, бір шеті – ас үйдің қамы болды. Ертерек керегіңді алып қоймасаң, дүкенші бикешті таба алмайсың. Сілең қатқыр түске дейін ұйқы басады да, түстен кейін шіл-дехана, туған күн, ойын-сауық жиындарына қашады. Кеңсеге шапқаным – ана-мына қағазға түспей қалған таңбаларды түсіріп, тексеріске дейін жып-жылмағай етіп қою. Ал асүйдегі шаруа белгілі ғой. Жолсоқты болып келген жолаушының жонын жібітіп алу үшін дастарқан әзірлеу. Қорадағы бағылан қойдың бірі түн ішінде пышаққа жығылды. Бас үйітіліп, қуырдақ қуырылды.

Қоңыр қораз өңешін жыртып, ән салысымен кеңсеге тарттым. Кешікпей тексеруге дөкейім де келді. Келе іске кірісті. Әбден тісқакқан жан-ау шамасы, ана қағазды бір, мына қағазды бір төңкеріп, құм ішінен алтын іздегендей тіміскіледі. Бір кезде кем-кетікті тапты білем, адырайған көзін сығырайтып, үнсіз маған қарады. Қалың қамыстай жапырылған кірпіктің арасынан бадырайған бұқа көзден ұшқын ұшқандай тұла бойым күйіп барады. Үнсіздікті қағазға қазықша қадалған сұқ саусағы бұзды. Қағазды бір, үстелдің шетін бір әлгі сұқ саусағымен сарт еткізді де, манадан бері қос ернін жымқырып отырған аузы қимылға келді:

– Қағазында былық пен шылық көп екен. Мынамен айдалып кетесің ғой, – деді қатқыл үнімен. Зәрем зәр түбіне кетті. Тісім тісіме тимей, тілім күрмеліп, сөйлеуге шамам келмей қалды. Бір кезде әрең дегенде есімді жиып:

– Ағажан, жолсоқты болып шаршап келген шығарсыз, үйге жүріп, бой жазып алсақ қайтеді? – деп миңгірледім. Одан артық сөз айтуға шамам келмеді. Әлгі дөкейдің бадырайған қатқыл көзі сәл жадырап, қазықша қадалған сұқ саусағы сәл бүгіліп, маған бір қарады да:

– Ол да жөн екен, жол соқса, соққан шығар, – деді, жүр кеттік дегендей сыңай танытып.

Тағам толы дастарқанға жайғастық. Тілін шығарған бағылан қойдың басы, сүбелі-сүбелі мүшесі тартылған табақ толы ет те алдымызға келді. Бүйірлерін тіреп “ақ бура”, “ақан”, “кәкен” деп өзіміз “мәртебелейтін” арақ-шарап шөлмектері сап түзеді.

– Ағатай, сыйлы қонақты әуелі мынамен сыйлау әдетіміз бар еді, – деп “ақ бураның” ноқтасын сыпырдым. Сосын қырлы ұзын бокалға көбігін бұркылдата шүпілдетіп құйдым. Арасында ағымнан жарылып, үйіп-төгіп тілегімді де аямай айтып жатырмын. Ораулы түйіншекті де қалтасына сұғып үлгердім.

– Ой, шырағым, өзің жол-жобаға бар екенсің. Сый-құрметіңе рахмет, – деп салалы саусақтарын қырлы бокалға жабыстырды. “Ақ

бураның” бір-екеуін босатқанымызды там-тұм әңгімемен отырып байқамаппыз да.

Кезек ақ азулы “ақана” келді. Не керек, мұның да бетін қайтарған жоқпыз. Манадағыдай емес, ауыздар жабылмай, жарыса жыбырлап әңгімеге кетті. Тыржиюдан ыржиюымыз, күмілжуімізден күлуіміз көбейді. Ін аузында тышқан аңдыған мысықтай бағанағы аңдысқан көзіміз кішірейіп, тұман басты.

Даяшылық қызметін мінсіз атқарып жүрген Қатыш та осы кезде тентек “кәкеңді” рөмкеге сүнгітіп жіберді. Мынауың не дейтін дөкейім жоқ, құйғанды қылғытып, етті сырғытып, әңгімені балқытып рахатқа батып отыр. Маған керегі де сол ғой, тағы біраз шөлмекті шөктірдік. Сосын “ақ бурасы” бар, “ақаңы” бар, “кәкеңі” бар – бәрін ботқалап, “шырша” деген пәлені іштік. Ол да бір сойқан екен, тәйкемізден түстік. Дастарқан басынан аяқты жаңа басқандай тәлтіректеп тұрдық. Дөкейдің шопыры болмаса, өздігімізден жүретін түріміз де жоқ.

Сөйтіп не керек, “құдайыңмын” деп келген дөкейді құлатып жібердім. Келген көлігіне көлденең салып, сұлатып жібердім. Қысқасы, несін айтасың, ұрып жықтым.

Ал тексеру мәселесі былай болды: пайда маған қарай құлай қонды. Тек облыс жақтан тексеретін дөкей келмесе болғаны.

ҚОНАҚТЫҢ ДА ҚОНАҒЫ БАР

Әти мен Бәти қонақты аңдап шақырады. Аңдап шақырса да, таңдап шақырады. Жөн-жобасына қарап, талдап шақырады. Бас пен жамбас, қазы мен карта, жал мен жая тартылған асқа шақыратын қонақтары басқа. Ол қонақтардың санатына жоғын сұраса беретін, қысылса тіреу болатын төрелерден қоймашыға дейінгі жандар жатады. Содан да болар, Әти мен Бәтидің бұл төңіректе таныс-білістері көп. Солар арқылы көңілдері сүйгенді алып, қысылса істерін тындырып жүрген ұзын қол жандар.

Өткен Жаңа жыл кешінде Әти мен Бәти осындай лауазымды біршама қонақ шақырып, тамыр-таныстың өрісін бір кеңейтіп алған. Сол жолы сыйлы қонақтардың алды - өздері еңбек ететін мекеменің бастығы Төкеңнен бастап, дастарқанды дөңгелей жайғасқандардың соңы – қоймашы Аршагүл болатын. Естен кетпес сый-сияпат көріп, қолтықтарынан демегенше ас-су дәмін татқан олар Әти мен Бәтиге ұзын-құлаш алғыстарын жаудырып, бауырластардай құшақтасып әрең тарасқан.

Күні бүгінге дейін сол таныстары Әтидің де, Бәтидің де көңілдерін қалдырып көрген жоқ. Әлі күнге дейін дәм-тұздары тұзу, Сұрағанына қол жеткізіп, қалағанына демеу болып жүр. Әти тиіп-қашып, үзіп-жұлып оқыған бір бала-

сына қатқан қарағайдай диплом алып берді. Бір баласын мығым бір мекемеге қызметке орналастырды. Қызы да қызмет іздеп қысылған жоқ. Жайлы орынға жайғаса қойды. Мұның бәрі таныстықтың арқасы емес пе?!

Әти мен Бәти биыл да Жаңа жыл кешіне біршама сыйлы қонақтардың басын қосып жіберуді жөн көрді. Себебі, бұрынғы емін-еркін араласып жүрген тамыр-таныстардың кейбірі қызметі өсіп, жоғары жаққа кетіп қалды. Кейбірі керісінше төмен құлдырады. Әти мен Бәти, міне, солардың орнын жаңа таныстармен алмастыру үшін Жаңа жыл кешіне сыйлы қонақтарды шақыру мәселесіне қызу қамдана бастады. Әлбетте тізім жасауды қолдарына алды.

– Ал, сонымен кімді шақырамыз? – деді Әти қағаз, қаламын әзірлеп.

– Алдымен Төкеңнің орнына келген өз бастығың – Мәкеңді шақырамыз. – деді Бәти алғашқы ұсынысын жасап.

– Дұрыс айтасың, түстіктен келген құдың бірі ғой. Ана жолы өзі де «көшіп келіп жатырмыз, бұл жақта да ерулік болатын шығар», деп қың еткен. Ертең ұлдың қызметін өсірсек, соның бір ауыз сөзі керек. – деп Әти тізімнің ең басына алғашқы қонақтың аты-жөнін түртіп қойды.

– Ұмытпай тұрғанда анау емхананың бас дәрігерін жаз. Ауырмай-сырқамай тұрмаймыз. Оның үстіне, қызың соның қарамағында қыз-

мет істеп жүрген жоқ па?! Ертең оның да көмегі қажет, – деді Бәти.

– Мұның да жөн, – деп. Әти әйелінің ұсынысын бірден қостап, екінші қонақты тізімге қосты. Әпек бар, Сәпек бар, ортаншы ұлының бастығы бар, көпей ұлының деканы бар... Екшеленген қонақтармен тізім қалыңдай түсті.

– Осы өз бастығыңды шақырмаймысың? – деді Әти енді Бәтидің шекарасына ауысып. Бұл жақтан да талғам, таразыдан өткен екі-үш қонақ тізімге енді.

– Сосын сендерде әлгі арықша келген, княк мұрт жәргәнтей жігіт бар ғой. Өзі жылтың-жылтың етіп, ылғи бастықтарыңмен бірге жүреді. Шамасы пысық жігіт-ау деймін, – деді Әти әйеліне қарап.

– Әй, сол немені қоя тұршы. Бірде амандасып, бірде амандаспайтын аумасы көп, адамға жасайтын пайдасы жоқ, – деп Бәти оған қарсылық жасады.

– Ал енді, ескі тамыр-таныстан калып қойған кім бар? – деп Әти тізімді түгендей бастады.

– Ойбай-ау, әлгі Аршагүлді ұмытып барамыз ғой. Кеденнің қолақпандай қоймасын басқарады. Не керектің бәрі сонда. Өзі де анда-санда арзан тауарларды беріп жүр, – деп Бәти оны да тізімге жаздырды.

Сонымен не керек, тізімге кәделі қонақтар тізіліп, үй толатын болды.

– Отыз біріне ме, әлде бірінше шақырамыз ба? – деді Бәти, енді уақытты анықтамақ болған.

– Бірің не, отыз біріне шақырамыз? «Жаңа жылды Әтилердің үйінде дүріт істің қарсы алып едік» деп естерінен кеткенін білгені деді Әти үлкен бір істің басын қапыртпайтын керіле дем алып.

– Ал, ендеше, қонақтар қолына болмай тұрғанда ертерек шақырып қой, – деді Бәти.

Әти үйден көңілді шықты. Көңілденетсің де қайтсін, тамыр-таныстықтың қадірін Әтиден артық кім біледі. Енді, міне, Жаңа жыл кешіне қонақ шақырып, таныстықтың өрісін тағы бір кеңейтпек. Бақай есебі де ішінде бұтуға жапыр.

АНАНАС - ГҮЛ

Ауылда тұратын Әлтай дегеннің қызы ерте-ректе Алматыға бір айлық оқуға барса керек. Қыз емес пе, дүкен аралап, базар аралап жүріп, көзін қызықтырған жемістерден үйіне посылка салып жібереді. Оқуын бітіріп, үйіне келгенде қарсы алған шешесі:

– Қызым, посылқанды алдық, алмасын же-дік, кәмпіттерің де тәтті екен. Бірақ жапырағы қауқиған ана бір гүлінді қалай отырғызатыны-н білмедік. Не тамыры жоқ, не сабағы жоқ. Со-сын сен келгенше құрап қала ма деп суға салып қойдым. – дейді терезенің жақтауын нұсқап. Қызы шешесі нұсқаған терезеге қарап:

– Ой, апа, бұл гүл емес, ананас кой. Әлгі керметтер кермет той жасағанда үстелдеріне қоятын құнды жемістің бір түрі бұл, – дейді. Сонда шешесі:

– Е, қызым-ау, біздің көзіміз картоппен ашылған. Ананас деген жемісіңді қайдан білеміз, – десе керек.

БІР ЖАРЫМ ШОШҚА

Айжан оқуды бітіріп келген жылы жаңа құрылып жатқан “Мереке” кеңшарына қатардағы есепші болып жұмысқа орналасады. Бір күні бөлімшенің шаруашылық меңгерушісі келіп:

– Айжан шырағым, бір жарым шошқа сойып әкелдім. Соны айдың аяғында списать етерсің, – дейді.

Айдың аяғында Айжан есеп жасап отырып, әлгі бөлімшенің мал басынан бір жарым шошқаны санақтан шығарып тастайды.

Кеңшардың бас есепшісі Сәкен айлық есеп-қисапты тексеріп отырып, әлгіні байқап қалады. Сосын Айжанды шақырып алып:

– Шырағым, бір жарым шошқаны списать еткенің қалай, сонда жарты шошқа тірі жүр ме? – деп сұрайды.

– Аға, мен қайдан білейін, бөлімшедегі завхоз аға бір жарым шошқаны списать етерсің деген. Сол кісінің айтқанын жаздым, – дейді.

Кейін тексерсе, әлгі шаруашылық меңгерушісі шала сауатты екен, директордың айтқанымен екі шошканы сойғызып, жарты шошканың етін бөлімшедегі құрылысшыларға, бір жарым шошканың етін орталық қоныстағы асханаға тапсырыпты. Етті қабылдап алған бас аспаз оған “біржарым туша” деп түбіртек жазып берген екен.

МАЗМҰНЫ

КЕТІК.....	5
КЕРЕК АДАМ.....	6
АҚЫЛДЫҢ КЕНІ.....	10
ҚАЛҒАНЫ ҚАШАН КЕЛЕДІ?.....	13
ІШІҢ БІЛСІН, ҚЫҢҚ ЕТПЕ!.....	17
ҚОЛДЫ БОЛҒАН ҚҰДА.....	19
“СЕНДЕРГЕ СОЛ ҰЯТ”.....	24
ҚОС ОЛЖА.....	26
СЫЙЛЫҚ.....	28
ҚАЙРАН. ҚАТҚАН ДИПЛОМДАР-АЙ!.....	33
СОСЫН... МАСҚАРА БОЛДЫ.....	37
ОН САУСАҚТА - ОН САҚИНА.....	40
БЕРГЕНІНЕ ҚАРАЙ.....	42
ӨГЕЙ БҰЗАУ.....	43
ӨНЕРГЕ ӨЛЕРМЕН ЖАН.....	44
НАШ САБАҚА КІСІ ҚАНШАЙДЫ.....	45
ТУРА АУДАРМА.....	46
АЦҚАУ КЕЛІП.....	46
ИНФАРКТ ҚАЙДАШ ШЫҒАДЫ?.....	47
“ТІЛ ТИМЕСІН ДЕГЕНІМІЗ ҒОЙ”.....	48
СОДЫРДЫҢ САУАП АЙТУЫ.....	50
НЕҢ ҚАЛДЫ?.....	51
“МҰРТЫМ НЕГЕ АҚ?”.....	53
“ЖАҒЫРАПИҢ ҚАЙ ЕЛ?”.....	53
ҚЫЗЫЛ КІТАПҚА НЕГЕ ЖАЗЫЛМАЙДЫ.....	54
МҰҢДАС ЖІГІТТЕР.....	54
ҚАЛАМАҚЫСЫ ҚАНША.....	55
ҰЯТ БЕТКЕ ШЫҒАДЫ.....	55
ҚҰЙҚАСЫМЕН ЖҰЛЫП АЛДЫ.....	56
ҚҰРДАС ҚАЛЖЫҢЫ.....	56
ТЕГІН ҰМЫТПАҒАН ҒОЙ.....	57

БҰЖЫР ЖОПЫР	57
“ОҢДЫ ҚАТЫН ӘКЕЛІПСІҢ ҒОЙ”	58
“ЖҰМЫС ІСТЕУ КЕРЕК”	60
“МАЙЛЫЛЫҒЫ АЗДАУ БОЛАДЫ”	60
БІЗ ОСЫ ҚЫЗЫҚПЫЗ	61
КРЕДИТ ДЕГЕНІМІЗ НЕ?	62
КІМ ҮЙРЕТТІ?	62
ТҮСІНДЕ КІМ БАЙЫҒАН?	63
ҚАЛЖЫҢНАН ТУҒАН ҚУЫРДАҚ	63
“АТ ҮСТІНДЕМІН”	65
БӘРТІР ДЕГЕН ПӘЛЕ	66
АУЫРСА, ЖҰЛЫП ТАСТА	66
ЕТІКҢ БАҒАСЫ ҒОЙ	66
“ЖӘРИТКЕ ТОЛМАЙ ҚАЛАДЫ”	67
ҚЫРСЫҚ ПЕН САҢЫРАУ	67
ЖАЛАҢАШ ҮЙРЕКТЕР	68
БІР НЕГЕ АЛМАЙСЫҢ	69
КОММЕРСАНТТЫҢ ЕСЕБІ	69
ДИРЕКТОР ӨТІП КЕТСІН ДЕП	69
ТАПҚЫР ОҚУШЫ	70
ЕСЕБІН БІЛЕДІ	70
ӨЗІҢ-АҚ БІЛІП	71
“ТОР БИЕДЕН ХАТ КЕЛДІ”	72
ӨКШЕ БАСАР ІНІ БОЛСА	73
ЖИЕНДЕРДІ ИСКЕН ҚАЙТАЙЫН	74
КЕШІР. ИТ	74
«СУҒА ҚҮСПА»	75
ТӘТТІ ҚИЯЛ	75
ТАБЫЛҒАН АҚЫЛ	76
БОЙДАҚТЫҢ СЫРЫ	76
КЕМПІРДІҢ ҚАДРІ	76
БАЛА МЕН ӘКЕ ПИГЫЛЫ	77
ШІРКІН, ТУҒАН ЖЕР-АЙ	77

МІНІН БЫЛГЕН ХАТШЫ	78
АҒҒАЛ КЕЛПІ	78
ЕСЕПШІНІҢ ЕБІН ТАПСАҢ	79
ӘКЕСІ ҚҰРДАСТЫҢ БАЛАСЫ ҚҰРДАС	80
ЖАРЫҚТЫҚТЫҢ СЕМІЗІН-АЙ!	81
ИВАН ИВАНОВИЧ КІМ?	82
БАСЫН ЖҰЛАЙҒЫН	83
ТӨРТ ҚАРЫН	84
ҚАРА ҚОШҚАР	85
ЕҢ ДӘМДІ САЛМА	87
ШЕКПЕНДІ АЙТАСЫҢ	87
ЕҢБЕКСІЗ ТАҢЫ АТЫП КЕЛЕДІ	88
ТОҢҚЫЛДАҚТЫ ҰНАГАДЫ	90
ТӨБЕЛЕСТІҢ КӨКЕСІ	91
ТАБЫЛҒАН ШЕШІМ	92
ЕРТЕДІН ОЙЛАҒАН ЖІГІТТЕР	92
“ҚАСИЕТТІ КІТАП”	93
СУҒА САЛЫНҒАН АЙЫП	93
БУЫНҒА ТҮСПЕЙ ТҮРҒАНДА	93
ЖАУ ЖАҒЫ	94
“БҰҚА БАЙЛАУЛЫ МА?”	94
ҚОҚЫСТАҒЫ КЕЛІНШЕК	95
КӨҢІЛДЕН КҮЛКІ КЕТПЕСІН	96
“МЕНІ ТОЙҒА ШАҚЫРМАДЫ ГОЙ!”	96
“ӘЖЕҢ ӘЛІ ӨЛЕТПІН ЕМЕС ПЕ?!”	97
“ТӨТЕ, ЕСЕБІҢІЗ КАТЕ!”	97
ШАЛБАР ЖАЙЛЫ ӨЛЕҢ	98
СОҒЫМ ЖӨННІДЕГІ ЖЫР	99
ҚҰТҚАРУ	100
ХИТРИННІҢ ҚАЗАҚШАСЫ	101
“САРАҢ” СӘУКЕН	102
ҚҰДАНЫҢ СЫБАҒАСЫ	103
ҚҰДАЙ АЯСЫН	108

ТІСІҢ ТҮССЕ.....	110
ҰМЫТЫЛМАС ДЕМАЛЫС.....	112
КӘБИДІҢ КӘСІБІ ЕДІ.....	117
ПАРА БЕРМЕЙІН ДЕСЕМ.....	121
ПЫСЫҚ КӨРШІ.....	125
“ШЕГІНЕРІМДІ БІЛМЕДІҢ БЕ?...”.....	129
ЖҮРГІЗУШІСІН ТОСПАҒАН БАСТЫҚ.....	130
БӘКЕҢ МӘСКЕУТЕ КЕЛГЕНДІ.....	131
СОЛАЙ КЕЛІСКЕН.....	131
ӨЗБЕКТЕР МЕН ҚЫРҒЫЗДАР.....	135
БАСЫЕКЕУ.....	136
АУЗЫ БАР МА?.....	137
БІЗДІҢ МЫРҚЫМБАЙ.....	138
ҚАЛҒАН-ҚҰТҚАН ДА АС БОЛАДЫ.....	142
«ЕТ КОМБИНАТЫНА ТАПСЫРҒАН ЖОҚПЫЗ».....	144
«ИНТЕРНАТТЫҢ ФОРМАСЫ. 200 ГРАММ НОРМАСЫ».....	145
ӨМІР, ШІРКІН, ТӘТТІ ҒОЙ.....	146
АҢҚАУ АРЫСТАН.....	149
ҚАЙЫРЫМДЫ ЖАН.....	153
«БАЗАРҒА ӨЗ АЯҒЫМЕН КЕЛЕТІН БОЛСА...».....	154
ИТТІҢ ПАРЫЗЫ ҒОЙ.....	155
«ҚОС АРҒЫМАҚҚА МІНІП КЕЛДІМ».....	156
ЗИЯНДЫ ЦЕХ.....	156
ТАЗА СУ.....	157
«КЕШ КЕЛГЕНІМДІ ҚАРАШЫ».....	157
ЕКІ ӘЙЕЛДІҢ ӨНГІМЕСІНЕН.....	158
ҮШ ТІЛДІ БІЛЕТІН ТОТЫ.....	159
БАЖАЛАР ҚАЛЖЫҢЫ.....	160
ІШТЕРІҢ КҮЙСЕ, ТҮЗ ЖАЛАҢДАР.....	162
ҚАЗАҚҚА ТӘН ЕКІ АУРУ.....	163
“ЖЕР АУДАРСАҢ, МАНАРМЕН БІРГЕ АУДАРШЫ”.....	164
“КӨП АҚША”.....	165
ЕСЕСІН ЖІБЕРМЕГЕН КҮРДАСТАР.....	166

“КЕРОСИН ҚАТҚАНДА ОПЕРЕМ”	167
ТҮКЕННІҢ МҰҢЫ	168
НЕСІН АЙТАСЫҢ. ҰРЫП ЖЫҚТЫМ.....	170
ҚОПАҚТЫҢ ДА ҚОНАҒЫ БАР.....	174
АНАНАС - ГҮЛ	177
БІР ЖАРЫМ ШОШҚА	178

Жоламан
ШАХАПОВ

«АЙТПАЙЫН ДЕСЕМ...»

Редактор: Т. Зікрин
Дизайн и вёрстка: Е. Горковенко
Корректор: А. Жакупова

Сдано в набор 01.08.2014 г.
Тираж 200 экз.

Отпечатано
в ТОО «Издательство
«Северный Казахстан»
150001, г. Петропавловск,
ул. Кошукова, 5.